

**T.C.
ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ ANABİLİM DALI**

**SERAMİK BULUNTULARIN IŞIĞI ALTINDA M.Ö. III. BİNDE
ÇUKUROVA BÖLGESİ**

Zeynep YILMAZ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ADANA/2008

**T.C.
ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ ANABİLİM DALI**

**SERAMİK BULUNTULARIN IŞIĞI ALTINDA M.Ö. III. BİNDE
ÇUKUROVA BÖLGESİ**

Zeynep YILMAZ

DANIŞMAN: Y. Doç. Dr. K. Serdar GİRGINER

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ADANA/2008

ÖZET

SERAMİK BULUNTULARIN IŞIĞI ALTINDA M.Ö. III. BİNDE ÇUKUROVA BÖLGESİ

Zeynep YILMAZ

Yüksek Lisans Tezi, Arkeoloji Anabilim Dalı

Danışman: Yrd. Doç. Dr. K. Serdar GİRGİNER

Nisan 2008, 136 sayfa

ETÇ I döneminde, Kilikya Bölgesi daha çok Kuzey Suriye-Mezopotamya ve İç Anadolu Bölgesi ile ilişkili olup, bu dönemde benzer birkaç örnek dışında Batı Anadolu ile ilişkili olmadığı tespit edilmiştir.

ETÇ II döneminde, Kilikya'nın İç Anadolu, Amanosların doğusu, Amuk, Fırat, Kuzey Suriye, Mezopotamya, Levant, Kıbrıs ve Girit ile ilişkili olduğu, bölgenin öneminin daha da arttığı ve Tarsus'un bu dönemde ticarete söz sahibi bir merkez niteliği taşıdığı anlaşılmaktadır. Bu dönemde yapılan ticaret hem karadan hem denizden olup, yoğunluk kazanan ticaret sonucu bölgenin, Batı Anadolu'yu da tanımaya başladığı ve bu bölgeyle ilişkili olduğu anlaşılmıştır.

ETÇ III döneminde ise Çukurova Bölgesi'nde kültürel anlamda çok büyük değişimler olmuştur. Batı Anadolu'ya özgü kap biçimlerinden kase, çark yapımı tabak, depas, tankard, çift kulplu fincan ve matara gibi seramik malzemeleri yanı sıra mimaride de yine Batı Anadolu'ya özgü olan megaron tipi yapılar ortaya çıkmıştır. Bu dönemde, daha az oranda İç Anadolu ve Kuzey Suriye ile ilişkiler devam etmiş ve dönem sonlarına doğru Batı Anadolu'ya özgü kap formları ile Kuzey Suriye'ye özgü kap formlarının karışımından yerli hamur ile sadece bu bölgeye özgü bir gelenek oluşturmuşlardır.

Anahtar Kelimeler: Çukurova, ETÇ, Seramik.

ABSTRACT**CUKUROVA AREA IN B.C. III UNDER THE LIGHT OF CERAMIC
FOUNDINGS****Zeynep YILMAZ****Master of Art Thesis , Department of Archaeology****Advisor: Asist. Prof. Dr. K. Serdar GİRGINER****April 2008, 136 pages**

In EBA I period, Cilicia Area was more related to North Syria- Mesopotamia and Inner Anatolia region rather than West Anatolia. It was determined that there has not been any more than some similar samples with West Anatolia.

In EBA II period, it was understood that Cilicia was related to Inner Anatolia, east of Amonos Mountains, Amuk, Firat, North Syria, Mesopotamia, Levant, Cyprus and Cretan. Also, importance of the area was increased and Tarsus became a center for commerce. During this period both marine and land trade took place and as a result of increasing pace in trade the region get familiarized and related with West Anatolia.

During EBA III period, there has been many changes in Çukurova Region in cultural ways. There has not only been foundings of ceramic pots such as cup, plate made by mill, depas, tankard, cup with two handles and canteen that was like West Anatolia way but also architectural designs similar to West Anatolia such as megaron was came on the scenes. In this period, there was less relations with Inner Anatolia and North Syria and towards the end of the period from a local dough a new pot shape was created that was a mix of West Anatolia and North Syria pot shapes.

Key Words: Çukurova, EBA, Ceramic.

ÖNSÖZ

“Seramik Buluntuların Işığında M.Ö. III. Binde Çukurova Bölgesi” konulu tez çalışmamda, Çukurova Bölgesindeki çanak çömlek incelenmeye çalışılmıştır. Tez çalışmam sırasında karşılaştığım büyük zorluklarda yardımlarını esirgemeyen hocam ve tez danışmanım Yrd. Doç. Dr. K. Serdar GİRĞİNER’e içten teşekkür ederim. Yine çalışmalarım sırasında bana yardım ve desteklerini esirgemeyen Arş. Gör. Özlem OYMAN-GİRĞİNER, Arş. Gör. Fatma ŞAHİN’e ve isimlerini tek tek sayamadığım tüm dost, arkadaş ve meslektaşlarıma gönülden teşekkür ederim.

Zeynep YILMAZ

Nisan 2008

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
ABSTRACT.....	ii
ÖNSÖZ.....	iii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	vii
EKLER LİSTESİ.....	viii

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

1.1. Çalışmanın Amacı.....	1
1.2. Çalışmanın Önemi.....	1
1.3. Çalışmanın Kapsamı.....	1
1.4. Önceki Çalışmalar Hakkında Genel Değerlendirme.....	2

İKİNCİ BÖLÜM

ÇUKUROVA’NIN FİZİKİ ve TARİHİ COĞRAFYASI.....4

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÇUKUROVA’NIN KAZI ve ARAŞTIRMA TARİHÇESİ

3.1. Çukurova’da Yapılan Yüzey Araştırmaları.....	11
3.2. Çukurova’da Yapılan Kazılar.....	13

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ERKEN TUNÇ ÇAĞI’NDA ÇUKUROVA KRONOLOJİSİ.....18

BEŞİNCİ BÖLÜM

ÇUKUROVA BÖLGESİ ERKEN TUNÇ ÇAĞI MERKEZLERİ

5.1. Tarsus-Gözlükule.....	22
----------------------------	----

5.1.1. Konum.....	22
5.1.2. Kazı Tarihi ve Stratigrafi.....	22
5.2. Mersin-Yümüktepe.....	25
5.2.1. Konum.....	25
5.2.2. Kazı Tarihi ve Stratigrafi.....	25
5.3. Kinet Höyük.....	26
5.3.1. Konum.....	26
5.3.2. Kazı Tarihi ve Stratigrafi.....	26
5.4. Sirkeli Höyük.....	27
5.4.1. Konum.....	27
5.4.2. Kazı Tarihi ve Stratigrafi.....	28

ALTINCI BÖLÜM

ERKEN TUNÇ ÇAĞI'NDA ÇUKUROVA BÖLGESİ SERAMİK ÖZELLİKLERİ

6.1. Erken Tunç I Dönemi.....	29
6.2. Erken Tunç II Dönemi.....	31
6.3. Erken Tunç III Dönemi.....	38
6.3.1. Kaseler.....	39
6.3.2. Büyük Fincanlar.....	46
6.3.3. Tankardlar.....	48
6.3.4. Depaslar.....	50
6.3.5. Çift Kulplu Fincanlar.....	54
6.3.6. Gobletler.....	58
6.3.7. Testiler.....	59
6.3.8. Mataralar.....	60
6.3.9. Çaydanlıklar.....	63
6.3.10. Çömlekler.....	66
6.3.11. Şişeler.....	68
6.3.12. Kompozit Kaplar.....	70

YEDİNCİ BÖLÜM

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME.....73

KAYNAKÇA	84
EKLER	99
ÖZGEÇMİŞ	135

KISALTMALAR LİSTESİ

Archaeology:	A Magazine Dealing with the Antiquity of the World.
EH:	Erken Hellas
EK:	Erken Kiklad
ESD:	Erken Sülaleler Dönemi
ETÇ:	Erken Tunç Çağı
Fs.A.M.Mansel:	Mansel'e Armağan, Ankara 1974.
Fs.H.Çambel:	Light on Top of the Black Hill, Studies Presented to Halet Çambel, (Eds:G.Arsebük,M.J. Mellink, <i>et.al.</i>), İstanbul.
Fs.H.Th.Bossert:	Helmuth Theodor Bossert'in Hatırasına Armağan, Anadolu Araştırmaları II,1-2, İstanbul 1959.
GTC:	Geç Tunç Çağı
OTÇ:	Orta Tunç Çağı
P.t.	Pişmiş Toprak
vd.	ve Diğerleri/ ve devamı

EKLER LİSTESİ

Ek 1- Harita 1 :	Anadolu'nun Fiziki Coğrafyası
Ek 2- Harita 2 :	Dağlık ve Ovalık Kilikya
Ek 3- Harita 3 :	Kinet Höyük'ün Konumu (Gates 1999b: fig.1)
Ek 4- Harita 4 :	Sirkeli Höyük'ün Konumu (Hrouda 1997b: Abb.3).
Ek 5- Plan 1	:Tarsus- Gözlükule Topografik Planı (Zoroğlu 1995: Res.16)
Ek 6- Plan 2	: Mersin-Yümüktepe Topografik Planı (Garstang 1953: fig. 2)
Ek 7- Levha 1 a:	Tarsus ETÇ I yaprak baskılı pithos parçası
Ek 7- Levha 1 b-c:	Tarsus ETÇ I Pişmiş toprak kaşık
Ek 8- Levha 2:	Tarsus ETÇ II Pişmiş toprak pithos
Ek 9- Levha 3:	Tarsus ETÇ II Pişmiş toprak pithos
Ek 10- Levha 4 a- c:	Tarsus ETÇ II kâse
Ek 10- Levha 4 d:	Tarsus ETÇ II akıtacaklı kâse
Ek 11- Levha 5 a-b:	Tarsus ETÇ II çapraz dikiş çizi bezemeli çömlek
Ek 11- Levha 5 c-d:	Tarsus ETÇ II çapraz dikiş çizi bezemeli çömlek
Ek 12- Levha 6 a-b:	Tarsus ETÇ II goblet
Ek 12- Levha 6 c:	Tarsus ETÇ II Sıpiral perdahlı kap parçaları
Ek 12- Levha 6 d:	Tarsus ETÇ II Kıbrıs Erimi seramikleri benzeri çömlek
Ek 13- Levha 7 a:	Tarsus ETÇ II Pyxis parçası
Ek 13- Levha 7 b-c:	Tarsus ETÇ II Ağız kenarından delikli çanak
Ek 13- Levha 7 d-e:	Tarsus ETÇ II Sığ çan biçimli çanak
Ek 14- Levha 8 a-b:	Tarsus ETÇ III Kulpsuz yarıküresel kâse
Ek 14- Levha 8-c:	Tarsus ETÇ III Kulpsuz, omurgalı kâse
Ek 15- Levha 9 a-c:	Tarsus IId "A2" Tabağı
Ek 16- Levha 10 a-b:	Tarsus ETÇ III "A2" Tabağı
Ek 17- Levha 11 a:	Tarsus ETÇ III "A2" Tabağı
Ek 17- Levha 11 b-c :	Tarsus ETÇ III Yatay tek kulplu kâse
Ek 17- Levha 11 d-e:	Tarsus ETÇ III Çapraz, boya bant bezemeli tripot kâse
Ek 18- Levha 12 a-c:	Tarsus ETÇ III Büyük tek kulplu fincan
Ek 18- Levha 12 d:	Tarsus ETÇ III Mahmuz kulplu kap parçası
Ek 19- Levha 13 a-b:	Tarsus ETÇ III Tek kulplu tankard

Ek 19- Levha 13 c:	Mersin-Yümük Tepe Tek kulplu tankard
Ek 20- Levha 14 a-c:	Tarsus ETÇ III Çift kulplu tankard
Ek 21- Levha 15 a-c:	Tarsus ETÇ III depas
Ek 22- Levha 16 a:	Gedikli-Karahöyük depas parçası
Ek 22- Levha 16 b:	Titriş Höyük depas
Ek 22- Levha 16 c-d:	Tarsus ETÇ III Çan biçimli fincan
Ek 23- Levha 17 a-c:	Tarsus ETÇ III Çift kulplu fincan
Ek 24- Levha 18 a-b:	Tarsus ETÇ III Dar çan biçimli çift kulplu fincan
Ek 25- Levha 19 a:	Tarsus ETÇ III Çift kulplu fincan ya da depas
Ek 25- Levha 19 b:	Mersin-Yümük Tepe Çift kulplu fincan
Ek 26- Levha 20 a:	Tarsus ETÇ III Pedestal kaideli çift kulplu fincan ya da depas
Ek 26- Levha 20 b:	Tarsus ETÇ III Düz dipli goblet
Ek 26- Levha 20 c:	Tarsus ETÇ III Pedestal kaideli goblet
Ek 27- Levha 21 a-b:	Tarsus ETÇ III Testi
Ek 28- Levha 22 a:	Tarsus ETÇ III Testi
Ek 28- Levha 22 b-d:	Tarsus ETÇ III Matara
Ek 28- Levha 22 d-f:	Tarsus ETÇ III Matara
Ek 29- Levha 23 a-d:	Tarsus ETÇ III Çaydanlık
Ek 30- Levha 24 a-b:	Mersin-Yümük Tepe Çaydanlık
Ek 31- Levha 25 a:	Tarsus ETÇ III Basit çömlek
Ek 31- Levha 25 b:	Tarsus ETÇ III Çift yatay kulplu bezemesiz çömlek
Ek 31- Levha 25 c-d:	Tarsus ETÇ III Çift kulplu çömlek
Ek 32- Levha 26 a-b:	Tarsus ETÇ III Plastik süslemeli, çizi bezemeli çömlek
Ek 32- Levha 26 c:	Tarsus ETÇ III Çömlek parçası
Ek 32- Levha 26 d-e:	Tarsus ETÇ III Plastik süslemeli, çizi bezemeli çömlek
Ek 33- Levha 27 a-c:	Tarsus ETÇ III Suriye şişesi
Ek 34- Levha 28 a-b:	Gedikli-Karahöyük Suriye şişesi
Ek 35- Levha 29 a-b:	Tarsus ETÇ III Üçlü bileşik çömlek (Kompozit Kap)
Ek 35- Levha 29 c:	Mersin-Yümük Tepe Üçlü bileşik çömlek (Kompozit Kap)
Ek 36- Levha 30 a:	Tarsus ETÇ III İkili bileşik çömlek (Kompozit Kap)
Ek 36- Levha 30 b:	Mersin-Yümüktepe İkili bileşik çömlek (Kompozit Kap)

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

1.1. Çalışmanın Amacı

Çukurova Bölgesi'nde yapılan araştırmalar daha çok II. Dünya Savaşı'nın hemen öncesi ve sonrasında yapılmıştır. Bu yıllarda arkeolojik yüzey araştırmaları dışında sistemli kazı olarak sadece Tarsus-Gözlükule ve Mersin-Yümüktepe'de çalışılmıştır. Bu iki merkez dışında günümüze kadar bölge kültürlerini ortaya koyacak Soli ve belki Sirkeli dışında başka bir prehistorik yerleşimde çalışılmamıştır. Günümüzde Gözlükule ve Yümüktepe'de yeni dönem kazı çalışmalarına başlanmış olup, ancak henüz yeni veriler ortaya konmamıştır. Bunun dışında Ceyhan/Tatarlı Höyük çok yeni bir kazıdır. Tez konusu "Seramik Buluntuların Işığı Altında M.Ö. III. Binde Çukurova Bölgesi"dir. Çukurova Bölgesi'ndeki diğer yerleşmelerden bahsetmekle beraber özellikle bu merkezlerden ele geçen buluntular Tarsus-Gözlükule ışığında değerlendirilmiştir.

Çukurova Bölgesi, Suriye'den Anadolu'ya geçişte önemli bir konuma sahiptir. Bu çalışmanın amacı; M.Ö. III. binde Çukurova Bölgesi'ndeki seramik geleneğini ışığında bu kapların mevcut ilişkiler açısından değerlendirilmesidir.

1.2. Çalışmanın Önemi

"Seramik Buluntuların Işığı Altında M.Ö. III. Binde Çukurova Bölgesi" konulu tezin önemi Erken Tunç Çağı'nda Çukurova Bölgesinde ele geçen çanak-çömleğin bir bütün olarak incelenip, çevre kültür bölgeleri ile olan bağlantılarının ortaya konularak değerlendirilmesidir.

1.3. Çalışmanın Kapsamı

Çukurova Bölgesi ya da antik dönemdeki adıyla Ovalık Kilikya Bölgesi, gerek antik yazarlar, gerekse coğrafyacılar tarafından sınırları tam olarak çizilememiş bir bölgedir. Dağlık ve Ovalık Kilikya olarak ikiye ayrılan bölgede prehistorik yerleşmeler daha çok Ovalık Kilikya'da yer almaktadır. Ovalık Kilikya'da eski yıllarda sistemli kazısı yapılmış Tarsus-Gözlükule ve Mersin-Yümüktepe prehistorik yerleşimleri

bulunmaktadır. Ancak tez konusunun dönemi olan ETÇ bu iki merkezden sadece Tarsus'ta, stratigrafik olarak açığa çıkartılmış olup Mersin'de çok dar bir alanda tespit edilebilmiştir. Bu çağda Çukurova Bölgesi kronolojisi Tarsus'a göre yapılmıştır. Bu nedenle bu tez çalışmasında Tarsus- Gözlu Kule'deki seramikler detaylı olarak ele alınmıştır.

1.1. Önceki Çalışmalar Hakkında Genel Değerlendirme

Mersin Yümüktepe, Eski Tunç Çağı'ndan itibaren M.Ö. II. binyılın başlarına kadar çok kısa süre iskân edilmiştir. Orta ve Geç Tunç Çağı Mersin'de XI.-V. tabakalarla temsil edilir (M.Ö.2000-1200). Bu dönemin başları Orta ve Güneydoğu Anadolu'daki Assur Ticaret Kolonileri ve Hitit Devleti zamanına denk düşer.

IV.-III. tabakalardaki zayıf Demir Devri ve II.-I. tabakalardaki gene zayıf İslami Devir iskânlarından sonra Mersin-Yümüktepe artık terkedilmiştir. Demir Devri'nde buranın hemen yakınında ve deniz kenarında yeni kurulan Soloi, Yümüktepe'nin yerini almış olmalıdır. Ama son zamanlarda R. Yağcı'nın Soloi'da yaptığı kazılarda M.Ö. II. binyıl izlerine de rastlanmıştır. Buluntular arasında şimdi M.Ö.15.yy.'a tarihlenmek istenen giyoşlu ve hiyeroglifli bir mühür vardır. Bu da göstermektedir ki, Soloi Yümüktepe'nin yanında var olagelmiş bir kenttir.

Bundan böyle Çukurova arkeolojisinde Mersin'in M.Ö. III. binyılda bıraktığı boşluğu artık Tarsus Gözlükule kazıları doldurmaktadır¹. Bu devirde seramik şekillerindeki zenginlik dikkati çekmektedir. Bunlar arasında Kilikya'nın meşhur bileşik kapları, ayaklı meyvelikler ve iki kulplu simetrik içki kapları (*depa amphikypellon*) vardır. Gerek seramikte ve gerekse diğer küçük buluntularda Kilikya'nın bölgeler arasındaki ticaret ilişkileri kendini açıkça gösterir. Bu bölgelerin en başında Orta Anadolu, Ege ve Kuzey Suriye gelir². Kilikalılar'ın ticaretteki etkin faaliyetleri, onların Orta Anadolu'da Niğde-Nevşehir bölgesindeki Çiftlik, Gölcük ve Kömürcü civarında ham olarak bulunan volkan camlarını (*obsidyen*) Doğu Akdeniz sahillerine taşımaları ve satmalarında gözlenebilir. Yukarıda da değindiğimiz gibi bu ticaret ilişkileri belki de Neolitik Çağ'a kadar uzanmaktaydı. Ayrıca Mersin ve Tarsus kazıları burada Tel Halaf ve Ubaid merkezleriyle ticaret ilişkileri olduğunu göstermiştir. Daha

¹ Bkz: en son Mellink, 1989: 319 vdd; Mellink, 1993: 495 vd; Karg, 1999: 283 vd.

² Cline, 1994: *Passim*; Buchholz, 1999: *Passim*.

Kalkolitik Çağ'da Mezopotamya seramik tipleri Kilikya'ya gelmeye başlamıştı. Tarsus'un Orta Anadolu ilişkileri ancak Kalkolitik Çağ'da ve özellikle Erken Tunç Çağı'nda başlayabilmiştir³. Mezopotamya ile yapılan ticarete mallar Amanos Dağları, Sakçagözü, Gedikli, Orta Ceyhan Nehri ve Domuztepe üzerinden taşınıyordu⁴. Bunun dışında Adana Tepebağ Höyük'de bulunup Amerika'ya kaçırılmış olan ve M.Ö. II. binyılın başlarına tarihlenen bir Mısır heykeli, bölgenin Mısır ile olan ilişkileri bakımından çok önemlidir⁵. Heykel "*Hastabakıcı*" Satsneferu'ya aittir ve bugün Metropolitan Museum'da sergilenmektedir. Buna benzer taşınabilen heykelciklerin, uzak yabancı ülkelere seyahate giden sahipleri tarafından gurbette öldüklerinde mezarlarına zati eşya olarak konulmak üzere getirildikleri tahmin edilmektedir⁶.

³ Mellink, *a.y.*

⁴ Alkım, 1965: 1 vdd.

⁵ Girginer, 2000: 82; Winlock, 1921: 209; Branigan, 1967: 119 vdd. ve Barber, 1994: 202-203, şek.8.6 (Sol).

⁶ Smith, 1965: 14 ve fig. 23.

İKİNCİ BÖLÜM

ÇUKUROVA'NIN FİZİKİ VE TARİHİ COĞRAFYASI

Anadolu minyatür bir kıta görünümündedir (Ek 1- Harita 1)⁷. Kilikya da genel Anadolu coğrafyası bünyesindeki çeşitlilik içerisinde kendine özgü özelliklere sahip bölgelerden sadece bir tanesidir. Ancak Anadolu'nun diğer bölgelerine kıyasla kendine has bir konuma sahiptir, keza burada başka hiçbir yerde görülmeyen özellikler vardır. Bir defa Yakın Doğu ve Türkiye'nin en büyük ve en verimli kıyı ovası olma niteliğini taşımaktadır.

Günümüz Çukurova'sı, kuzey ve kuzeybatıda en yüksek yerleri Bolkar (3337 m.), Aladağ (3756 m.) ve Tahtalı Dağlar (2419 m.) olan Toros Dağları'nca Orta Anadolu platosundan ayrılmıştır. Doğusunda, Kahramanmaraş-Antakya arasında kuzeyden güneye uzunluğu 175 km.'ye varan, genişliği 15–30 km. arasında değişen ve yüksekliği 2240 m.'ye ulaşan (örneğin Mığır Tepe) Amanos Dağları (Nur Dağları); batısında, aşağı Tarsus Ovası'nın bittiği yer veya Mersin civarı ile güneyinde, eskilerin bu kesimde Kilikya Denizi (Κιλίκια θάλασσα) olarak adlandırdıkları Akdeniz ile çevrilidir.

Ovayı, kuzeyde yüksek Orta Toros Dağları'nın güneye yani Akdeniz'e bakan eteklerinde, ortalama yüksekliği 800–1000 m. olan miyosen kalkerden oluşan bir plato kuşatır. Ovalık kesim yaklaşık olarak Mersin'e kadar devam etmekte, burada bu kalker plato artık denize iyice yaklaşmaktadır. Sahil şeridindeki ova Mersin'in batısına doğru gittikçe iyice daralmakta, iki Kilikya'nın sınırını oluşturan Erdemli-Limonlu batısında ise bazı istisnalar dışında ova şeridi neredeyse tamamen bitmektedir. Bundan böyle Alanya Ovası'na varıncaya kadar birtakım deltalar ve küçük ovacıklar dışında sahil hep sarp ve uçurumdur.

Tarsus, Soğuksu (*Müftü Deresi*), Liparis, Sorgun, Lamas, Şeytan Deresi, Göksu ve Aydıncık ırmakları veya sularının gösterdiği gibi, akarsular bu yüksek kalker tabakası içinde derin kanyonlar oluşturmuştur. Zaten tüm Taşeli Platosu'nun ortak

⁷ Ünal-Girginer, 2007: 23; Staff, 1918-1919: *Passim*; Neumann, 1983: 527 vdd.; Dewdney, 1971: *Passim*; Louis, 1985: *Passim*; Ünal, 2000: 23 vd.

özelliği, yatay yapılı kalker sekilerin (*Tafelland*) binyıllar boyunca akarsular tarafından derin kanyonlar şeklinde yarılmış ve parçalanmış olmasıdır. Bazı kesimlerde ise bu derin kanyonlar altlarından geçen düdenlerin çökmesi sonucu meydana gelmiştir.

Eskiçağlarda Ovalık Kilikya olarak adlandırılan Çukurova'nın doğusu iki ayrı kesimden oluşmuştur (Ek 2- Harita 2)⁸. Bunlardan Yukarı Ova denen ve yumuşak kalker platoların aşınmasıyla oluşan kısım, denizden ortalama 80 m. yükseklikte yer alır. Denizden yüksekliği 25 m. olan Aşağı Ova ile arasındaki hudut, kuzeyden güneye Yıllankale'de başlayıp, Ceyhan Irmağı'na paralel olarak denize kadar ulaşan ve zirveleri 750 m. olan Nur Dağları (*Cebel-i Nur, Antik adı Parion, Pagrion*) veya Misis Dağları tarafından belirlenmiştir⁹. Bu dağlar, jeolojik çağlarda Toros Dağları'ndan koparak birer ada olarak denizin içine kaymış kara parçalarıdır. Zaman içinde ovanın alüvyonlarla dolmasıyla karanın içinde oturup kalmışlardır¹⁰. Bir görüşe göre Adana ovaları birer çöküntü ovalarıdır ve pliosenden günümüze kadar devam eden ovalık kısmın çökmesi ve dağlık kısımların yükselmesi sonucu ortaya çıkmıştır¹¹. Roma ve Ortaçağ ile nüfus alt yapısı olmaksızın bölgeyi zorla ve yapmacık olarak askeri baskı ve işgal altında tutmak isteyen Haçlı Seferleri mensuplarıyla onların yarattıkları işgalci Ermeni birlikleri, bölgede zorla tutunabilmek için, kale ve müstahkem mevkiilerini hep bu bir zamanların adacıkları olan sarp tepeliklerin üzerinde kurmuşlardır. Bunların belli başlıları da Feke, Kozan, Anazarbos, Dumlu (*Tumlu*), Yıllankale, Kastabala, Hemite (*Gökçedam*) ve Toprakkale'dir¹².

Taşlık Kilikya'da Çukurova ve Antalya ovalarıyla kıyaslanamayacak kadar küçük bazı ovacık ve deltalar dışında ekime elverişli topraklar yok gibidir. Bunlar arasında Göksu Nehri'nin Silifke civarında ve Susanoğlu-Taşucu arasında oluşturduğu yaklaşık 30x15 km. boyutundaki Göksu Deltası, Yeşilovacık, Bozyazı, Aydıncık ve Anamur'daki ovacıklar sayılabilir. Strabo'ya göre birbirine zıt bu iki bölgenin birbirinden ayrıldığı sınır, Erdemli'nin hemen batısındaki Limonlu (*Lamos, Λαμοζ Ποταμοζ*) Nehri'ydi. Nitekim Osmanlılar Dönemi'nde de Adana ve İçel Paşalıkları'nın sınırı da buranın çok yakınındaki Erdemli Çayı idi.

⁸ Tanımlamalar ve ovanın diğer bölümleri için bkz: Girginer, 2000: 72-73.

⁹ Schaffer, 1903: 20.

¹⁰ Aksu-Uluğ, vd., 1992: 55 vd.

¹¹ Göney, 1976: 22.

¹² Ünal-Girginer, 2007: 24.

Erdemli'nin doğusundan itibaren Toros Dağları'nın kuzeydoğuya doğru bir yelpaze çizmesi ve Tarsus (*Kydnos, Tarsi flumen, Hierax*), Seyhan (*Saros*) ve Ceyhan (*Pyramos*) ırmaklarının yüzbinlerce yıl sürüklediği alüvyonlar sayesinde, burada dünyanın sayılı bereketli ovaları arasında sayılması gereken çok verimli bir ova oluşmuştur¹³. Xenophon'un haklı olarak yazdığı gibi, burası fevkalade güzel, geniş, sulak, etrafı yüce dağlar ve denizlerle çevrili ve içinde her türlü canlı ve bitkinin kolayca yetiştiği bir ovadır. Nasıl ki Herodot'a göre Mısır Nil Nehri'nin bir nimetidir, keza bereketli Mezopotamya Ovası Fırat ve Dicle nehirlerinin taşıdığı alüvyonlardan oluşmuştur, aynı şekilde Çukurova da Seyhan (*Saros, Hititçe Samri?*) ve Ceyhan (*Pyramos, Hititçe Puruna ?*) ırmaklarının bir hediyesidir denebilir. Tıpkı Fırat ve Dicle gibi bu iki ırmak da bir zamanlar denize ulaşmadan hemen önce Misis Dağları'nın güneyinde ve bugünkü sahil çizgisinden 12 km. kadar uzaklıkta birbiriyle birleşiyor ve ondan sonra denize dökülüyordu. Son 2400 sene zarfında her iki ırmak da birbirleriyle altı kez birleşmiş ve ayrılmıştır¹⁴.

Çukurova demir, bakır, kurşun, gümüş ve altın madenleri açısından zengin bir bölgedir¹⁵. M.Ö. 23. yy.'da Akad kralı Sargon'un daha o zamanlar Anadolu'da var olan Akadlı tüccarları korumak amacıyla bu ülkeye yaptığı efsanevi askeri seferlerde "Gümüş Dağı" olarak geçen dağ ile III. Salmanassar'ın M.Ö.837'de Tabal'a yaptığı askeri sefer dolayısıyla "Alabastar Dağı Mulu" ile birlikte bahsettiği Tunni Dağı'nın, zengin gümüş madeni yataklarıyla üne kavuşan Bolkar Dağı veya Aladağ ile aynı olduğu da belirtilmiştir¹⁶. Salmanassar Tunni ve Mulu Dağları'na stellerini diktirmiş ve çok miktarda alabastarı alıp ülkesine taşımıştır. Burada şöyle bir soru akla gelmektedir: Acaba Eski Assur Ticaret Kolonileri'nin öncüleri Akadlar, Assurlular'dan 400 sene önce gümüş ve diğer madenleri işletmek ve onların ticaretini yapmak amacıyla buralara kadar gelmiş olabilirler miydi?¹⁷ Aladağ'daki Bereketli Maden günümüzde işletilmemektedir. Ancak Bolkar Dağları'nda kurşun ve gümüş yataklarından hala maden elde edilmektedir¹⁸. Bu civarda bulunan "metallic ware" tipi bir vazoya, Bolkar

¹³ Ovanın bereketliliği ile ilgili antik kaynaklar için bkz: Özbayoğlu, 2003: 159 vdd. tarafından verilmiştir.

¹⁴ Göney, *a.g.e.*,23.

¹⁵ Alishan, 1899: 10 vdd.; Bing, 1969: 6 ve dn. 12'de ilgili kaynaklarla birlikte ve Bolkar ve Amanos Dağları'ndaki bakır yataklarıyla ilgili olarak Wagner-Öztunal, 2000: 58 vd. ve Caneva, 2000: 69 vd.

¹⁶ Bing, *a.g.e.*,11.

¹⁷ Ünal-Girginer, 2007: 31.

¹⁸ Forbes, 1950: 191.

Dağı gümüş yataklarının Eski Tunç Çağı'nda da kullanıldığına dair bir kanıt olarak bakılmaktadır¹⁹. Sahil kesiminden Bolkar Dağı maden yataklarıyla ulaşım Gülek Boğazı üzerinden değil, Mersin, Fındıkpınarı ve Arslanköy üzerinden yapılıyordu²⁰. Hatta Geç/Yeni Assur krallarının Hilakku ve Que'ye, bu zengin maden yatakları yüzünden özellikle sahip olmak istedikleri birçok araştırmacı tarafından ifade edilmiştir²¹.

M.Ö. III. binin başlarında Kilikya Bölgesi, özellikle Toros Dağları'ndaki cevher kaynaklarına yakınlığı, metal üretimi ve ticareti nedeniyle komşu bölgelerin ilgi odağı olmuştur. Bölgede yapılan kazılar Batı Anadolu kültürlerini yansıtan buluntuların da varlığını göstermiştir²². Ayrıca Mezopotamya kaynaklı belgeler, güney kültürlerinin de bölgenin tabii kaynaklarına ilgisinin kaybolmadığını göstermektedir²³. Çukurova'nın doğusunda Braidwood'un Tell Judeidah'ta yaptığı kazılarda bulunan metal eserlerden 20 adedinin kimyasal sonuçları yayımlanmış, Amuk G (M.Ö. IV. binin sonları- III. binin başları) Dönemi'ne tarihlenen kadın ve erkek heykelciklerinin en eski tunç eserler arasında oldukları ve cevher kaynaklarının Toroslar'daki Aladağ olduğu belirtilmiştir²⁴. İlk, Orta ve Geç Tunç Çağlarında giderek artan metal üretimi genelde günlük kullanım amaçlı aletlere yöneliktir ve bunlar tüm bölgede oldukça homojen bir teknoloji kullanılarak üretilmiştir²⁵.

Kilikya, Amuk ve İslâhiye bölgelerindeki arkeometalürjik çalışmalar esnasında Yümüktepe'nin en eski metal buluntuları olan ve XVI. tabakasına (yaklaşık M.Ö. 4930) tarihlenen 7 iğne ve 2 baltanın kimyasal ve metalürjik incelemeleri gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmaların sonucunda izabe ve döküm tekniklerinin M.Ö. V. binin başlarında Kilikya bölgesinde uygulandığı belgelenmiştir. Söz konusu metal eserler aynı zamanda Anadolu'nun bilinen en eski izabe ve döküm uygulamalarıdır²⁶.

¹⁹ Canby, 1965: 54 vd.

²⁰ Seton-Williams, 1954: 143.

²¹ Ünal-Girginer, ay.

²² Mellink, 1989: 319 vd. ve Mellink, 1993: 495 vdd.

²³ Westenholz, J.G.1998: 5 vdd.

²⁴ Kuruçayırılı-Özbal, 2003: 49 vd. Ayrıca bkz: Braidwood-Burke, *vd.* 1951: 87 vd. ve Yener, 1995: 101 vd.

²⁵ Yakar, 1984: 59 vd. ve Yakar, 1985: 25 vdd.

²⁶ Kuruçayırılı-Özbal, 2003: 49 vd. Ayrıca bkz: Yalçın, 2000: 109 vd.

M.Ö.13.yy.'a tarihlenen Akadca yazılmış bir Hitit mektubunda²⁷, Kizzuwatna depolarında saklanan demirden bahsedilmektedir.

Gözlükule ve Yümüktepe malzemelerinin analizlerinden elde edilen bir ilginç sonuç da, yüksek sayılabilecek miktarlarda kurşun ve çinko içermesidir. Demir Çağı, Hellenistik ve özellikle de Roma Dönemleri'nde bakıra kurşun katılması bölgede oldukça yaygın bir uygulamadır. Bakır kaynakları bakımından zengin olmayan bölge, bakır ihtiyacının büyük bir kısmını ithal etmek zorundaydı. Bölgeye bakır Doğu Anadolu kaynaklarından ya da Kıbrıs'dan gelmiş olabilir. Özellikle Erken Tunç Çağı'ndan itibaren Tarsus'un Kıbrıs'ın zengin bakır kaynaklarına olan ilgisi sebebiyle gelişen ilişkisi bunun en önemli göstergesidir²⁸. Gale'in Yümüktepe metalleri üzerine yapmış olduğu kurşun izotopu analiz sonuçlarına göre bir grup metal örneğin, Kıbrıs bakır cevherleri ile uyum gösterdiği belirlenmiştir. Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nda Acmhöyük'ün önemli bir bakır merkezi olduğu göz önüne alındığında, İç Anadolu kaynaklı bakırın da Kilikya bölgesine ulaştığı düşünülebilir²⁹.

Kilikya Bölgesi'nin Bolkar Dağı'nın zengin gümüş ve altın kaynaklarının kontrolünde söz sahibi olması beklenmektedir. Kuzey Suriye ve Mezopotamya yerleşmelerinin bölgeye olan yoğun ilgisinin sebebi bu kaynaklardır. Ancak Kilikya yerleşmelerinde son derece az sayıda gümüş ve altın bulunması da ilginçtir. Bu durum bölgede Tunç çağlarına tarihlenen mezarların yok denecek kadar az olması ile açıklanabilir³⁰.

Kilikya'da Nur Dağları, Misis'in hemen arkasındaki Kızılgeçit aracılığıyla ova boyunca Halep'e doğru giden doğu-batı yoluna geçit verir. Aynı zamanda Hatay ve Kuzey Suriye ile olan ulaşımı kısaltarak kolaylaştırır.

Çukurova; Gülek Boğazı (*Pylai Kilikias*, Κιλικιας Πύλαι), Toroslar'ın içindeki Geyik Dağları'na kadar uzanan Göksu Vadisi ve Gezbeli üzerinden geçen ve Ahmet Ünal'ın "*Hitit Dağ Yolu*" olarak adlandırdığımız yol vasıtasıyla İç Anadolu'ya; Bahçe (*Pylae Amanicae*, Αμανιχαί Πύλαι) geçidi ile Güneydoğu Anadolu ve Kuzey Suriye-

²⁷ KBo 1.14, bu önemli metin en son Betina, 2001: 22 vdd.'inde incelenmiş ve çevrilmiştir.

²⁸ Kuruçayırılı-Özbal, *a.g.e.*, 55. Ayrıca bkz: Mellink, 1991: 167 vd. ve Muhly, 1999: 15 vdd.

²⁹ Kuruçayırılı-Özbal, *a.y.*; Gale, 1985: 143 vd ve Dercksen, 1996: *Passim*.

³⁰ Kuruçayırılı-Özbal, *a.y.*

Mezopotamya'ya³¹; Haçlı Seferleri komutanlarının da gözledikleri gibi daha kestirme fakat geçilmesi biraz daha zor (*viam difficilem sed cunctarum ad Syros directissimam*)³² Beylan Geçidi (*Topboğazı*) ile de Amik Ovası'na ve gene Suriye-Mezopotamya ve Fenike sahilleriyle bağlantı sağlar³³.

Kilikya aynı zamanda Orta Anadolu ve Ege'yi Doğu Akdeniz kıyıları, Kıbrıs, Mısır ve Kuzey Suriye ile Mezopotamya'ya bağlayan, içinden önemli yolların geçtiği konumuyla bir kapı sürgüsüne benzemektedir³⁴. Eskilerin Kara Kapı vs. gibi birçok Türkçe isimlerle andıkları Gülek Geçidi³⁵, batısında kalan sahil kesiminin İç Anadolu ile olan ulaşım bağlantısını sağlamaktadır.

Kilikya limanlarının Eskiçağlarda Kıbrıs, Mısır, Doğu Akdeniz ve Ege limanlarıyla yoğun bir bağlantısı vardı. Sualtı arkeolojisi çalışmalarında araştırılan deniz tabanlarında çok sayıda Mısır, Ugarit, Fenike, Grek, Roma, Bizans ve Ceneviz batık gemileriyle birlikte taşıdıkları mallar ele geçerken, İskenderun, İssos, Yumurtalık-Aigaea, Karataş-Magarsos, Tarsus, Mersin-Yümüktepe, Soloi-Pompeiopolis, Lamas, Elaiussa-Sebaste, Korykos, Silifke-Holmoi-Taşucu, Aphrodisias, Nagidos, Kelenderis birer liman kentleriydi ve bu kentler arasında canlı ve organik bir deniz ulaşımı vardı.

Seyhan (*Saros, Hititçe Samri?*) ve Ceyhan (*Pyramos, Hititçe Puruna?*) ırmakların milyonlarca yıl taşıdığı ve hala taşımakta olduğu alüvyonlar olmadan, bereketli Çukurova'yı tasvir etmek dahi olanak dışıdır³⁶. Diğer yandan alüvyonların artmasıyla ova seviyesinin yükselmesi ve birçok yerleşme yerinin toprak altında kalmasının yanı sıra, eskiçağlardan beri deniz suyu seviyesinin de yaklaşık 1m. yükselmesiyle birçok liman kenti hem alüvyon, hem de sular altında kalmıştır. Erozyon sonucu yükselen sedimentasyonun kalınlığı Orta Anadolu'da Neolitik çağdan beri en az

³¹ Alkım, 1959: 207 vdd.; Alkım, 1964 a: 33 vd; Alkım, 1965: 1 vdd. ve Alkım, 1969 a: 280 vd.

³² Caenli Ralph, RHC. Occ. III s.639'a göre zikreden Lawrence, 1978: 35.

³³ Beylan geçidinin eski dönemlerdeki önemiyle ilgili olarak bkz: Hogarth, 1893: 643 vd. ve Dussaud, 1927: 433 vdd.

³⁴ Ünal-Girginer, 2007: 36.

³⁵ Gülek adı Hilakku ve dolayısıyla Kilikya'dan gelmez, Ermenice bozulmuş şekli *Gouglag*'dan bugünkü şeklini almıştır, Alishan, 1899: 4-5, 129 vdd.; bu geçidin genel yapısıyla ilgili olarak Magie, 1950: 1152 vd. ve en son Müller, 1997: 156 vdd.

³⁶ İzbırak, 1996: 184.

4m. olduğuna göre³⁷, bu kalınlığın Ceyhan, Seyhan ve Göksu'nun oluşturduğu ovalarda çok daha fazla olması gerekir.

Daha eski devirlerdeki, özellikle M.Ö. II. binyıla ait limanların pek çoğu ise³⁸ genellikle bugün alüvyonlarla dolmuş olan ırmak kenarlarında, ırmakların denize döküldüğü yerlere yakın kesimlerde idi. Bunun dışında, yapılan jeolojik incelemeler, Neolitik, Kalkolitik ve Hititler devrinde Tarsus, Seyhan ve Ceyhan deltalarının kıyı şeridinin, bugünküne nazaran daha kuzeyden geçtiğini göstermiştir³⁹. Nitekim Seyhan Nehri de daha yakın zamanlara kadar ulaşımında kullanılmıştır. 19. yy. gezgini Langlois'nın 1853'te çizmiş olduğu bir gravür, Adana kentini Taşköprü'nün doğusundan göstermektedir. Resimde, köprünün sağında ve solunda, Tepebağ önlerindeki orta boylu tekneler ve yelkenliler açıkça görülebilmektedir⁴⁰. Aynı gezgin benzer tekneleri Misis önlerindeki Ceyhan Nehri'ne de koymuştur⁴¹. Gerçekten de Langlois'dan birkaç yıl önce gene Adana'ya gelmiş olan T. Kotchy "*Taşköprü'de içlerinde iki yüksek latin tarzı yelkenlinin bulunduğu sekiz tane gemi*" saymıştır⁴².

³⁷ Hütteroth-Höhfeld, 2002: 118.

³⁸ Vaan, 1993: 29 vdd. ;Vaan, 1997: 259 vd.

³⁹ Göney, *a.g.e.*, hrt.I-2.

⁴⁰ Langlois, 1861: 120-121 arasındaki gravür, Lev. III. Aynı konu için bkz: Girginer, *a.g.e.* 81-82 ve Langlois, 1947: 50 vd.

⁴¹ Langlois, 1861: 138-139 arasındaki gravür.

⁴² Ünal-Girginer, 2007: 46-47; Yavuz-Özmen, 2000: 299.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÇUKUROVA'NIN KAZI VE ARAŞTIRMA TARİHİ

3.1. Çukurova'da Yapılan Yüzey Araştırmaları

1920'li yılların sonunda H. von der Osten Ereğli, Ulukışla, Pozantı, Gülek Boğazı (Kilikya Kapıları) üzerinden geçerek Tarsus'a ve oradan da Adana'ya gelmiştir. Daha sonra Ceyhan yönüne giderek Misis'e varmış, Çukurova'da çok sayıda höyük tespit etmiştir⁴³. Ancak yayınında bu yerleşme birimlerinden sadece Çatalhöyük ve Misis'den bahsetmiş, ama tüm gezi sonuçlarını dergilerde ve gazetelerde yayımlamıştır.

1930 yılında E. Gjerstad Kıbrıs'tan Kilikya'ya geçerek Yakapınar'ın batısından Anamur'a kadar olan alan da incelemeler yaparak bir rapor hazırlamıştır. Bu çalışma, bölgenin en eski yüzey araştırmalarından biri olarak değerlendirilebilir. İsveçli arkeolog, 21 yerleşme biriminin seramiğini incelemiştir⁴⁴.

1934 yılında H. Goldman Kabarsa, Domuztepe ve Zeytinli'de araştırmalar yapmıştır. Araştırmacı, Çukurova'da 41 yerleşme yerinin olduğunu söylemekle birlikte sadece Zeytinli Höyük'ten bahseder⁴⁵.

I. Gelb ise 1939'da, Gülek Boğazı'ndan geçerek Tarsus-Adana arasındaki höyükleri tespit etmiştir⁴⁶.

1941 ve 1942 yıllarında Adana Arkeoloji Müzesi Müdürü N. Kum, Adana Halk Evi çalışmaları esnasında Misis Höyük, Zeytinli, Yeniköy, Hacı Hasan, Mezarlı, Nergis, Kılılı, Sadırlı, Mazak, Domuz, Damlı ve Yerdelen höyüklerinin de gezildiğini belirtmektedir⁴⁷.

⁴³ von der Osten, 1930: 39-59.

⁴⁴ Gjerstad, 1934: 155 vd.

⁴⁵ Goldman, 1935: 526 vd.

⁴⁶ Gelb, 1939: 5.

⁴⁷ Kum, 1944: 9 vd.

1942 yılında Türk Tarih Kurumu adına R. O. Arık, Hatay'a yaptığı gezi sırasında ana yol üzerinde birçok höyüğü tespit etmiş ve Adana Tepebağ Höyük'te daha esaslı bir araştırmanın yapılması gerektiğine dikkat çekmiştir.⁴⁸

1945 yılında ise H. Bossert, U. B. Alkım ve H. Çambel, sahildeki ve dağ eteklerindeki yerleşim alanlarını incelemişlerdir⁴⁹.

1951 yılında M. V. Seton-Williams, P. Taylor ve M. Rankin tarafından bölgenin 2000'li yıllara kadarki en kapsamlı yüzey araştırması gerçekleştirilmiştir. Bu çalışma sırasında klasik öncesi yerleşim birimleriyle daha geç dönemlere ait 149 yerleşme tespit edilmiş, toplanan seramikler değerlendirilmiştir⁵⁰. Ancak yayında seramiklerin çizim ve fotoğrafı kullanılmamıştır.

1955–1972 yılları arasında U. B. Alkım yönetiminde İslâhiye Bölgesi'nde yüzey araştırmaları yapılmıştır⁵¹.

1959'da U. B. Alkım Kappadokia ve Doğu Kilikya arasındaki yolları ve çeşitli ören yerlerini incelemiştir⁵².

1964–1966 yılları arasında DPT'nin istemi doğrultusunda H. Çambel tarafından Adana, İçel ve Antakya'nın kıyı kesimlerinde ve Adana kent merkezinde bir yüzey araştırması yapılmıştır⁵³.

1991 yılında İ. Özgen ve M. H. Gates tarafından özellikle M. V. Seton-Williams'ın ayrıntılı olarak çalışmadığı Yumurtalık ve Dört Yol arasındaki bölgede yüzey araştırması yapılmıştır⁵⁴. Bu çalışmada 23 yerleşim biriminden seramikler toplanmıştır.

⁴⁸ Arık, 1944: 341 vd.

⁴⁹ Bossert-Çambel, 1946: *Passim* ve Bossert-Alkım, 1947: *Passim*; Ayrıca bkz: Bossert-Alkım, vd..1950: *Passim*.

⁵⁰ Seton-Williams, 1954: 121 vd.

⁵¹ Duru, 2003: 8 ve Alkım, 1960: 1 vdd.

⁵² Alkım, 1959: 207 vd. ; Alkım, 1969 a: 280 vd. ve Alkım, 1969 b: 39 vd.

⁵³ Özdoğan, 2000: 40

⁵⁴ Özgen-Gates, 1993: 387 vd.; Steadman, 1994: 85 vdd. Bu çalışılan bölgenin Jeomorfolojik araştırmaları için bkz: Ozaner, 1993: 337 vd.

Aynı yıl, B. Hrouda başkanlığındaki Sirkeli kazı ekibi, özellikle Misis ve Adana'nın güneyinde bir yüzey araştırması yapmış, 27 yerleşim biriminin çalışma sonuçları yayımlanmıştır⁵⁵.

A. Yener 1995 yılından bu yana Amik Ovası'nda yüzey araştırmalarına devam etmektedir. Bu çalışmalarda Amik Ovası'nda 258 höyük, Asi Nehri Deltası'nda ise 56 yerleşme tespit edilmiştir⁵⁶.

2002 yılında ise K. Serdar Girginer Adana yüzey araştırmalarına başlamıştır. Bu çalışmalardaki amaç, Çukurova ve yakın çevresinde yeterince araştırılmamış alanlarda arkeolojik bir kültür envanterinin çıkarılarak bölgenin prehistorik ve özellikle de M.Ö. II. bin yerleşmelerinin tespit edilmesidir. Bu amaçlarla 2002 yılında Adana- Tufanbeyli, 2003 yılında Adana- Saimbeyli; Antik Çukurova'da ise, 2004 yılından itibaren M. H. Sayar ile birlikte Adana- Kozan, Ceyhan, Yumurtalık, Yüreğir, Seyhan ve Osmaniye'de çalışılmıştır⁵⁷.

3.2. Çukurova'da Yapılan Kazılar

1845 yılında İngiliz Konsolosu W. B. Barker, Gözlükule'de kazı yapmış, bulduğu *terra cotta* figürinleri British Museum'a götürmüştür. 1852'de V. Langlois de aynı höyükte kazı yaparak yaklaşık 1200 adet *terra cotta* heykelcik bulmuştur. Definecilik anlayışıyla yapılan bu kazılarla höyüğün kültür tabakaları alt-üst olmuştur. Bu eserler de şu anda Paris Louvre Müzesi'ndedir. I. Dünya Savaşı'nı izleyen yıllarda (1921) Fransız askerleri de höyüğü büsbütün karışık hale getirmiştir⁵⁸.

1882 yılında, Adana şehir merkezinde yer alan Çukurova'nın en büyük höyüklerinden birisi olan Tepebağ Höyüğü'nün üst kodlarında, bir misyoner evinin inşaatı sırasında birtakım eserlere rastlanmıştır. Misyoner Mr. Montgomery daha derine ulaşılması talimatını vermiş ve pişmiş toprak bir figürin ile birlikte siyah granitten, diz çökmüş pozisyonda, sol eli göğsü üzerinde tasvir edilmiş Mısır kökenli bir heykelin bulunduğu bildirilmiştir. Bu eser bir İngiliz yatı tedarik edilerek çuval içinde Amerika'ya

⁵⁵ Hrouda, 1998 b: 427 vd.

⁵⁶ Yener-Harrison, *et al.* 2002: 289.

⁵⁷ Girginer, 2004 b: 311 vd. ; Girginer, 2005 a: 311 vd.; Girginer, 2004 a: 63 vd.; Girginer, 2003: 231 vd.; Girginer-Erhan, 2005: 93 vd.; Girginer, 2005 b: 377 vd. ve Girginer-Girginer, *vd.* 2006: 293-298.

⁵⁸ Sümer, 1942: 13. ve Zoroğlu, 1995: 36.

götürülmüştür. Heykelin üzerindeki yazıtı, British Museum'dan S. Birch okumuş ve heykelin Çukurova tarihi için önemi daha da artmıştır. *Hastabakıcı Satsneferu*'ya ait olan eser, Mısır'da Orta Krallık Dönemi'nin (M.Ö. 2040–1640) 12. Hanedanlığı'na (M.Ö.1991–1783) yani M.Ö.1800'lere tarihlenmiştir⁵⁹. Eser şu anda New York The Metropolitan Museum of Art'ta korunmaktadır.

Tepebağ Höyük'te ilk kez Adana Arkeoloji Müzesi müdürü A. R. Yalçın (1887-1960), 1936 yılında 6 gün süren bir sondaj kazısı yapmış, 4 m. derinlikte çalışmalar bırakılmıştır. Sondaj kazısından çıkan eserler, müzeye kazandırılmıştır. Bu eserlerin çoğunluğunu geç dönem malzemesi oluşturmakla birlikte daha eski dönem eserlerine de rastlanıldığı ifade edilmiştir⁶⁰.

1965 yılında Adana Müze Müdürlüğü tarafından Çavuşlu, Sirkeli, Tırmıl, İncirlik⁶¹, Kürkcüler, Mercin ile birlikte Tepebağ'da da sondaj kazısı yapıldığından söz edilmektedir⁶². Adana Müzesi'nin yaptığı çeşitli sondaj ve kurtarma çalışmaları esnasında Abidinpaşa Caddesi'nde, günümüz Merkez Bankası'nın üzerine inşa edildiği alanda Roma Dönemi'ne tarihlenmiş mozaiklerin bir kısmı kurtarılarak müzede sergilenmeye başlamıştır. İnönü Caddesi'ndeki bir hafriyat esnasında da yine aynı döneme ait bir aslan heykeli, Çakmak Caddesi'ndeki diğer bir hafriyat ise, Roma Dönemi'ne ait bir lahit ortaya çıkarılmıştır. Bunların dışında höyüğün batı eteklerinde, Kuruköprü Mahallesi'nde 1971 yılında 4.yy.'a ait pişmiş toprak mezarlar ve mezar eşyaları gün ışığına çıkarılmıştır⁶³. Bu alan yerleşmenin Geç Dönemlerdeki Nekropolü olmalıdır.

Bölgenin doğusunda yer alan Zincirli = Sam'al kazıları ise, I. Dünya Savaşı öncesinde C. Humann, F. R. E. von Luschan, R. Koldewey ve F. Winter tarafından 1888-1891 yılları arasında gerçekleştirilmiştir⁶⁴.

⁵⁹ Girginer, 2000: 82; Winlock, 1921: 208; Barber, 1994: 202-203, Şek.8.6 (sol); Smith, 1965: 14 ve Ayrıca bkz: Clayton, 1994: 84-89 ve Neroutsos, 1878: 359 vd.

⁶⁰ Düşmez, 1943: 4; Kum, 1944: 9.

⁶¹ 1936 yılı sondajından sonra, 1950'li yıllarda İngiliz Arkeologlarınca höyüğün doğusunda sondaj çukurları açıldığına dair kayıtlar vardır. Bkz: Arslan-Bediz, 1999: 4.

⁶² Altay, 1965: 7.

⁶³ Arslan-Bediz, *a.g.e.*: 1-2.

⁶⁴ von Luschan, 1893: *Passim*; von Luschan, 1902: *Passim*; von Luschan, 1911: *Passim*; von Luschan-Andrea, 1943: *Passim*; Humann-Koldewey, 1898: *Passim*; Landsberger, 1948: 7 vdd. ve Duru, 2003: 7.

Sakçagözü Ovası'nda 1907-11 yılları arasında Coba Höyük'te J. Garstang tarafından kazılar yapılmıştır⁶⁵. Daha sonra 1952'de J. du P. Taylor, M. V. Seton-Williams ve J. Waechter tarafından ikinci dönem kazısı gerçekleştirilmiştir⁶⁶.

1934 yılında H. Goldman bir sondajla Gözlükule'de çalışmalara başlamış, 1935 yılında ise, höyüğün güneyinde birkaç açma ile 15,5 m. derinliğe kadar inmiştir. Tablet 1936 yılında bulunmuştur. 1939 yılında II. Dünya Savaşı sebebiyle ara verilen kazılara, 1947 yılında tekrar başlanmış ve bu ilk dönem kazıları 1948 yılında sona ermiştir⁶⁷. Höyükteki yeni dönem kazılarına başlanabilmesi amacıyla 2001 yılından bugüne Boğaziçi Üniversitesi'nden A. Özyar tarafından höyükte altyapı ve çevre düzenleme çalışmaları yapılmaktadır⁶⁸.

1936-38 yıllarında Liverpool Üniversitesi'nden J. Garstang, J. Wachter ve M. V. Seton-Williams, Adana Arkeoloji Müzesi Müdürü A. R. Yalman ile birlikte Sirkeli, Kazanlı, Çavuşlu ve Yarımhöyük'te çeşitli sondajlarla çalıştıktan ve birçok höyüğü kaydettikten sonra, Yümüktepe'de çalışmalara başlamak için karar vermiştir⁶⁹.

1936 yılında Adana Müze Müdürü N. Kum tarafından yapılmış olan İncirlik Höyük sondajından elde edilmiş malzemelerin müzenin sondaj koleksiyonunda olduğu bildirilmektedir⁷⁰.

1932-1938 yıllarında S. L. Woolley Antakya yakınlarında bulunan 5 yerleşmede kazılar yaptı. Bu merkezler Al Mina, Seleucia, Alalah (1936-39 ve 1946-49), Tabara al-Akrad ve Tell Esh-Sheik'dir⁷¹. Bu çalışmaların dışında Braidwood ekibi Amik

⁶⁵ Garstang, 1908: 97 vd.; Garstang, 1915: 63 vd.; Garstang-Pythian-Adams, 1937: 119 vd. Ayrıca bkz: French, 1990: 435 vd.

⁶⁶ Taylor, vd..1950: 53 vd.

⁶⁷ Goldman, 1950: *Passim*; Goldman, 1956: *Passim*; Goldman, 1963: *Passim*. Ayrıca bkz: İlk kazılarla ilgili olarak bkz: Goldman, 1935: 526 vd.; Goldman, 1937: 262 vd. ve Goldman, 1938: 30 vd.

⁶⁸ Özyar-Danışman, vd..2003: 273 vd. ve Özyar, 2005: 8 vd.

⁶⁹ Garstang, 1937 a : 52 vd. ; Garstang, 1937 b: 89 vd. ; Garstang, 1947: 1 vd.; Garstang, 1939 a: 238 vd.; Garstang, 1939 b: 137 vd.; Yalçın, 1939: 16. Sondajlar dışında bu gezi sırasında İncirlik ve Kürkçüler höyüklerinden de seramikler toplanmıştır. Bkz: Sümer, 1941: 14-16, 29-30.

⁷⁰ Kum, a.y.

⁷¹ Woolley, 1938: 133 vd.; Tell esh-Sheik malzemesi, Woolley'in 1953'deki (Woolley, 1953: *Passim*) yayınında iki sayfa dışında hiçbir yerde yayımlanmamış, daha sonra bu merkezin malzemesini D. H. French çalışmıştır. Bkz: French, ay.; Woolley, 1955: *Passim*. Boardman, 1965: 99 vd.; Breasted, 1933: *Passim* ve McEwan, 1937: 8 vd.

Ovası'nda 178 höyük bulmuş ve bunların 5'inde kazı yapmıştır⁷². Kazısı yapılan bu yerleşimler; Çatal Höyük, Tell al-Judaidah (*Tel Cüdeyde*), Tell Tainat, Tell Dhahab (*Altın-tepe*) ve Tell Kurdu (*2 haftalık bir kazı*)'dur. 1995 yılında ise, Hatay'ın arkeolojik envanterinin saptanması için K. A. Yener tarafından çalışmalara başlanmış ve eski Amik Gölü yatağının altında iki yeni höyük daha tespit edilmiş (No:180-181), böylece Amik Ovası'nda höyük sayısı 181'e çıkmıştır. Yürütülen projenin 2. aşaması ise, 1988'de başlayan Tell Kurdu kazılarıdır⁷³. Daha sonra da Tell Açına'da yine A. Yener tarafından kazıya başlanmıştır.

1937-39 ve 1946-47 dönemlerinde Yümüktepe'de J. Garstang tarafından kazılar yapılmıştır⁷⁴. Yümüktepe'de uzun yıllar ara verilen kazılara 1993 yılından itibaren V. Sevin ve I. Caneva tarafından yeniden başlanmıştır⁷⁵.

1956-1961 yılları arasında Ceyhan Nehri'nin kuzey sahilindeki Misis'te, H. Th. Bossert tarafından çeşitli alanlarda sondaj kazıları yapılmıştır⁷⁶. 1956 yılında şu an da Misis Mozaik Müzesi olarak kullanılan alandaki 4.yy. mozaikleri açılmış, höyükte ise Bizans kültür katında çalışılmıştır. 1957 yılı kazılarında yine mozaikli alan ve höyükte çalışılmış, höyükte İslami Çağa ait bir sarnıç ile Bizans seramiklerinin üretildiği yerel atölyeler bulunduğu bildirilmiştir. 1958'de ise yine 8-12.yy. yapıları kazılmış, mozaikli alanın restorasyonu yapılmıştır. 1959 kazılarında ise molozlar içinde Eski Tunç Çağı ve Geç Hitit Çağı seramikleri ele geçmiş, Geç Roma Dönemi tabakaları açılmıştır.

1959-72 yılları arasında İslahiye-Tilmen Höyük'te, 1964-67 arasında Gedikli'de ve 1967 ile 1970 yıllarında da Kırışkal Höyük'te U. B. Alkım tarafından kazılar yapılmıştır⁷⁷. Bunların dışında ilk defa 1888 yılında F. von Luschan tarafından görülmüş olan İslâhiye'de yer alan Yesemek heykel atölyesi, 1947'de B. Lansberger ve K. Balkan tarafından ziyaret edilmiştir. İlk çalışmalar ise 1955 ve 1957-1961 yıllarında

⁷² Braidwood, 1937: *Passim*; Braidwood-Braidwood, 1960: *Passim*; Swift, 1958: *Passim*. ve Haines, 1971: *Passim*.

⁷³ Yener-Wilkinson, 1997: 413 vd.; Yener, 2000: 185 vd. ve Yener-Harrison, vd..2002: 289 vd.

⁷⁴ Garstang, 1953: *Passim* ve Köroğlu, 1998: 1 vd.

⁷⁵ Sevin-Caneva, 1995: 27 vd; Sevin-Caneva, 1996: 71 vd.; Sevin-Caneva, 1997: 23 vd. ve Breniquet, 1995: 1 vdd. 1963 yılında höyüğün üzerinde park çalışmaları sırasında İslami tabakalar yok edilmiştir: Bkz: Köroğlu, 1999: 241.

⁷⁶ Bossert, 1957: 40 vd.; Bossert, 1958: 5; Bossert, 1959: 11; Bossert, 1960: 15 ve Ünal, 1994: 269 vd. Ayrıca bkz: Kum, 1955: 97 vd. ve Gough, 1976: 593 vd.; Budde, 1969: *Passim*.

⁷⁷ Alkım, 1967 a: 69 vd; Alkım, 1967 b: 79 vd; Alkım, 1968 a: 39 vd; Alkım, 1968 b: 5 vd; Alkım, 1974 a: 821 vd.; Alkım, 1979: 135 vd.

U. B. Alkım tarafından yapılmıştır. 1989-1991 yılları arasında 2.dönem çalışmaları İ. Temizsoy tarafından gerçekleştirilmiştir⁷⁸.

1992 yılında B. Hrouda ve A. Ünal tarafından Adana-Ceyhan Sirkeli kazılarına başlanmış, 1996 yılından itibaren kazılara son verilmiştir⁷⁹. 2006 yılından itibaren M. Novak tarafından Sirkeli’de kazılar yeniden başlatılmıştır.

1992 yılından itibaren Erzin Ovası’nda Hatay/Dörtyol’da M. H. Gates tarafından Kinet Höyük kazıları başlatılmıştır⁸⁰.

Mut’un Kışla Köyü’nde yer alan Kilise Tepe kazılarına, müzeyle birlikte J. N. Postgate tarafından yine aynı yıl başlanmıştır⁸¹.

Mersin Soli Höyük ve Pompeiopolis’teki kazılara, 1999 yılından itibaren Mersin Arkeoloji Müzesi Başkanlığı’nda ve R. Yağcı’nın bilimsel danışmanlığında başlanmıştır⁸².

2003 yılında K. A. Aslıhan Yener, Hatay Arkeoloji Müzesi’nin başkanlığında Hatay Alalah kazılarına başlamıştır⁸³.

2007 yılında Çukurova Üniversitesi’nden K. Serdar Girginer Ceyhan-Tatarlı Höyük kazısına başlamıştır.

⁷⁸ Duru, 2004: 9-11. Ayrıca bkz: von Luschan, 1893: 14; Landsberger, 1948: 9; Alkım, 1960: 1 vd.; Alkım, 1974 b: *Passim* ve Temizsoy, 1993: 87 vd.

⁷⁹ Hrouda, 1997 a: 91 vd.; Hrouda, 1997 b: 291 vd.; Hrouda, 1998 a: 467 vd. ve Ehringhaus, 1999: 383 vd.

⁸⁰ Gates, 1994: 193 vd.; Gates, 1999 a: 259 vd. ve Gates, 1999 b: 303 vd.

⁸¹ Postgate, 1996: 419 vd.; Postgate, 1997 a: 8 vd. ve Symington, 2001: 167 vd.

⁸² Bittel, 1940: 183 vd.; Yağcı, 2001: 259 vd. Araştırma tarihiyle ilgili bkz: Erten, 2002: 117 vd.

⁸³ Yener-Schloen, *vd.*. 2005: 45 vd.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ERKEN TUNÇ ÇAĞI'NDA ÇUKUROVA KRONOLOJİSİ

Kilikya Bölgesi'nde ETÇ dönemleri en iyi Tarsus'tan bilinmektedir. Tarsus'ta ETÇ I , II , III dönemleri açığa çıkartılmıştır. Bu dönemlerde Yakın Doğu ve Suriye ile Anadolu malzemelerinin kronolojik düzenlemeleri sağlanmıştır. En belirgin nokta Geç Kalkolitik Amuk F'nin sonunda Kilikya'da bir kesintinin olmasıydı. Kültürel açıdan Güney Anadolu Platosu'na yönelen Tarsus, Anadolu Platosu ile ETÇ I döneminde bir geçiş konumundadır. ETÇ I, Amuk G ile çağdaştır⁸⁴.

Kilikya'nın Doğu Anadolu ile olan ilişkileri Malatya ve Keban Bölgesi ile Suriye'de de devam etmektedir. Bu ilişkilerin tamamen kesilmediğini ETÇ'de de devam ettiğini Tarsus Gözlükule ortaya koymaktadır. Bu ilişki belki de Toros Dağları'ndaki maden ocaklarının sömürü haline getirilmesi ile bağlantılı olmalıdır.

Kilikya'da en yakın paralellik seramik, metal malzemeler, mühürcülükte gelişme, mimarideki bazı özelliklerde görülebilir. ETÇ I de Tarsus'ta küçük ölçekte üretilmiş çark yapımı seramikler mevcuttur⁸⁵. Bunların arasında çoğunlukla saman yüzü kaplar vardır ki, Kuzey Suriye ve Amuk G ile bağlantı için yeterlidir. Anadolu'nun el yapımı kapları seramiklerin çoğunu oluşturur ve bunlar arasında ilk kez görülen gaga ağızlı testiler ETÇ I dönemine tarihlendirilmektedir⁸⁶.

Tarsus'ta ETÇ II'de, devetüyü, çark yapımı Suriye kaplarının (goblet) ithal ya da yerli taklitleri yapılmaktadır⁸⁷. Ayrıca spiral perdahlı çark yapımı testiler⁸⁸, Antep Bölgesi'nden iyi bilinen kırmızı bantlı kaplar, Kargamış yakınlarındaki Amarna mezarlığından, Chuera'dan ve Mari'den tanınan örnekler vardır⁸⁹. Bu döneme ait Tarsus'tan ele geçen şişe parçaları⁹⁰ Ur'da PG 1273 nolu mezardaki bir örnekle benzetilmektedir. Benzer şişelerden aynı zamanda Fara'da, Amarna ve Mari'de de ele geçmiştir. PG 1273 mezarı Er Hanedanlar III "Meşgalamduğ Dönemi"ne

⁸⁴ Mellink, 1992: 214; Watson, 1992, 75-77.

⁸⁵ Goldman, 1956: 93, 98, fig. 234-236

⁸⁶ Goldman, 1956: 99, fig. 237, No: 53-56 Mellink, 1992: 215

⁸⁷ Goldman, 1956: 115-116, figs. 245, 348, No:178-187

⁸⁸ Goldman, 1956: 122, fig. 263, No: 269-270

⁸⁹ Mellink, 1992: 215

⁹⁰ Goldman: 1956, 114, fig.244, No: 154

tarihlendirilmektedir. Tarsus ETÇ II ile Zencirli ve Gedikli Höyük arasında kuvvetli bir ilişki kurulmaktadır ve güçlü bağlantılar içerisindedir⁹¹. Bu ilişki Zencirli-Gedikli höyükleri ile insize bezeli kiremit kırmızısı kapları ile bağlantılıdır. Bu tip kaplardan Tarsus'ta iyi korunmuş, oldukça bol sayıda örnekler ele geçmiştir. Bu tür kaplar Tarsus'ta ETÇ II'de başlıyor ve ETÇ III'te de devam etmiştir. Bunlar şekillerinde hafif değişiklik ile Gedikli'de uzun süre kullanılmıştır⁹². Kırmızı taşıklı kapların çark yapımı olan goblet parçalarının erken örnekleri Gedikli'de de mevcuttur. Tarsus örnekleri ise önemlidir. Amuk H ve J'nin erken evrelerinde bu tür kaplar portakal renkli kapları oluşturur⁹³.

Kilikya Bölgesi ETÇ II'de Kıbrıs ile bağlantılıdır. Tarsus ile olan ilişkileri ise Kyra-Alonia ve Philia'dan bilinen tipleri ile kırmızı-siyah perdahlı kaplarla sağlanmaktadır⁹⁴.

Mısır ile olan ticari bağlantılar çok uzun bir mesafeyi göstermektedir. Tarsus'ta saklı astarlı seramik grubu içinde ele geçen testilerden biri⁹⁵, Keops'un son dönemlerinden yani Er Hanedanlar IV'den (M.Ö.2566) önceki evreye tarihlendirilen Giza buluntusuyla benzerdir. Burada bulunan astar çeşitleri Kuzey Suriye tipinde değildir. Bunlar Tarsus tipini oluşturur⁹⁶. Tarsus ETÇ II'nin saklı astarlı kapları için Mısır kronolojisi ile kesin bir kronoloji ya da tarih saptanmaktadır. Tarsus'ta bu tür kaplar oda 93 ve 115'te oldukça fazla sayıda ele geçmiştir⁹⁷.

Anadolu Platosu'nun güneyi ile olan bağlantılar, Aksaray, Niğde ve Konya Bölgesi'nin el yapımı metalik kap grupları iledir. Değişik el yapımı boyalı kaplar Tarsus'ta tespit edilmiştir. Bu kaplar, açık kahverengi sarımsı astarlı ve morumsu bir renkle boyalı bazen parlatılmıştır. Formlar emzikli testiler, çift kulplu testiler ve kaselerdir. Testilerde ağız veya emziğin altında delikler bulunmaktadır. Tarsus'ta bu

⁹¹ Mellink, 1992: 215

⁹² Goldman, 1956: 122-123, fig.255, No:278-283; Alkım-Alkım, 1966: fig. 41-44; Alkım, 1979: Res. 13-15.

⁹³ Braidwood-Braidwood, 1960; Goldman, 1956: 120, fig. 248, No: 239-241; Alkım, 1979: Res. 17-18 m; Mellink, 1992: 215

⁹⁴ Goldman, 1956: 130, fig 263, No: 371-378; Mellink, 1992: 215

⁹⁵ Goldman, 1956: 117, fig. 248, No: 204

⁹⁶ Goldman, 1956: 60; Huot 1982, 1069; Mellink, 1992: 215

⁹⁷ Goldman, 1956: 117, fig. 248, No: 201-206

malzemeler önemlidir. Mellaart'ın 1951-52 yüzey araştırmasında özellikle Kilikya geçidinin kuzey yanında bunlardan bulunmuştur⁹⁸.

Bu tipte tam kaplar, Konya-Karahöyük'ün 7. tabakasında, Bolgarmaden, Ulukışla -Darboğaz yakınlarındaki defineciler tarafından yağmalanan mezarda ve Acmhöyük X. tabakadan ele geçmiştir. Bu kaplar özellikle Toros Dağları'nda maden ticareti yapan toplulukların yaşadığı bölgede Tarsus ETÇ II döneminde görülmeye başlar. Bu da eğer Mısır eş zamanlılığı (senkronizm) kullanırsak en erken M.Ö. 2600'e kadar erken bir döneme inmektedir⁹⁹.

Kilikya'da ETÇ III döneminde birçok değişiklik olmuştur. Batı Anadolu ile daha açık ilişkiler vardır ve Suriye ile olan karşılıklı etkileşim kesilmeden seramik repertuarında kendi üretimi de yer almaktadır. Tarsus ETÇ III'de Suriye ilişkili çark yapımı şişeler ve gobletler ele geçmiştir¹⁰⁰. Çark yapımı boyalı fincanlar ve kadehler çok az sayıda tespit edilmiştir. Fakat ETÇ III'ün geç safhalarında bu kapların daha narin ve zarif olanları görülmeye başlamaktadır ve bunlar Amuk J ile ilişkilendirilmektedir¹⁰¹.

Bu şişelerin çoğunlukla parfüm ticaretinde kullanıldığı kabul edilmektedir. Bunlardan bazıları devetüyü renkli ve düzeltilmiş yüzeylidir. Diğerleri gri, keskin gövdeli, kabartma veya spiral bezemeli ve perdahlıdır. Çark yapımı örneklerin hepsi ithaldir¹⁰². Kuzey Mezopotamya ve Suriye serileri, Er Hanedanlar III'ten Akkad devrine kadar olan döneme aittir. Tarsus'ta daha ince, uzun olan gri şişelerin çift profilli ağızlı olan örnekleri de vardır¹⁰³. Bunlar ender olarak sivri dipli olurlar. Amarna mezarlığında, Islahiye Ovasında Tilmen Höyük III'd safhasında, Chuera'da farklı tiplerde, Kültepe'de 12. ve 11. tabakalarda görülmektedir¹⁰⁴. Tarsus ETÇ III dönemindeki Kuzey Suriye ve Kuzey Mezopotamya ile yapılan ticari ilişkiler M.Ö. III. binin 2. yarısında ETÇ III ve ETÇ IIIb dönemlerini kapsamaktadır¹⁰⁵.

⁹⁸ Goldman, 1956: 116, fig. 247, No: 188-200; Mellaart, 1954: 191; Mellink, 1992: 215

⁹⁹ Mellink, 1992: 215

¹⁰⁰ Goldman, 1956: fig. 268

¹⁰¹ Goldman, 1956: 144-145; Mellink, 1992: 215; Watson, 1992: 80

¹⁰² Goldman, 1956: 154, fig.286, No: 614-617

¹⁰³ Goldman, 1956: 154, fig. 268, No: 617

¹⁰⁴ Alkım, 1964 b: 505, fig. 9; Mellink, 1992: 215; Özgüç, 1986: 35, İll. 3-3, fig. 3-6 ve 7

¹⁰⁵ Mellink, 1992: 216

Tarsus ETÇ III'teki Anadolu ilişkileri Batı ve Güneybatı Anadolu iledir. Bu ilişki kuzeybatıdaki Troya'ya kadar uzanmaktadır. Güneybatı Anadolu, (Aphrodisias, Karataş) Troya ve Kilikya'daki yeni seramik çeşitleri geniş yayılım gösterir. Tarsus'taki başlıca yenilikler; çift veya tek kulplu tankardlar, çan biçimli çift kulplu fincanlar, çift kulplu dar gövdeli depaslardır. Bunlar el yapımı sonrasında çark yapımıdır. Çift veya tek kulplu kâseler, çark yapımı geniş kırmızı astarlı ve perdahlı tabaklar diğer örneklerdir. Çark tekniği şekillendirmede ve çok sayıda üretimi sağlamıştır. Seramiklerin çoğu kırmızı renkte ve dikkatli bir perdaha sahiptir¹⁰⁶.

Tarsus'ta görülen bu yenilikler ETÇ III'te kronolojik ayrımların olduğu bir dönemin başlangıcını gösterir. ETÇ II'nin bitimi şiddetli yangınlarla sona ermiştir¹⁰⁷. Bu safhadaki yeni yerleşmeler az korunmuş fakat yangın seviyesindeki ilk yapılar ve çeşitli çöp çukurları malzeme vermektedir. En iyi korunan safhalarda megaron planlı yapılara sahiptir¹⁰⁸.

Batı Anadolu depas ve tankard formları, ayrıca lentoid biçimli matara ve Suriye şişeleri İslahiye Ovasında Gedikli'de ETÇ III safhasındaki kremasyon mezarlıkta, ölü hediyesi olarak ele geçmiştir¹⁰⁹. Bazıları ithal edilmiş olup bazı parçalar ise yöresel özellikte kiremit kırmızısı renkli seramiklerden üretilmiştir. Gedikli'de çift ağızlı gri şişeler ve kırmızısız portakal renkli kaplar ETÇ III döneminde gelişimini devam ettirmiştir. Buradaki bu geniş mezarlık ETÇ III a-b dönemine aittir. ETÇ III b dönemi depas tipleri Amuk J safhasından ve Tell Tainat'tan bilinmektedir. Diğer depas çeşitleri Fırat nehri yakınındaki Selankahiye mezarlığından ele geçmiştir¹¹⁰. Tarsus ve Gedikli'deki ETÇ III dönemi Batı Anadolu özellikleri, bu bölgede yapılacak yeni kazılarla, düzenli tabakaların incelenmesiyle daha detaylı bilgiler sağlayacaktır.

¹⁰⁶ Goldman, 1956: fig. 264-267; Mellink, 1992: 216

¹⁰⁷ Goldman, 1956: Plan 9

¹⁰⁸ Goldman, 1956: 34

¹⁰⁹ Alkım, 1979: Res. 26-31; Alkım-Alkım, 1966: Res.33-34

¹¹⁰ Braidwood-Braidwood, 1960: 450-451; Loon, 1968: 21; Mellink, 1992: 216

BEŞİNCİ BÖLÜM

ÇUKUROVA BÖLGESİ ERKEN TUNÇ ÇAĞI MERKEZLERİ

5.1. Tarsus-Gözlükule

5.1.1. Konum

Höyük, Mersin'in Tarsus ilçesinin güneyinde, Ulu Cami semtinde bulunmaktadır. Höyüğün gövdesi kuzeydoğu-güneybatı yönlü olarak yaklaşık 300 m. uzunluktadır. Kuzeyde kalan kent bölümünün yumuşak eğimli olması bu alanda bir sınır belirlenmesini zorlaştırmıştır. Buna karşılık, doğu ve güneye bakan yamaçları oldukça dikdir. Burada ova zemininden yüksekliği yaklaşık 30 m. kadardır ¹¹¹.

Höyüğün genişliği yaklaşık 150 m. olarak ölçülmüştür. Üst düzlükte, biri doğuda diğeri batıda olmak üzere fazladan iki yükselti vardır. Doğudaki yükselti dikkate alındığında, höyüğün yüksekliği 41 m.' ye ulaşır (Ek 5- Plan 1).

Tarsus- Gözle Kule höyüğü bugün küçük bir koruya dönüşmüştür. 1937- 1939 yılları arasında yürütülen Amerikan kazılarında günümüze sadece sondajların tahrip olmuş çukurları kalmıştır.

5.1.2. Kazı Tarihi ve Stratigrafi

Höyük ilk olarak, E. Gjerstad tarafından gerçekleştirilen yüzey araştırmasında tespit edilmiş ve yüzeyden seramik örnekler toplamıştır.¹¹² 1934 yılında H. Goldman başkanlığındaki bir ekip tarafından Çukurova Bölgesi'nde yer alan dört merkezde sondaj kazıları gerçekleştirilmiş ve 1935 yılında da bu merkezlerden biri olan Tarsus-Gözlü Kule'de H. Goldman başkanlığında kazılar başlatılmıştır.¹¹³ Bu kazılar 1938 yılına kadar sürdürülmüş¹¹⁴, daha sonra II. Dünya Savaşı nedeniyle kazılara ara verilmiştir. Savaş sonrası başlatılan ikinci dönem kazıları 1946-47 yılları arasında yine

¹¹¹ Seton-Williams, 1954: 169.

¹¹² Gjerstad, 1934: 159-203.

¹¹³ Goldman, 1935: 526.

¹¹⁴ Goldman, 1940: 60-86.

H. Goldman başkanlığında gerçekleştirilmiştir. Yeni dönem kazıları Boğaziçi Üniversitesi'nden A. Özyar başkanlığında yapılmaktadır¹¹⁵.

Yapılan kazı çalışmaları Tarsus-Gözlü Kule'nin, Neolitik' ten Bronz Çağı sonuna kadar Kilikya'nın genel kültürünün görünümünü açığa çıkardığı sonucunu ortaya koymuştur. Bu kültür, dışarıdan doğrudan ya da dereceli olarak gelen farklı kültürlerle etkileşim içinde bulunmuş ve kendine ait gelişmiş bir kültür yaratmak için az olanaklara sahip olmuştur.¹¹⁶

Tarsus-Gözlü Kule'nin Neolitik tabakaları yaklaşık olarak M.Ö. 5000'den önceye tarihlenememektedir. Kalkolitik Çağ' ın sonu içinse önerilen tarih M.Ö. 3000'dir. Bu erken evrelere ait verilerin yetersizliği tarihlenmelerde kesin bir şey söylemeyi mümkün kılmamaktadır.¹¹⁷

ETÇ I dönemi Kalkolitik sonrası ile ETÇ II evresi arasındaki boşluğu doldurmaktadır. ETÇ II evresi ise, M.Ö. 2750-2400 tarihleri arasına verilmektedir ve bu evre Tarsus-Gözlü Kule'de 7 m.'lik bir derinliğe sahiptir. ETÇ III dönemi M.Ö. 2400-2100 arasına tarihlenir ve bu evrenin sonu Troya IV evresinin sonuna denk gelmektedir.¹¹⁸ Bu evre, tek bir afetsel depremden çok, şehri giderek zayıflatan ve Kuzey Suriye yoluyla gelen istilacıların önünü açan ve birçok bölgeden de bilinen bir dizi sismik hareketlilikle son bulmuştur.¹¹⁹ ETÇ III döneminin sonu, OTÇ başlarında Filistin'in büyük bölümünü de istila eden göçebe bir kabile Tarsus'a gelmiştir ki, iki bölge arasındaki seramiklerin benzerliği de bunu ortaya koymaktadır.¹²⁰ 8. m.' de ortaya çıkan bu geçiş evresinin Ras Shamra ve Filistin'deki OTÇ I evresiyle çağdaş olduğu söylenebilir. Yaklaşık olarak M.Ö. 2100-1850'ye tarihlenmektedir.¹²¹

Tarsus-Gözlü Kule'de OTÇ sonunun kesin olarak saptanması oldukça zordur. M.Ö. 1850-1650 yılları arasına tarihlenen bu tabakanın sonlarında, ele geçen seramikler

¹¹⁵ Özyar, 2005: passim.

¹¹⁶ Goldman, 1956: 345.

¹¹⁷ Goldman, age, 60.

¹¹⁸ Goldman, age, 61.

¹¹⁹ Goldman, age, 348.

¹²⁰ Goldman, age, 349.

¹²¹ Goldman, age, 62-64.

GTÇ I başlangıcında büyük bir değişiklik göstermemiş ancak Orta Anadolu tiplerinin sayısal üstünlüğü artmıştır.

M.Ö. 1650-1450 arasına tarihlenen GTÇ I döneminin sonları Tarsus-Gözlü Kule’de yaklaşık Suriye’ye kadar yayılan Hitit İmparatorluk Çağı’nın başlarına denk gelmektedir. Ancak tarihsel olarak Tarsus’ da Hitit egemenliğinden söz edilememektedir. Bu dönemde, Hitit kralı Suppiluliuma’ nın Kizzuwatna kralı Sunasura ile yapmış olduğu anlaşma, Kizzuwatna’ nın Hitit ülkesinin bir parçası durumuna geldiğini gösterse de, anlaşmanın şartları ve hitabı tam bir egemenliğin olmadığını ortaya koymaktadır¹²². İki evreli olarak karşımıza çıkan GTÇ II tabakalarından GTÇ IIa evresi M.Ö. 1450-1225; GTÇ IIb evresi ise M.Ö. 1225-1100 tarihleri arasında kapsamaktadır¹²³. GTÇ IIa dönemi sırasında, bölge Hititler’in tam kontrolü altındadır, ancak Hitit krallarının bu gücü ne zaman tam olarak ele geçirdikleri bilinmemektedir¹²⁴.

GTÇ II evresinin başından GTÇ IIb evresine değin süren Hitit işgali, M.Ö. 13. yy.’ın son çeyreğinde işgalcilerin yol açtığı büyük yangınlar ve zararlar sonunda sona ermiştir.

GTÇ IIb, ‘Deniz İnsanları’ olarak tanımlanan, batıdan gelen istilacıların geldiğini işaret eder. İstilacılar, Hititler’in güçlerinin zirvesinde oldukları Tarsus-Gözlü Kule’nin Hitit tabakasına son derece zarar vermiştir. Bu insanların beraberinde getirdikleri Miken stilindeki çanak çömleğin stil karakterine bakıldığında, istilanın Merneptah döneminde Mısır’da gerçekleşen büyük istila ile hemen hemen aynı dönemde gerçekleştiğini ortaya koymaktadır. Daha erken seramik malzemenin büyük orandaki Argoslu karakterine dayanarak, istilacıların Yunan anakarasının o bölgesinden çıktıkları sonucuna varılabilir¹²⁵. Yaklaşık olarak M.Ö. 1100’lerde Tarsus Bronz Çağı’nın etkisi özellikle Miken stili yavaş yavaş etkisini yitirerek kaybolmuştur.¹²⁶

¹²² Goldman, age, 63.

¹²³ Goldman, age, 64.

¹²⁴ Goldman, age, 350.

¹²⁵ Goldman, age, 350-351.

¹²⁶ Goldman, age, 63.

5.2. Mersin-Yümüktepe

5.2.1. Konum

Yümüktepe, Mersin kent merkezinde Demirtaş Mahallesi içinde ve Müftü Deresi'nin batı kıyısı üzerinde yükselir. İlk çalışmalar Seyhan ve Ceyhan Nehirleri arasındaki geniş ovadaki birçok tepenin incelenmesi şeklinde olmuştur. Batıda yapılan çalışmalardan sonra kuzeye doğru Kozan veya Sis'e kadar inceleme yapılmıştır. Bu alanların bazılarında birtakım sondajlar açılmıştır. Buna göre Hitit ve Hitit öncesine ait yerleşimler Sirkeli ve Kazanlı Höyük' de tespit edilmiştir.

Mersin-Yümüktepe, denizden yaklaşık 7 km. uzaklıktadır. Kaynağını, Toros Dağları ve komşu silsilelerdeki kar ve buzlardan alan 'Soğuk Su' olarak adlandırılan nehrin yakınlarındadır. Gerçekte, yaygın olarak Soğuk Su Höyük olarak bilinir. 12 hektarlık bir alanı kaplamaktadır. Tepe batı ve kuzeyde dikine yükselir ve ovadan yüksekliği 25 m'dir. Tepenin batı kısmı erozyona uğramıştır ve nehir höyüğün en alt tabakasını tahrip etmiştir (Ek 6- Plan 2)¹²⁷.

5.2.2. Kazı Tarihi ve Stratigrafi

Mersin-Yümüktepe' de 1936-1939 ve 1947-1948 yıllarında John Garstang başkanlığındaki bilim kurulu tarafından ilk kazılara başlanmıştır¹²⁸.

45 yıllık bir aradan sonra Mersin müze müdürlüğünün başkanlığında İstanbul ve Roma Üniversitelerinin katılımıyla başlanan katılımlı kurtarma kazısı 1993 yılında başlamıştır. İstanbul Üniversitesi'nden V. Sevin ile Roma Üniversitesi'nden I. Caneva'nın bilimsel sorumluluğu altında çalışmalar yürütülmüştür¹²⁹.

Bu yerleşim oldukça önemli bir konuma sahiptir. Anadolu, Suriye, Akdeniz kronolojisinin kurulmasına olanak sağlamıştır. Kesintisiz bir tabakalaşmanın Anadolu'da Tarsus Gözlükule dışında hiç görülmemesi bu yerleşimin önemini bir kat daha arttırmıştır. Ayrıca Calycadnos (Göksu) Vadisi'ndeki bir yol ile Batı Anadolu ve Suriye arasındaki trafiği gözetlemesi ve Kilikya Ovasına batıdan geçişte bir gözcü özelliğine sahip olması açısından da önemlidir. J. Garstang başkanlığında başlatılan

¹²⁷ Garstang, 1953: 1.

¹²⁸ Garstang, 1953: 4.

¹²⁹ Sevin-Caneva, 1995: 27-42.

kazılarda Erken Neolitik dönemden Orta Çağ'a kadar XXXIII. tabakadan oluşan kesintisiz bir stratigrafi ortaya çıkarılmıştır¹³⁰.

5.3. Kinet Höyük

5.3.1. Konum

Doğu Kilikya' da eski bir kıyı yerleşimi olan Kinet Höyük, Erzin (İssos) Ovası'nın güneyinde, İskenderun'un 30 km. kuzeyinde yer almaktadır. Erzin Ovası, batıda İskenderun Körfezi ve doğuda 10 km. daha az mesafedeki Amanos Dağları ile sınırlanmış, bir geçit niteliği kazanmış verimli bir ovadır. Tepe 3,3 hektarlık bir alanı kaplamaktadır ve 26 m. yüksekliktedir. Deniz günümüzde tepenin batısından 700 m. uzaklıkta yer almaktadır (Ek 3- Harita 3)¹³¹.

5.3.2. Kazı Tarihi ve Stratigrafi

Kinet Höyük ilk olarak 1951 yılında M.V. Seton-Williams tarafından gerçekleştirilen yüzey araştırması sırasında tespit edilmiştir. Williams 6 nolu höyüğü olan Kinet'i Dörtyol'un 7 km. kuzeybatısında olarak tanımlamış ve burada OTÇ, Helenistik, Roma ve Bizans Dönemi'ne ait malzemeler ele geçtiğini belirtmiştir¹³².

Daha sonra 1991 yılında Bilkent Üniversitesi'nden İ. Özgen ve M.H. Gates başkanlığında, Yumurtalık ve İskenderun arasında yer alan kıyı bölgesinde bir yüzey araştırması projesi gerçekleştirmiş ve Kalkolitik Çağ'dan Ortaçağ'a kadar uzanan tarihsel süreçte yer alan 23 tane yerleşim belirlenmiştir. Bu yerlerden 17 tanesi bölgede daha önce Seton-Williams tarafından yapılan yüzey araştırmasında tespit edilmeyen yerlerdir¹³³.

Bilkent Üniversitesi'nin yapmış olduğu yüzey araştırmasında belirlenen en büyük höyük Erzin (İssos) Ovası'nda yer alan Kinet Höyük'tür. Burası; Sissu isimli bir Fenike Limanı ve Büyük İskender'in Pers kralı III. Darius'a karşı kazandığı önemli savaşın yapıldığı yer olan İssos ile aynı yer olduğunun belirlenmesinden bu yana Seton-Williams da dahil olmak üzere birçok araştırmacının dikkatini çekmiştir. Kinet Höyük

¹³⁰ Garstang, 1953: 2.

¹³¹ Gates 1999 b: 303.

¹³² Seton-Williams, age. 161.

¹³³ Özgen-Gates, 1993: 387.

günümüzde daha az cazibeye sahiptir. Daha önce kıyıda muhafaza ettiği limanı alüvyonlar sonucunda önemli ölçüde değişikliğe maruz kalmıştır¹³⁴.

Yüzey araştırması sırasında, Kinet Höyük'ün, Delta Petrol Ürünleri ticaret firması tarafından kuşatılmış durumda olduğu ve şirketin burada suni bir dalgakıran, demirleme yeri ve bazı depo binaları inşa ettiği görülmüş, höyüğün büyük bir kısmının tahrip edildiği anlaşılarak acil olarak 1992 yılında kazı projesine başlanmıştır¹³⁵. Kinet Höyük kazıları 1992 yılından bu yana M.H. Gates başkanlığında sistemli olarak sürdürülmektedir.

Bugüne kadar sürdürülen kazılar sonucunda Kinet Höyük, kronolojik süreçteki ardıllığı inandırıcı bir şekilde ortaya koymuştur. Stratigrafik sondajlar ve yaklaşık 800 m².’lik alanda açılan açmalar Kinet Höyük'ün en erken M.Ö.3000 yılı başlarında iskan edildiğini göstermiştir. Ele geçen Geç Neolitik/Erken Kalkolitik’e tarihlenen Halaf seramik parçaları bu tarihin daha erkene çekilebileceğinin habercisidir¹³⁶. Höyük, Bronz ve Demir Çağları boyunca da sürekli iskân görmüştür. Demir Çağı sonlarına doğru yerleşim tepenin dış kısmına genişlemiş ve bu genişleme tepenin doğu ve kuzey teraslarına doğru olmuştur. Helenistik Dönemde de Kinet Höyük büyük ve gelişmiş bir şehir olma özelliğini sürdürmüştür. Yerleşim M.Ö. 50’li yıllarda terk edilmiş ancak daha sonra Ortaçağ’da (M.S.12-13.y.y.) tekrar iskan görmüştür. Ortaçağ’da işgal edilen Kinet son yıllarda da Delta Petrol Şirketi tarafından işgal edilmiş ve bu şirket tepenin güney eteklerinin önemli ölçüde tahribatına yol açmıştır¹³⁷.

5.1.4. Sirkeli Höyük

5.4.1. Konum

Adana'nın 40 km. doğusunda, Ceyhan (antik Pyramos) Nehri'nin sol kıyısında yer alan höyük 350x400 m. büyüklükte ve 30 m. yüksekliğe sahiptir. Sirkeli Höyüğü, güneyinde yer alan Misis (antik Mopsuestia) kenti gibi önemli bir ordu ve ticaret yolu üzerinde bulunmaktadır. Konumu gereği doğuyla batıyı ve dönüş yollarını birbirine bağlamaktadır (Ek 4- Harita 4).

¹³⁴ Özgen-Gates, 1993: 391.

¹³⁵ Gates, 1994: 193.

¹³⁶ Gates, 1999 a: 266-267.

¹³⁷ Gates, 1999 b: 304.

Adana'dan Gaziantep'e ve İskenderun'a giden tek yol ve efsanevi Bağdat Demiryolu Sirkeli'den geçmektedir. Bu yol bugün Eski Yol olarak da bilinmektedir. Son yıllarda Eski Yol'un güneyinden, Gaziantep'in doğusundan başlayarak Kilikya geçitlerinden geçerek Ankara'ya kadar ulaşabilen bir otoban yapılmıştır. Höyüğün bu önemli konumunu ortaya koyan en güzel buluntu, 1934 yılında keşfedilen II. Muwatalli'nin kaya kabartmasıdır. Bir ikinci kabartma da birkaç metre kuzeyde, daha az korunmuş olarak 1994 yılında tespit edilmiştir¹³⁸.

5.4.2. Kazı Tarihi ve Stratigrafi

Sirkeli Höyük'te ilk olarak 1936 yılında J. Garstang bir sondaj kazısı gerçekleştirmiş ve A'dan E'ye kadar isimlendirdiği beş sondaj açmıştır¹³⁹. Burada M.Ö. I. ve II. bine ait seramik parçaları toplamış, bunun yanında Geç Hitit Dönemi'ne tarihlenmesi mümkün olan, aşırı büyük gözlerle tasvir edilen iki aslandan oluşan bir kaide bulmuştur. 1951 yılında M.V. Seton- Williams, gerçekleştirdiği yüzey araştırması sırasında höyük üzerinde Kalkolitik çağdan Roma devrine kadar uzanan dönemlere ait seramikler toplamıştır¹⁴⁰. 1992 yılında Münih Üniversitesi'nden B. Hrouda yönetiminde höyüğün özellikle M.Ö. II. binde hangi boyutlarda iskân edildiğini ve Kadeş Savaşı'nda Hitit kralı II. Muwatalli'nin II. Ramses karşısında galip geldiği savaş sonrasında buraya yaptırdığı kaya kabartmasını aydınlatma amacıyla sistemli kazılar başlatılmıştır¹⁴¹. Aynı ekip 1996 yılına kadar höyükte çalışmalarını sürdürmüştür. 1997 yılında ise kazı, H. Ehringhaus başkanlığında kazılar bir sene daha sürdürülmüştür¹⁴².

Yapılan kazı çalışmaları sonucunda Sirkeli Höyük'te M.Ö. IV. binden Roma dönemine kadar aralıksız bir yerleşimin var olduğu ve burasının M.Ö. I. Binde Demir Çağı'na ait seramikler ve ithalleriyle birlikte Kıbrıs ve Mısır'la güçlü bir ilişkiye sahip merkezi bir konumda yer aldığına dair bilgiler ortaya konmuştur¹⁴³.

¹³⁸ Hrouda, 1997 a: 291-292.

¹³⁹ Garstang, 1937 a: 52 vd.

¹⁴⁰ Seton-Williams, 1954: 168.

¹⁴¹ Hrouda, age. 292.

¹⁴² Ehringhaus, 1999: 383.

¹⁴³ Hrouda, age. 292-298.

ALTINCI BÖLÜM

ERKEN TUNÇ ÇAĞI'NDA ÇUKUROVA BÖLGESİ SERAMİK ÖZELLİKLERİ

6.1. Erken Tunç I Dönemi

Çukurova Bölgesi'nde ETÇ'nin her üç dönemi, ele geçen seramik karakteri bakımından oldukça farklılık göstermektedir. Her bir dönem, diğerinde bulunmayan bezeme şekli, hamur ve form ile karakterize edilmiştir. Tarsus'ta ETÇ I döneminde birden ortaya çıkan, kumlu ve kırmızı taşçıklı "Red Gritty Ware" olarak tanımlanan bu seramik ile birlikte yeni ve önemli bir dönemin başlangıcı görülür¹⁴⁴.

ETÇ I Tarsus'ta 27m.-19m.ler arasında yer alan 8m.'lik bir dolguyla temsil edilmekte ve diğerlerine göre daha dar bir alanda incelenmesine rağmen seramik özelliğini ortaya koyacak yeterliliktedir¹⁴⁵. 27m.-23m.lerde Kalkolitik dönemin geç formları, 23m.-20m.lerde ETÇ I'in kumlu ve kırmızı taşçıklı seramiklerin gelişimi ve yeni tipler görülmüştür. Bu seramikte Tarsus'tan daha önce bilinmeyen Anadolu tipi gaga ağızlı testi formları yer alır. İlk kez 26m.'de görülen spiral bantlı kâseler 23 m.'de yaygınlaşmıştır. Oluklu seramikler gibi bazı yeni seramikler yaklaşık 20m.'de başlamış ve esas ETÇ II'de yaygın hale gelmiştir. Pithoslar da ayrı bir seramik grubu dahilindedir. Büyük kulplu olan bu pithosların bazılarında mühür baskısı vardır ve bu pithoslar ETÇ boyunca devam etmektedir¹⁴⁶.

ETÇ I dönemi seramikleri birçok alt grup altında toplanmıştır. Bunlar; Açık astarlı Saman Yüzlü Seramikler, Açık Renkli Geçiş Seramikleri, İnce Spiral Bantlı Seramikler, Basit Kırmızı Taşçıklı Pithos Seramiği, Boyalı, Kırmızı Taşçıklı ve Kumlu Seramik, Kırmızı Boyalı Geçiş Seramiği, Basit Siyah Perdahlı Seramikler, Siyah Perdahlı Beyaz Dolgulu İnsize Bezemeli Seramikler, Basit Kırmızı Perdahlı Seramikler, Kırmızı Perdahlı İnsize Bezemeli Seramikler, Pişirme Kapları, Açık Hamurlu Kâseler ve Kırmızı Taşçıklı Çizi ve Tarak Bezemeli Kaplardır¹⁴⁷.

¹⁴⁴ Goldman, 1956: 72; Huot, 1982: 89; Mellink, 1989: 320

¹⁴⁵ Huot, 1982: 89

¹⁴⁶ Goldman, 1956: 73; Mellink, 1989: 320

¹⁴⁷ Goldman, 1956: 93-98

Mellink, kırmızı taşçıklı seramik ve form repertuarı Kilikya'ya Tarsus'un kuzeyindeki platodan girmiş olmalıdır¹⁴⁸ derken, H. Alkım bu seramik çeşidinin en yoğun buluntu yeri Sakçagözü, Zincirli, İslâhiye ve Altıntop ovaları olup bu bölgelerde "portakal kırmızısı hamur" olarak isimlendirildiğini ve diğer bölgelere de buralardan yayıldığını söylemektedir¹⁴⁹. Burada esas olan bu seramiğin gerçekten de bölgede ETÇ I-II'de çok yoğun olarak kullanılmasıdır. Bu seramiğin yanı sıra Kalkolitikten gelen Suriye-Mezopotamya'nın saman yüzü seramiği de varlığını sürdürmektedir. Bu seramikte basit çark ya da torna kullanılmıştır. Astarlı ve iç kısmı spiral bezemeli çanaklar içeren çark yapımı kaliteli seramik ve daha sonraki dönemde Suriye ilişkili tarama motifli (comb patterned) kırmızı seramik parçaları da vardır¹⁵⁰. Açık astarlı saman yüzü seramiklerde yeni bir form olan dışa doğru açılan pedestal kaideli kâseler¹⁵¹, Troya A7 ve A13 formlarıyla¹⁵² karşılaştırılabilir. Mellink Tarsus'ta ETÇ I döneminde iki seramik geleneğinin mevcut olduğunu ve bunların; Anadolu tipi kırmızı seramik ile Suriye tipi açık renkli seramikler olduğunu ve Tarsus'ta bu dönemde iki farklı halk grubunun yaşadığını söylemektedir¹⁵³.

Kırmızı taşçıklı pithos seramik grubu içinde farklı bir karakteristiği olan ve sadece bu dönemde bulunmuş, pithos ıslakken yapılan yaprak baskılı örneklerden. Tarsus'ta iyi korunmuş bir örnek ele geçmiştir. Dibin alt kısmına oval yaprak baskısı şeklinde motif yapılmıştır (Ek 7-Levha 1.a)¹⁵⁴.

Bu örnekten başka pişirme kapları içinde açık renk seramikten üretilmiş pişmiş toprak kaşık vardır. Silindirik saplı ve oval uç kısma sahip olan bu kaşık (Ek 7- Levha 1.b-c) gri özlü, pembemsi devetüyü renk astarlıdır¹⁵⁵. Bu kaşıklardan, Orta Anadolu'da Kalkolitik döneme tarihlenen bir örnek Büyük Güllücek'ten¹⁵⁶ ve Batı Anadolu'da, Ilc dönemine tarihlenen iki örnek Troya'dan¹⁵⁷ bilinmektedir. Çukurova Bölgesi'nde bu kaşıkların görüldüğü bir diğer merkez de Mersin Yümük Tepe'dir. 180 nolu odadan ele geçen pişmiş toprak kaşıklar XVI. tabakada Orta Kalkolitik döneme

¹⁴⁸ Mellink, 1989: 320

¹⁴⁹ Alkım, 1979: 139

¹⁵⁰ Mellink, 1989: 320; Goldman, 1956: 93

¹⁵¹ Goldman, 1956: 93,98, figs. 235, 344, No: 41, AV-BB

¹⁵² Blegen-Caskey vd. 1950: fig.129

¹⁵³ Mellink, 1989: 320

¹⁵⁴ Goldman, 1956: 94,100, figs. 238, 346, No: 69

¹⁵⁵ Goldman, 1956: 97,103, fig. 243, No:136

¹⁵⁶ Koşay-Akok, 1948: 475,485, Lev. XC, Res. 18,8

¹⁵⁷ Schliemann, 1881: 457, nos. 474-475

tariflendirilmektedir¹⁵⁸. Aynı zamanda Yümük Tepe'de Neolitik tabakalarda ele geçen taş kaşık örnekleri¹⁵⁹ ve Geç Kalkolitik Döneme tarihlenen kemik kaşık örnekleri¹⁶⁰ de vardır. ETÇ I'de Tarsus'ta pişmiş toprak örneklerin görülmesi ve Mersin Yümük Tepe'de de Neolitik ve Kalkolitik dönemde taş ve kemik örneklerin var olması Çukurova Bölgesi'nde kaşıkların Neolitik Dönemden itibaren çeşitli malzemenle yapılmış örnekleriyle kullanıldığını ve bir süreklilik içerdiğini göstermektedir.

6.2. Erken Tunç II Dönemi

Kilikya'da ETÇ II'den başka hiçbir dönemde yerel karakter gelişimi ve seramik stil ve tekniği açısından bu kadar çok çeşit görülmemiştir¹⁶¹. Bu gelişim en iyi Tarsus-Gözlü Kule'de görülmektedir¹⁶².

Tarsus'ta ETÇ II dönemi seramikleri de birçok alt grup altında toplanmıştır. Bunlar; Açık Astarlı Saman Yüzlü Seramikler, Saman Yüzlü Boyalı Seramikler, Taş Katkılı Boyalı Seramikler, Açık Hamurlu Kâseler, Açık Hamurlu Oluklu Seramikler, Açık Hamurlu Saklı Astarlı Seramikler, Açık Hamurlu Minyatür Kulplu Seramikler, Basit ve Perdahlı Kırmızı Taşçıklı ve Kumlu Seramikler, Kırmızı Taşçıklı Boyalı Seramikler, Kırmızı Taşçıklı Oluklu Seramikler, Kırmızı Taşçıklı Taralı Seramikler, İnsize ve Plastik Süslemeli İnce Kırmızı Taşçıklı Seramikler, Kaba İnsize ve Çentikli Kırmızı Taşçıklı Seramikler, Kırmızı Taşçıklı Şevron Bezemeli İnsize Seramikler, Kırmızı Taşçıklı İnsize Çapraz Dikiş Motifli Seramikler, Kırmızı Taşçıklı Pithos Seramikleri, Pişirme Kapları, Basit Siyah Perdahlı Seramikler, Siyah Perdahlı Beyaz Dolgulu İnsize Bezekli Seramikler, Çeşitli İnsize Bezemeli Seramikler, Basit Kırmızı Perdahlı Seramik, İnsize Kırmızı Perdahlı Seramik, Spiral Bantlı Seramikler, Erimi Seramiği ve Kırmızı ve Siyah Çizgi Perdahlı Seramiklerdir¹⁶³.

Bu gruplardan da anlaşıldığı üzere kırmızı taşçıklı Anadolu seramiği (red gritty ware) bu dönemde egemendir ve en iyi minyatür testilerle temsil edilmektedir¹⁶⁴. Bu testiler tuğla kırmızısı renginde olup oldukça yaygındır, kulplar genellikle yandadır ve

¹⁵⁸ Garstang, 1953: 139, fig. 86

¹⁵⁹ Garstang, 1953: 32, fig. 17

¹⁶⁰ Garstang, 1953: 157, fig. 98

¹⁶¹ Goldman, 1956: 104

¹⁶² Goldman, 1956: 12-32; Huot, 1982: 90-91

¹⁶³ Goldman, 1956: 104-113

¹⁶⁴ Goldman, 1956: 108; Mellink, 1989: 321

içbükey dipler popülerdir¹⁶⁵. ETC I'in pithosları devam etmektedir. Bunlar da süsleme basit, köşeli ve daire desenlerinden oluşur ve genellikle ağız çevresinde sınırlandırılmışlardır. En yaygın form; küçük kaideli, alt kısma doğru konikleşen, ince gövdeli, silindirik boyunlu ve boyundan omza bağlanan küçük kulplu pithoslardır. Saklama pithosları kimi zaman bir metreden daha yüksektir ve pithoslar önemli çömlek üretimi arasında yer almaktadır (Ek 8- 9, Levha 2- 3)¹⁶⁶.

Bu dönemde kırmızı ve siyah perdahlı Anadolu tipi seramik ortaya çıkar. Bu seramikler el yapımı olup, bazıları insize bezemelidir¹⁶⁷. Saman yüzü seramikler de önemli oranda varlığını sürdürmektedir¹⁶⁸. Bu dönemde torna yapımı ve iyi pişmiş açık renk hamurlu çanaklar dikkat çeker¹⁶⁹. Bu çanaklar yüzey işlenişi ve form bakımından farklıdır. Sayıları oldukça fazladır, hamuru kahverengimsi sarıdan pembe ve portakalımsı renge değişir fakat en erken çeşitleri daha kaliteli sarımsı kahverengi olup ince katkılı ve homojen bir yapıya sahiptir. Başlangıçta neredeyse görülmeyen katkı maddesi kumdur ve sonraki safhalarda fazla kum, bazı organik maddeler, taşçık ve kireç görünür. Form, ağız kenarındaki bazı çeşitlilikle beraber küresel bir çanak ve ilginç bir çeşidi de akıtacaklı çanaktır¹⁷⁰. Standart olan bu form yoğun miktarda üretilmiştir. Her ne kadar bunlar erken lambalara benzetilse de yanma izine rastlanmamıştır (Ek 10- Lev a 4.a-d). Açık hamurlu seramik grupları Suriye tipi seramik geleneğinin devamı konumundadır¹⁷¹. Diğer açık renk hamurlu örneklerden farklı, yeşilimsi hamur renginde ve soluk boya banda sahip bir çömlek parçası¹⁷² hamur renginden dolayı Suriye ithali olarak değerlendirilmiştir.

ETÇ II döneminde Tarsus'ta birçok bölgeden ithal malzeme tespit edilmiştir¹⁷³. Anadolu Platosu'ndan ithal seramikler vardır ve A. Öztan Tarsus'ta ele geçen, hamur ve şekli itibariyle farklı olan; el yapımı, açık kahverengi sarımsı hamurlu, iyi pişirilmiş ve kırmızı boya ile bezeli kırmızı taşçıklı bir kabın¹⁷⁴ Toros dağlarından ve onunla

¹⁶⁵ Goldman, 1956: 108,118, fig.249, No:211,214

¹⁶⁶ Goldman, 1956: 110, fig.256, No:284, fig. 352, No:285; Mellink, 1989:321

¹⁶⁷ Goldman, 1956: 110-112; Mellink, 1989: 321

¹⁶⁸ Goldman, 1956: 105; Mellink, 1989: 321

¹⁶⁹ Mellink, 1989: 321

¹⁷⁰ Goldman, 1956: 105,114, fig.245, No: 155, 161

¹⁷¹ Mellink, 1989: 321

¹⁷² Goldman, 1956: 106,115, fig. 245, No: 176

¹⁷³ Goldman, 1956: 104; Mellink, 1989: 322

¹⁷⁴ Goldman, 1956: 107, fig 247, No 191

bağlantılı bölgelerden (Konya-Niğde) geldiğini ifade etmektedir¹⁷⁵. Ayrıca Acemhöyük ve Konya ovası ile olan bağlantılar Kilikya kapısından Darboğaz ve Bolkarmaden buluntularıyla ifade edilmektedir. Bu farklı kap Bolkarmaden'den Tarsus ve platolarına doğru gelmiş olmalıdır¹⁷⁶. T. Özgüç bu yolun Kültepe'ye kadar uzandığını ifade eder, Kültepe'de 14. tabakadaki sanduka mezardan ele geçen bir testicik¹⁷⁷ kırmızı taşçıklı seramikler için bir örnek teşkil etmektedir.

Diğer bir ithal malzeme grubu da Amanosların doğusundaki bölge yani Zincirli ve Gedikli'dendir¹⁷⁸. Bu seramik “ kırmızı taşçıklı insize çapraz dikiş bezemeli” olarak isimlendirilmiş olup; tuğla kırmızısı ya da portakalımsı renkte iyi pişirilmiş ve homojendir. Dış yüzey kırmızı astarlı, bazen aynı renkte bazen de zıt renklerde yatay ve dikey vuruşlarla perdahlanmıştır. Motifler kapların omuz ve boyunlarında sınırlandırılmış, dalgalı çizgiler, zigzaglar, çapraz çizgilerle yapılan süsleme, çapraz baklava dilimi motifi ve diğer çeşitlerdir¹⁷⁹. Bu kap türleri Tarsus'ta oldukça çok sayıda ve sağlam ele geçmiştir (Ek 11- Levha 5.a-d)¹⁸⁰. Bu örneklerin tam benzerleri Gedikli'den ve Zincirli'den çok iyi bilinmektedir. Ayrıca bu kap çeşidi Tell Brak'ta, Habur Bölgesi'nde ve Amuk'ta da görülür¹⁸¹. Asıl Bölgesi İslâhiye-Antep olan bu kaplar Tarsus'ta ETC II boyunca ve ETC III içinde de çeşitli örnekleriyle devam etmiştir ve hepside Tarsus'a ithal edilmiştir. Tarsus bu kabın merkezleri ile iyi ilişkiler kurmuştur.

Amanosların güneyi boyunca ilişkilerin ve ithal malzemenin devam ettiği görülmektedir¹⁸². Açık hamurlu ve oluklu seramik grubu da pişirme, hamur ve teknik bakımından çok farklıdır. Hamur çoğu zaman yeşil tonlar olup, gri, devetüyü veya pembe renkleri de vardır. İyi perdahlanmış, çok iyi pişirilmiş, ince ve çınlama sesi veren bu seramiklerin hamuru kum, deniz kabuğu ve taşçık katkılıdır. Çömlek ve goblet olmak üzere sadece iki form çok iyi bilinmektedir¹⁸³. Daima çark yapımı olup, gobletler de dış yüzeyde oluk olarak adlandırılan çark izleri dip kısmına kadar devam etmektedir. Bu tip

¹⁷⁵ Öztan, 1989: 407-410

¹⁷⁶ Mellink, 1989: 322

¹⁷⁷ Özgüç, 1986: 38-39, fig.3-21

¹⁷⁸ Mellink, 1989: 322

¹⁷⁹ Goldman, 1956: 109-110

¹⁸⁰ Goldman, 1956: 110, 122-123, figs.255, 348, No: 278-283

¹⁸¹ Goldman, 1956: 123; Alkım, 1979: 139, lev.88, Res. 13-15

¹⁸² Mellink, 1989: 322

¹⁸³ Goldman, 1956: 106-107

gobletlerden biri oldukça iyi korunmuştur (Ek 12- Levha 6.a-b)¹⁸⁴. Bu gobletin benzeri Filistin Bölgesi'nden ve bej renkli hamurdan yapılmış çok iyi bir örneği de Gedikli'den bilinmektedir¹⁸⁵. Bu gobletlerin bazıları özellikle yeşilimsi renge sahip olanlar Suriye örneklerine çok yakındır ve olasılıkla ithaldir¹⁸⁶. Benzer kapların; Amuk'ta H safhasındaki Kirbet-Kerak kaplarının ortadan kalkmasından sonra I safhasında geliştiği görülmektedir. Amuk I safhası Tarsus ETÇ II'den daha geçtir. Kirbet-Kerak'ın yok olmasıyla birlikte Tarsus Kuzeybatı Suriye kentleri ile ilişkilerini ortaya koyar¹⁸⁷.

Bu oluklu seramiklerin aynı zamanda kırmızı taştıklı seramiklere daha yakın örnekleri de vardır ve bunlar Suriye'nin ince oluklu seramiklerinin yerel bir taklidi olarak görülür. Aslında kırmızı taştıklı seramiklere benzemez, bunlar çark yapımıdır¹⁸⁸. Bu örneklerin benzerinden Filistin Bölgesi'nde ele geçmiştir. Portakalimsi açık kahverengi astarlı içi ve dışı perdahlı keskin çark izlerine sahip bir örnek¹⁸⁹ yüzey özellikleri bakımından Amuk J¹⁹⁰ ile karşılaştırılabilir.

Tarsus'un bir başka ilişki yönü de çark yapımı, sipiral perdahlı kaplar ve metalik şişelerle Fırat Bölgesi'dir¹⁹¹. Burada çok sık görülmesine rağmen Tarsus'ta sadece birer örnek ile temsil edilmektedir. Spiral perdahlı gruba ait tek örnek, oda 119'dan ele geçmişken, şişe parçaları aynı seviyede duvarın içinden gelmiştir¹⁹². Spiral perdahlı çömlek parçaları, ince kırmızimsi devetüyü renk hamurlu, az kum ve mineral katkılı, dış yüzeyinde dipten boyna kadar sipiral perdahlama yapılmıştır. Perdahlanmayan boyun üzerinde çarkın oluşturduğu yivler vardır, boyun ve omuz üzerinde kırmızı renkle boyanmış iki ince bant motifi yapılmıştır (Ek 12- Levha 6.c)¹⁹³. T. Özgüç ve Kühne bunları sipiral perdahlı seramik grubuyla ilişkilendirmişler ve sipiral perdahlı vazolarda omuz ve boyunları üzerine kırmızı boya ile ince çizgiler yapılmasının çok yaygın olduğunu ifade etmişlerdir¹⁹⁴. Bu tür kaplar Habur Ovasında ve Fırat Bölgesi'nde

¹⁸⁴ Goldman, 1956: 106, 15, figs. 245,348, No: 178

¹⁸⁵ Alkım, 1979: lev.89, Res.19; Filistin Bölgesi için bkz. Ehrich, 1939.

¹⁸⁶ Goldman, 1956: 107

¹⁸⁷ Mellink, 1989: 322

¹⁸⁸ Goldman, 1956: 108,120, fig. 248, No: 239-243

¹⁸⁹ Goldman, 1956: 120, fig.248, No:240a-b

¹⁹⁰ Braidwood-Braidwood, 1960: Amuk J, Pl. IX,2

¹⁹¹ Mellink, 1989: 322

¹⁹² Goldman, 1956:114,130

¹⁹³ Goldman, 1956: 112,130, fig. 263, No:369

¹⁹⁴ Mellink, 1989: 322; Özgüç, 1986: 37-38

oldukça yaygındır¹⁹⁵. Kırmızı şeritli bir örnek, Kültepe ETÇ II dönemine tarihlendirilen 15. katta ele geçmiştir¹⁹⁶.

Metalik şişe örneklerinden Tarsus'ta sadece iki gövde parçası ele geçmiştir. İyi pişirilmiş, pembemsi devetüyü hamurlu, mat kırmızı renkte bant boyamaya sahip bu şişenin¹⁹⁷ benzerleri Kültepe'den ve üç örnek ile de Alişar'dan iyi bilinmektedir. Kültepe'de bulunan metalik vazo örnekleri Kühne'nin sınıflamasına göre F2 ve F3 tipinde olup 15. ve 14 tabakalardan ele geçmiştir¹⁹⁸. Kültepe metalik vazoları Tell Brak, Tell Ta'yinat ve Tell Chuera ile benzetilmektedir¹⁹⁹.

Bu seramik bağlantıları, Kuzey Suriye ile Kilikya, Anadolu ile Güney Mezopotamya (Ur ve Fara) arasındaki bağlantıyı göstermesi bakımından oldukça önemlidir. Tarsus'tan ele geçen parçalarla aynı bezeme şekline sahip ve şu anda Philadelphia Üniversite müzesinde bulunan bir şişe Ur'da bulunmuştur²⁰⁰. Yine Tarsus'ta ETÇ II'nin erken evrelerinde Suriye tipinde kurşun bir şişe bulunmuştur ki bu örnek detaylı olarak metalurji bölümünde anlatılacaktır. Sonuç olarak bu tip kaplar Kültepe'den Ur'a kadar yaygın olarak görülür ve Tarsus ETÇ II dönemi Kültepe 15. ve 14. tabakalarla, Mezopotamya'da Er Hanedanlar II ve Tell Chuera ile karşılaştırılabilir²⁰¹. Kültepe'nin Suriye ile bağlantısı güneybatı Toroslar (Anti-Toros) üzerinden direkt olarak kurulabilir. Kilikya, ticaret yolunda bir diğer seçenektir. Kilikya ile ilişkide Zincirli ve Gedikli önemli merkezlerdir.

Kıbrıs, ETÇ II döneminde Tarsus'un ilişkili olduğu yerlerden biridir ve Tarsus'ta Kıbrıs orijinli iki farklı seramik mevcuttur. Biri Erimi Kalkolitik seramiği olarak bilinen beyaz astar üzerine kırmızı boyalı seramiktir²⁰². 120 nolu odadan ele geçen gevrek kaba hamurlu, kremi devetüyü renginde, seramik ve bitki kalıntıları katkılı, parlak kırmızı renkle boyalı küçük pul ve boyunda yatay paralel çizgi ve gövde üzerinde iki dikey çizgi içinde diagonal çapraz dikiş motifi bezemeli bir çömlek ile gevrek hamurlu, koyu özlü, dış ve iç yüzeyde çapraz dikiş motiflerinden çapraz bant

¹⁹⁵ Mellink, 1989: 322

¹⁹⁶ Özgüç, 1986: fig. 3-11

¹⁹⁷ Goldman, 1956: 114, fig.244, No:154

¹⁹⁸ Özgüç, 1986: 37-38, fig. 3-10--3-18

¹⁹⁹ Özgüç, 1986: 37

²⁰⁰ Goldman, 1956: 114

²⁰¹ Özgüç, 1986: 38

²⁰² Mellink, 1989: 323

bezemeler oluşturulmuş çanak parçaları bu grup içinde değerlendirilmektedir (Ek 12- Levha 6. d)²⁰³.

Diğer seramik grubu ise kırmızı ve siyah çizgi perdahlı seramiklerdir. Bu seramiğin kökeni tam olarak kesin değildir, çok fazla yerleşimde görülmemiş fakat Kıbrıs'ta ele geçmiştir²⁰⁴. Bu seramik, siyah hamurlu, açık kahverengi ya da kırmızı tonlarda, kireç, kum, deniz kabuğu ve küçük taşçık katkılı, kaba astarlı, bazen siyahın bazen kırmızının baskın olduğu çok iyi perdahlıdır. Kıbrıs'ta çok sık görülen kırmızı renkli ve düzensiz bant bezemeli örneklerden dolayı Dikaios bunları “kırmızı ve siyah taralı seramik” olarak adlandırmıştır²⁰⁵. Ancak Tarsus seramiklerinin son derece düzensiz yüzeylerine bu uygulamayı yapmak zordur. Bilinen formlar uzun boyunlu şişeler²⁰⁶ ve geniş çanaklardır²⁰⁷. Tarsus'a yabancı olan bu seramikler Kyra Alonia yerleşiminden ve Philia mezarlarından Philia B tipi kaplar olarak adlandırılan malzemelerle karşılaştırılmaktadır²⁰⁸.

Tarsus'ta ETC II döneminde, başka bölgelerle de bağlantı kurulabilecek birkaç malzeme daha vardır. Bu malzemelerin değerlendirilmesi sonucunda bu bağlantı yönünün Batı Anadolu olduğu anlaşılmaktadır. Basit ve perdahlı kırmızı taşçıklı seramikler alt grubunda değerlendirilmiş olan el yapımı, koyu kırmızı renk hamurlu, ince kendinden astara sahip ve perdahlanmış ve çömlek olarak adlandırılmış kap²⁰⁹ aslında dört tane olması gereken ve sadece ikisi korunmuş dikey küçük kulpları bakımından pyxis olarak değerlendirilebilir (Ek 13- Levha 7.a). Bu örnek Batı Anadolu bağlantıları için önemlidir. Pedestal kaideli, küresel ya da tek koni gövdeli, hafif dışa açılan halka boyunlu, yuvarlak dudaklı, çeşitli şekilde olan dört simetrik dikey kulplu kap formu Troya'da “C31” olarak sınıflandırılmıştır²¹⁰. Tarsus'tan ele geçen örnek

²⁰³ Goldman, 1956: 130, fig. 263, No: 379-380

²⁰⁴ Goldman, 1956: 112-113; Mellink, 1989: 323

²⁰⁵ Goldman, 1956: 112-113

²⁰⁶ Goldman bu tür şişelerin form olarak benzerini başka bir gruptan bir şişe ile göstermiştir. Figs. 261, 349 No:359

²⁰⁷ Goldman, 1956: 112-113,130, fig. 263, 371-378

²⁰⁸ Mellink, 1989: 323

²⁰⁹ Goldman, 1956: 108,119, fig. 250, No:231

²¹⁰ Blegen-Caskey vd. 1950: 71-72

Troya'da ince perdahlı kaplar arasında Ic safhasındaki örneklerle²¹¹ ve aynı zamanda benzer bir çok kaba sahip olan Thermi²¹² ile de karşılaştırılabilir.

Basit kırmızı perdahlı kaplar alt grubunda ağız kenarından delikli çanaklar olarak adlandırılan seramiklerde yine Batı Anadolu ilişkilidir. Bu seramikler kırmızı grubun en iyi sınıfını oluştururlar²¹³. Oda 95'ten ele geçen bir örnek²¹⁴ el yapımı, sarımsı devetüyü renk hamurlu, az miktarda ince saman katkılı, kırmızıdan sarıya değişen tonlarda astarlı ve perdahlı bir çanaktır (Ek 13- Levha 7.b). Oldukça derin olan çanağın ağız kenarı bir köşesinden çekilip yükseltilerek askı görünümü verilmiştir. Tam bu kısımda da ağız kenarının altına gelecek şekilde yuvarlak bir delik yapılmıştır. Benzer deliğe sahip, daha küçük ve sığ bir çanak Troya'dan²¹⁵ bilinmektedir. Bu kaplardan Tarsus'ta değişik varyasyonlarda örnekler mevcuttur²¹⁶. Sadece formlarında değişiklikler olan bu kaplardan bir tanesi biraz daha farklıdır. Oda 112'den ele geçen, el yapımı, kırmızı renk hamurlu, mineral katkılı, astarlı ve perdahlı olan bu örnek²¹⁷ düz dipten sonra orta yüksekliğe sahip dört adet kütük biçimli ayağa sahiptir (Ek 13- Levha 7.c). Bu ayak formları Till Barsib ile karşılaştırılmaktadır²¹⁸.

Hamur, form, motif olarak farklı, orta miktarda taşçık ve mika katkılı çok iyi perdahlanmış, genellikle açık kiraz kırmızısı renkte olan çizi bezemeli kırmızı perdahlı seramik alt grubunda değerlendirilen, oda 113'ten ele geçen sığ, çan biçimli bir çanak²¹⁹ da yine Batı Anadolu ile ilişkilidir. El yapımı, pembemsi sarı renk hamurlu, kap sadece profil verecek kadar korunmuştur. Kabin iç kısmına yapılmış ağız kenarının hemen altından başlayıp dibe kadar devam eden kalın dikey kulpu vardır (Ek 13- Levha 7.d-e). Formu itibariyle Troya'da "A27" olarak sınıflandırılan parlak kırmızı seramikler içinde ünik bir örnek teşkil eden ve Iif safhasından ele geçen örnek²²⁰ karşılaştırılabilir. Aynı

²¹¹ Blegen-Caskey vd. 1950: fig.230, 36.691-36.692

²¹² Lamb, 1936: fig 26, Class A, Pyxis form I; No: 9-10 Thermi I'den. Ayrıca II ve III. tabakalardan da çok sayıda örnek vardır.

²¹³ Goldman, 1956:, 111-112, 127

²¹⁴ Goldman, 1956: 127, fig. 260, No:345

²¹⁵ Dörpfeld, 1902: 248, fig. 107; Schmidt, 1902: 18, No:396

²¹⁶ Goldman, 1956: fig. 260, No:345-348

²¹⁷ Goldman, 1956: fig. 260, No:348

²¹⁸ Goldman, 1956: 128

²¹⁹ Goldman, 1956: 112, 129, figs. 255,349, No:363

²²⁰ Blegen-Caskey vd.1950: 228, fig. 379, 36.855. A27 formu için; fig. 129

zamanda bu tür kulplara sahip çanaklar Has Höyük²²¹ Bakır Çağı tabakalarından da bilinmektedir.

6.3. Erken Tunç III Dönemi

Tarsus'ta ETÇ II ve III dönemi arasında yer alan seramik, çarpıcı bir görünüme ulaşmasıyla farklılık gösterir. Kalkolitik dönemden devam eden saman katkılı birçok seramik çeşidi tamamen ortadan kalkmıştır. Siyah ve kırmızı insize bezemeli seramikler, minyatür kulplar, açık renk seramik grubu içinde olan oluklu (corrugated) seramikler, saklı astarlı ve karakteristik açık renk hamurlu kâselerdir. Yine birkaç parça hariç kırmızı taşçıklı hamurlu şevron-insize ve çapraz dikiş-insize örnekleri hemen hemen ortadan kalkmıştır. ETÇ III döneminde tamamen yeni kırmızı taşçıklı tek kulplu kâseler gibi yeni formlar ortaya çıkmaya başlamıştır. Gerçektende bu kâseler ETÇ II döneminde nadir olarak görülürken ETÇ III'de çok büyük miktarda üretilmeye başlanmıştır. Yeni malzeme olarak büyük pithos çömlekler ve testilerin daha büyük çeşitleri yapılmıştır. Minyatür kaplarda ilk kez bu dönemde görülmektedir, bunlar içinde tek kulplu fincanlarda sarkık kulpun yerini basit yatay ilmek ya da yükselen kulplar almıştır. Bu dönemin başlangıcında en iyi Troya'dan bilinen Kuzey Anadolu formlarından depas formu gibi çift kulplu fincanlar, sığ, bariz çark izli kâseler büyük miktarda ele geçmiştir. Bu dönemden kısa bir süre sonra, çift kulplu yüksek boyunlu çömlekler ve boyalı üçayaklı kâseler ortaya çıkmıştır. Çift kulplu fincanlarda çeşitli tipler bulunmaktadır ve bölgenin yerli olduğu söylenen çeşitli varyasyonları ile rekabet oluşturmaktadır. Bu kapların çoğu Troya biçimlerine benzemektedir. Bunlara ek olarak iki grup daha vardır. Bunlar memecik şeklindeki kabartmalar, bükülmüş kulplar ve çıkıntılı (mahmuzlu) kulp örnekleridir ve bunlar tipik Anadolu yapımıdır. Troya'nın kırmızı astarlı seramiği ve Tarsus'un açık renk hamurlu kırmızı astarlı ve perdahlı seramiği arasında aşikâr benzerlik vardır ve tüm bunlar aşağıda daha detaylı olarak incelenecektir. Aynı zamanda Suriye'den gelen alabastron biçimli şişeler, caliciform kaplar (goblet) ve taralı insize bezemeli çömlek, hemen sonrası Troya tipleriyle bir arada görülmeye başlar²²². ETÇ III döneminin hemen başında Tarsus'ta aniden ortaya çıkan seramik Mellink'e göre yeme-içme adetlerinde bir değişim göstermektedir. Çift kulplu tankard ve depaslarla içen, geniş kâseler ve çark yapımı çok kullanışlı tabaklarda yemek yiyen yeni bir toplum söz konusudur. Bu yeme içme kültürü ve bunlarla ilgili

²²¹ Bossert, 1942: p. 60, fig. 285

²²² Goldman, 1956: 131; Mellink, 1989: 324-325

seramik Batı Anadolu'dan ve özellikle Troya II'den çok iyi bilinmektedir. Troya II'nin dışında Karataş ve Aphrodisias'ta da aynı malzeme ele geçmiştir. ETÇ III dönemindeki bu yeni adetlerin ve seramiğin kökeni Batı Anadolu'dur ve bu durum mimari ve teknoloji yönünden de sabittir²²³.

Tarsus'ta ETÇ III dönemi seramikleri; Kırmızı Taşçıklı Seramik, Açık Hamurlu Seramik, Açık Hamurlu Kırmızı Astarlı Perdahlı Seramik, Gri Seramik ve Bakır Çağı Seramikleri olarak sınıflandırılmıştır²²⁴.

Ancak bu tez çalışmasında seramikleri daha çok formlarına ve ithal ya da yerli özelliğine göre değerlendireceğiz.

6.3.1. Kâseler

İlk grubu kâseler oluşturmaktadır. Kâseler oldukça çeşitli ve çok bol oranda ele geçmiştir. Ele geçen kâselerin birçoğu Batı Anadolu ile direkt ilişkilendirilebilecek özelliktedir. Kulpsuz yarıküresel kâseler ilk form çeşididir (Ek 14- Levha 8.a). Bu grup, basit ve perdahlı kırmızı taşçıklı ve açık renk hamurlu olmak üzere iki hamur grubuna sahiptir. Kırmızı taşçıklı hamurdan yapılan bu örneklerin tamamı el yapımı iken açık renk hamurlu olanlar çark yapımıdır²²⁵. Oda 37'den ele geçen çark yapımı, düz dipli, dışa çekik ağız kenarlı, ağız kenarının altında yiv bezemeli, yayvan ve yarıküresel pembemsi devetüyü renk hamurlu kâsenin (Ek 14- Levha 8.b)²²⁶ benzerleri Batı Anadolu'da Troya'da vardır. Troya'da hem "A20" hem de "A21" tipi olarak sınıflandırılan kâselerin her ikisine de benzemektedir. "A21" tipi olarak sınıflandırılan kâseler, ilk olarak IIb safhasında görülmeye başlamıştır. Düzleştirilmiş dipli, hafif içbükey kenarlı, omuz üzerine yatay olarak yerleştirilen ilmek kulplu ya da kulpsuz olan bu kâseler genellikle el yapımıdır. Gri ve siyah perdahlı olanları; IIb, IIc, IIf ve IIg safhalarında, kırmızı renkli olanlar; IIb, IIc, IId, IIf ve IIg safhalarında ele geçmiştir²²⁷. Tarsus buluntusuyla en çok benzeyen örnek IIg safhasına aittir, iyi pişirilmiş, kahverengimsi gri hamurlu, astarlı ve perdahlıdır²²⁸. Bu kâselerden Troya'nın ilk dönem

²²³ Mellink, 1989: 325-326

²²⁴ Goldman, 1956: 131-135

²²⁵ Goldman, 1956: 135-136

²²⁶ Goldman, 1956: 136, fig. 264, No:392

²²⁷ Blegen-Caskey vd. 1950: 227-228

²²⁸ Blegen-Caskey vd. 1950: 327, fig. 377, 35.597

kazılarında da ele geçmiştir, Schmidt bu kaseleri özel tiplere ayırmamıştır ancak güzel örnekleri vardır²²⁹.

Diğer benzer örnek “A20” tipi olarak sınıflandırılmıştır. Düzleştirilmiş dipli, dışa açık kenarlı, yuvarlatılmış ağızlı olan bu kâseler çark yapımıdır. Troya IV. safha için bir yenilik arz etmektedir. Kırmızı astarlı olanlar hemen hemen IV. evrenin bütün safhalarında, gri ve siyah renkliler IVa ve IVb safhalarında, sade hamurlu olanlar IVE safhasında görülmektedir²³⁰. IVa safhasına ait olan Tarsus benzeri kâse, çark yapımı olup, kahverengi hamurlu, gri özlü, saman katkılı, kırmızı-kahverengi boya banyolu ya da astarlıdır²³¹.

Kulpsuz kaselerden daha dışa açık kenarlı örneklerden Tarsus'ta özellikle oda 73 ve 74'ten ele geçmiştir. Bunlarda hem kırmızı taşçıklı hem de açık renk hamurlu örneklerin her ikisinden de yapılmış olup, bazısı el yapımı bazısı da çark yapımı olarak imal edilmiştir²³².

Kulpsuz omurgalı kâseler diğer bir grubu oluşturmaktadır. Açık hamurlu ve kırmızı taşçıklı olarak eski iki grup devam ederken ETC III döneminde bu iki grubun karışımı görülür ve bunun doğal sonucu olarak geleneksel bir sınıf daha oluşur. İkisi de yerel hamur olan bu açık renk hamur ve kırmızı taşçıklı seramiklerin hamurlarında oldukça fazla kireç katkısı kullanılmıştır. Yüksek derecedeki ateşte pişirildiğinden hamur kırmızımsı bir renk aldığından bu malzeme grubunu ayırmak kolay değildir. Bu hamur, kırmızımsı devetüyü renkte olup, bazen de portakalimsi renktedir. İyi pişirilmiş ve bazı kalın parçalar dışında aynı cidara ve esas olarak ince gri bir öze sahiptir. Genellikle belirgin olmayan katkı maddeleri arasında az miktarda kum, deniz kabuğu kırıntıları ve doğal olarak kumun içinde bulunan ve yukarıda sözü edilen kireçten oluşmaktadır. Yüzey işleme özelliği; parlak perdahlı, kırmızı astardan hafif boya banyolu örnekler kadar değişir ve bunlar daha çok sığ kâseler ve çift kulplu fincanlarda görülür. Gerçek perdahlamadan ziyade ince parlak astar kullanılmıştır. Kırmızı taşçıklı-açık hamurlu bu geleneksel gruba ait kırmızı parlak perdahlı omurgalı kâseler formların başında gelir. Diğer formlar (geniş ve kalın tabaklar, belirgin çark izli sığ kâseler, dışa

²²⁹ Blegen-Caskey vd. 1950: 228; Schmidt 1902: 36, No:656

²³⁰ Blegen-Caskey vd. 1951: 125

²³¹ Blegen-Caskey vd. 1951: 142, fig. 158, 37.875

²³² Goldman, 1956: 136

açık ağızlı çift kulplu fincanlar, çift kulplu fincan çeşitleri, testiler ve küçük çömlekler) ayrıca değerlendirilecektir²³³. Bu hamur bazen Amuk'un portakalimsı kırmızı renk hamurlu, ya da mat sarımsı devetüyü olarak adlandırılan ve bunlar arasında görülen birçok renk tonları ile ince nitelikli kırmızı taşçıklı hamurun bir varyasyonu şeklinde değerlendirilebilir.

Tarsus'ta bu renklerde çeşitli kâse örnekleri yapılmış olup, kaselerin çoğu keskin profillidir²³⁴. El yapımı, yaklaşık 1/3'ü korunmuş, düz dipli, yayvan gövdeli, dik omuzlu, yuvarlatılmış ağızlı, omurgalı bir kâsenin (Ek 14- Levha 8.c)²³⁵ benzeri Batı Anadolu'da tipiği olan Troya'da ele geçmiştir ve burada "A18" tipi olarak sınıflandırılmıştır. Bu kâse tipi; düzleştirilmiş dipli, dışa açık, hafif dışbükey, keskin omuzlu, bazı örnekleri ilmek biçiminde yatay kulplu ya da kulpsuz olup, genellikle erken safhalarda (IId, f, g) el yapımı daha geç safhalarda (IV) çark yapılmıdır. Troya II ve III'te gelişim gösteren bu kâselerin kırmızı astarlı olan örnekleri IV. tabakanın tüm safhalarında yaygın bir hal almıştır. Gri ve siyah renkli olanlar IVa ve IVe safhalarında, sade hamurlu olanlar IVc ve IVe safhalarında görülmektedir²³⁶.

Tarsus örneğinin tam benzeri IV. tabakadan kesin olamamakla birlikte son safhalarından ele geçmiştir. Tuğla kırmızısı renk hamurlu, grimsi özlü ve çok iyi korunmamış olan bu örneğin²³⁷ yüzeyi oldukça düzleştirilmiş, astarlı ve hafif perdahlama yapılmıştır. Dış yüzeyinde kirli kahverengiden kırmızıya kadar olan tonlar, iç kısımda ise kırmızı renge sahiptir. Benzer kâseler Troya'nın ilk dönem kazılarında da ele geçmiştir²³⁸. Schliemann'ın Dördüncü Şehri'nden ele geçen bu kâseler tek kulpa sahiptir ve bu kâselerin kulpsuz örnekleri çeşitli Erken Hellas şehirleri ile paralellik göstermektedir. Bu şehirlerde Troya'nın düzleştirilmiş dipleri yerine halka dipler kullanılmıştır²³⁹.

²³³ Goldman, 1956: 132-134

²³⁴ Goldman, 1956: fig. 264, No:401-402; Mellink, 1989: 325

²³⁵ Goldman, 1956: 136, fig. 264, No:400

²³⁶ Blegen-Caskey vd. 1950: 227 ; 1951, 124

²³⁷ Blegen-Caskey vd. 1951: 217, fig. 158, 33-186

²³⁸ Schliemann, 1881: 607, No:1127; Schmidt, 1902: 35, No:646-648

²³⁹ Blegen-Caskey vd. 1951: 124-125

Benzer kâselerden olup ancak yüzey işleyişleri bakımından farklı gerek el yapımı gerek çark yapımı örnekler de Tarsus'ta oldukça fazla sayıda ele geçmiştir²⁴⁰.

Kâselerin bir başka grubunu kulpsuz bariz çark izli kaseler oluşturmaktadır. Açık renk hamurlu grup içinde yer alan bu örneklerin boyalı açık renk hamurlu ve açık renk hamurlu, kırmızı astarlı perdahlı hamur grupları da vardır. Açık renk seramiklerin hamuru çok kaliteli ve ince nitelikli olup, çok iyi yoğrulmuştur. Sarı veya yeşilimsi devetüyünden açık kırmızı, gri veya kahverengi gibi çeşitli renklerin tüm derecelerini gösterir. Tüm bu özellikleri ayrı değerlendirilmesi için yeterli görülmüştür. Açık renk hamurdan üretilen bu kâseler aslında literatürde "Troya Tabakları" olarak bilinen ve çarkta üretilen malzeme grubudur²⁴¹.

Troya'da "A2" tipi olarak sınıflandırılmış olan bu tip; dışa açık kaseler olup, düzleştirilmiş diplidir. Açık kenarlarda belirgin çift kavis vardır, basit yuvarlatılmış ağız kenarlıdır. Özellikle ağız kenarlarında, profillerinde ve cidar kalınlıklarında oldukça büyük çeşitlilik gösterir. Dipler çoğu zaman düzgün olmayıp pürüzlüdür. Bunun nedeni kapların yapımı bittikten sonra çok dikkatsizce kesilmiş olmaları olabilir. Erken örnekleri Iİb ve Iİc safhalarından ele geçmiştir. Bunlar kalın cidarlı ve ağır örneklerdir. Daha sonraki Iİd'den Iİg'ye kadar olan safhalarda küçülüp daha ince bir hal almıştır ve tamamı çark yapımıdır. Iİb safhasında görülen ilk örnek aynı zamanda Troya'nın ilk çark yapımı malzemesini de oluşturmaktadır. Iİc safhasında yaygın hale gelen bu tabakların Iİd, Iİf ve Iİg safhalarında miktarları oldukça artmıştır. Iİb ve Iİc safhalarında basit kaplar bulunmuştur, Iİd'den Iİg'ye kadar olan tabaklarda çok sık kırmızı ya da sarımsı kahverengi boya banyo yapılmıştır. En çok yaygın olan çeşit basit, astarsız yüzeye sahip olanlardır (Ek 15- Levha 9.a-c)²⁴². Çoğunluğu çark yapımı olan bu tabaklardan, büyük tabakların çapı 50 cm. civarındadır ve bu tabaklar Anadolu kökenli seramik grubu içinde kabul edilmektedir²⁴³.

Tarsus'ta oda 35'ten ele geçen, çark yapımı, düz dipli, kalın cidarlı, dışa çekik ağızlı, geniş yayvan gövdeli tabak (Ek 16- Levha 10.a-b)²⁴⁴, pembemsi kahverengi

²⁴⁰ Goldman, 1956: 137, fig. 264, No: 405-411

²⁴¹ Goldman, 1956: 133, 137; Mellink, 1989: 325

²⁴² Blegen-Caskey vd. 1950:225-226, figs. 372-374

²⁴³ Mellink, 1989: 325; Sotirakopoulou, 1993: 5 vd.

²⁴⁴ Goldman, 1956: 137, figs. 265, 355, No: 412

hamurludur. Islak sıvazlama yapılan bu kap özellikle iç kısmında güçlü çark izlerine sahiptir. Bu Tarsus tabağı Troya örneklerine o kadar yakındır ki direk ithal olduğu söylenebilir. Bu tabaklardan birçok örnek Schliemann'ın kazılarında Üçüncü ya da Yanık Şehir olarak adlandırdığı tabakalardan da ele geçmiştir²⁴⁵. Troya A2 tabaklarından son dönem kazılarından Küllüoba'da²⁴⁶ oldukça fazla sayıda ele geçmiştir. Küllüoba'ya yakın bir bölge olan Kaklık Mevkii'nde de mezarlık alanında dağınık halde, ölü eşyaları arasında ele geçen buluntu grubu içinde aynı form tabaklardan ele geçmiştir²⁴⁷. Güneybatı Anadolu Bölgesi'nde Aphrodisias'da Akropolis Bölgesi'nde yanık odalarda çark yapımı, kırmızı astarlı Troya tabaklarından oldukça fazla sayıda ele geçmiştir. Aphrodisias'ta ele geçen bu tabaklar Bronz Çağı 3 dönemine tarihlendirilmiştir²⁴⁸. Yine hemen çok yakın bir bölge olan İç Batı Anadolu'da bulunan Beycesultan'da da Troya A2 tabakları bulunmuştur. Çark yapımı ve genelde kırmızı renkli olan bu tabaklar, XXIIc, X. ve IX. tabakalardan ele geçmiştir²⁴⁹. Beycesultan Troya A2 tipi tabakları ETÇ 3 dönemine tarihlendirilmiştir.

Çark işi tabakların İç Anadolu'da Kültepe'de oldukça iyi örnekleri ele geçmiştir. Kültepe'nin yerli seramikleriyle bir arada 12. ve 11b katlarında görülen bu tabaklar kâse olarak adlandırılmalarına rağmen Troya tabakları oldukları çok barizdir. Bunlar; ince cidarlı, çoğunlukla düz, astarsız olanlar yanı sıra mat kırmızımsı ya da açık boya banyolu örnekleri de vardır. ETÇ II tabakalarında görülmeyen ancak 13. katta da küçük bir grup ele geçen bu çark yapımı tabakların tamamı Batı Anadolu'dan özellikle Troya'dan ithal edilmiştir²⁵⁰.

Tabakların dışında Tarsus'ta bu grup malzeme içinden depas, tankard ve çan biçimli fincanlar oldukça geniş bir yere sahiptir. Bu malzeme gruplarına sırası geldikçe ilerleyen sayfalarda detaylı olarak değinilecektir.

²⁴⁵ Schliemann, 1881: 455, No:455-468; Schmidt, 1902: 44-45, No: 885-957

²⁴⁶ Efe, 1998: 156, Res. 19; Efe, 1999: 169, Çiz. 3; Efe-Ay-Efe, 2001: 52, Res. 22

²⁴⁷ Topbaş-Efe vd. 1998: 73, fig. 58, No:158

²⁴⁸ Juokowsky, 1986: 389-390, Şekil 322, 423; 585, Şekil 423; Mellink, 1989: 236

²⁴⁹ Lloyd-Mellaart, 1962: 201, XXIIc tabakası; fig. P.47: 1; X. tabaka; 207, fig. P.50: 1-2; IX. tabaka; fig. P.52: 1,2

²⁵⁰ Özgüç, 1986: 38-39, fig. 3-22-25

Tarsus'ta yine oda 35'ten ele geçen tabaklardan, mat, kırmızımsı devetüyü hamurlu, az mika ve kireçtaşı katkılı bir örnek (Ek 17- Levha 11.a)²⁵¹ Troya'da III'd safhasından ele geçen bir örnekle²⁵² oldukça benzerdir. Troya'da III. tabaka tabakları II'ye göre daha kalın, derin ve büyüktür. II. tabakanın mükemmel tabakları IIIa'da yaygın olarak devam etmiştir ancak III. tabakada kırmızı astarlı örnekler nadir olarak görülmektedir²⁵³. Tarsus'ta ele geçen tabakların hepsi açık renk hamurdan yapılmıştır. Birkaç tane parça halinde açık renk hamurlu, boyalı ya da kırmızı astarlı, perdahlı örnek de vardır²⁵⁴.

Bir başka kâse çeşidi de tek kulplu yarıküresel gövdeli olanlardır. Kırmızı taşçıklı hamur grubu dahilinde olan el yapımı, düzleştirilmiş dipli, yarıküresel gövdeli, içe çekik ağız kenarlı, hemen ağız kenarının üstünde tek yatay kulplu kase (Ek 17- Levha 11.b)²⁵⁵, açık sarı-kırmızı hamurlu ve gri özlüdür. Bu kâsenin benzeri Batı Anadolu'da Troya'da²⁵⁶ ele geçmiştir. Yaklaşık Vd safhasına ait kahverengi hamurlu, kırmızımsı kahverengi astarlı, perdahlı olan bu tür kâseler Troya'da yeme içme kapları arasında ve "A16" tipi olarak sınıflandırılmıştır. Bu tip kâseler; düzleştirilmiş dipli, hafif dışbükey gövdeli, yuvarlatılmış omuzlu, ağız kenarının hemen üstünde yatay ilmek kulplu ya da kulpsuz, bazen omuzun tam üzerinde dikey yapılmış plastik bezeme olabilen ve genellikle çark yapımı olup, aslında ilk kez Troya I'de görülmektedir²⁵⁷. Ancak II. tabakanın bütün safhalarında daha yaygın hale gelmiştir²⁵⁸. III. ve IV. tabakalarda da görülen bu kâseler V. tabakada tekrar popüler olmuştur. Gri hamurlu örnekler yanı sıra en çok kırmızı renkli hamurdan (red-coated ware) üretilmiştir.

Tek kulplu omurgalı kâseler de bir başka gruptur. Bunların tamamı açık renk hamurdan üretilmiştir. Tarsus'ta oda 30'dan ele geçen çark yapımı, omurgalı omuza sahip, hafif dışa çekik ağızlı, tam omurga üzerinde geriye yatırılmış tek ilmek kulplu yüzeyi işlenmemiş kâsenin (Ek 17- Levha 11.c)²⁵⁹ tam benzeri yine Troya'da²⁶⁰ vardır. IVc dönemine tarihlendirilmiş olan bu kâse, ince devetüyü renk hamurlu ve gri özlü

²⁵¹ Goldman, 1956: 131, 137, fig. 265, No:413

²⁵² Blegen-Caskey vd. 1951: 63, fig. 63, 33-141

²⁵³ Blegen-Caskey vd. 1951: 24

²⁵⁴ Goldman, 1956: 137

²⁵⁵ Goldman, 1956: 138, fig. 267, No:430

²⁵⁶ Blegen-Caskey vd. 1951: 292, fig. 239, 35-439

²⁵⁷ Blegen-Caskey vd. 1950: 62

²⁵⁸ Blegen-Caskey vd. 1950: 227

²⁵⁹ Goldman, 1956: 138, fig. 267, No: 440

²⁶⁰ Blegen-Caskey vd. 1951: 188, fig. 158, 32-83

olup, ince cidarlı ve kırmızı astarlı perdahlı yapılmıştır. Ağız kenarının hemen dışından yatay olarak yerleştirilmiş ilmek biçimli kulpu vardır. Bu kase yukarda başka örnek için tanımladığımız “A18” tipi olarak sınıflandırılan gruba dahildir.

Tarsus'ta bu dönemde çift kulplu kâselerden tek tük örnek ele geçmekle esas olarak Orta Tunç Çağı'nda yaygın bir kullanıma sahne olmuştur.

Kâselerin son grubu diyebileceğimiz örnekler; basit, çapraz bant bezemeli tripotlardır ve sadece açık hamurlu seramik grubunda bulunmuştur. Bu kâseler tüm çapları boyunca boya bezemeye sahip dışa kıvrık ve üçayaklı yapılmışlardır²⁶¹. Oda 30'dan ele geçen çark yapımı, yuvarlak dipli, dışa açık küresel gövdeli, dışa doğru kıvrılarak birer volüt görünümü alan üçayaklı kâse (Ek 17- Levha 11.d-e)²⁶² devetüyü renkli olup, yangın geçirdiği için gri bir renk almıştır. Çok az perdahlanmış olan kabın içi ve dışı kabaca dış açığı yapacak şekilde mat kırmızımsı kahverengi boya bezemeye sahiptir. Volüt şeklindeki ayakların benzeri Troya'nın ilk dönem kazılarında ele geçen ve Troy IIc dönemine tarihlendirilen bazı kaplarda vardır. Bu kaplar kesinlikle kâse olmayıp daha çok çömlek görünümündedir²⁶³. Bezeme şekli için benzerlikler oldukça çok sayıdadır. Troya'da V. tabakada oldukça fazla sayıda ele geçmiştir. Boya bezemeli bu kâseler “A 18” tipi olarak sınıflandırılan kâselerin formundadır. Sadece içi çapraz boya bezemeli olanlar yanı sıra özellikle Vc safhasında hem içi hem de dışı boya bezemeli olan örneklerde vardır ve bu örneklerde de kırmızı ya da mat kahverengi renkleri kullanılmıştır²⁶⁴. Batı Anadolu Bölgesi'nde bu tür bezemeye sahip bir başka merkez de Kusura ve Aphrodisias'tır. Kusura B dönemine tarihlendirilen çapraz bant bezemeli kâseler daima devetüyü renk hamurlu olup, ağır çarkta ya da tornada üretilmiş ancak oldukça çeşitli profile sahiptir. Genellikle dışı kırmızı boyalı olup, iç kısmı kırmızı çapraz bant boya bezemeye sahiptir. Bazen kapların dış kısmına da çapraz boya yapılmıştır²⁶⁵. Aphrodisias'da Akropolis'de ele geçen bu tür bir kâse parçası ise Bronz Çağı 4 ve Orta Tunç Çağı arası döneme tarihlendirilmiştir²⁶⁶. Gerek Aphrodisias gerekse Kusura'daki çapraz kırmızı bant bezemeli kapların form açısından benzerleri

²⁶¹ Goldman, 1956: 133

²⁶² Goldman, 1956: 139, figs. 273-355, No:445

²⁶³ Schliemann, 1881: 402, No: 256; 407, No: 277

²⁶⁴ Blegen-Caskey vd. 1951: 250-251, figs. 240, 246

²⁶⁵ Lamb, 1937: 17, fig.6, Ia-c

²⁶⁶ Joukowsky, 1986: 389, fig. 321, No: 16

Troya'nın ilk dönem kazılarında oldukça bol sayıda ele geçmiştir²⁶⁷. Yine Kusura'nın B ve C tabakaları arası geçiş dönemine ait benzer örnekler vardır. Devetüyü ya da kırmızı hamurlu olan bu kaplar mat kırmızı boya banyolu ya da kırmızı astarlı yapılmışlardır. Çift kulplu olan bir kâse; kırmızı hamurlu, açık kırmızı astarlı ve perdahlı yapılmış ve ağız kenarına kadar iç kısmına çapraz boya bezeme yapılmıştır. Aynı zamanda Troya V'te de benzerleri olan Kusura'nın geçiş dönemi örnekleri yaklaşık olarak MÖ. II. bin yıllarına tarihlendirilmektedir²⁶⁸. Bu tip bezemeli kapların bulunduğu bir başka merkez de İç Anadolu Bölgesi'nde Polatlı'dır. Burada çok yönlü-çapraz çanaklar olarak adlandırılan ve daha çok I. ve II. evreler arasında geçiş dönemine ait olan bu kaplar genelde devetüyü ya da kahverengi hamurlu olup, kırmızı boyaya sahiptirler. Çapraz boya bezemeye sahip örneklerden biri tamamen yerli kâse formunda olup, bu formlar kesinlikle II. safhaya ait olarak değerlendirilmiştir²⁶⁹.

Çapraz kırmızı bant bezemeli kâselerden Kilikya Bölgesi'nde Tarsus dışında Kilise Tepe²⁷⁰ ve Kabarsa Höyük'ten²⁷¹ de ele geçmiştir. Kilise Tepe'de bir stratigrafi sondajında ETC dönemine ait taş temel ve kerpiç duvarlı yapı içinde ele geçmiş ve ETC III dönemine tarihlendirilmiştir. Kabarsa Höyük'te deneme açmasından ele geçen örnek ise, açık renk hamurlu, hayvan ayağı şeklinde bacağa sahip, iç kısmında çapraz boya bezemeye sahiptir. Görüldüğü gibi bu tür kaplar Kilikya'dan İç Anadolu ve Batı Anadolu Bölgesi'ne kadar yaygındır. Daha çok Batı Anadolu'ya özgü gibi görünen bu kaplar, belki de diğer bölgelere buradan yayılmıştır.

6.3.2. Büyük Fincanlar

Büyük tek kulplu fincan ya da çanak olarak adlandırılan formlar kırmızı taşıklı ve açık hamurlu seramiklerden üretilmiştir. El yapımı, düzleştirilmiş dipli, yarıküresel gövdeli ve ağız kenarından yükselen dikey kulpu karında gövdeye bağlanan açık kırmızı renk hamurlu, gri özlü ve yer yer perdahlı bir fincan (Ek 18- Levha 12.a-b)²⁷² form olarak daha çok Orta Anadolu Bölgesi'nde yaygındır ve bu bölgeye özgüdür. Alaca Höyük'ten²⁷³ altın bir fincan form olarak benzeridir. Tarsus'ta ele geçen fincanın

²⁶⁷ Schmidt, 1902: 82-83, No: 1902-1913

²⁶⁸ Lamb, 1938: 237, 244, fig.14, 13

²⁶⁹ Lloyd-Gökçe: 1951, 46, 52, fig. 13, 13-14

²⁷⁰ Postgate, 1997 b: 444, fig. 7

²⁷¹ Goldman, 1956: 139, fig. 273, No:448

²⁷² Goldman, 1956: 139-140, figs. 276, 358, No:449

²⁷³ Koşay, 1951: 63, lev. CXXXI, 15

neredeysede tıpkısının aynısı diyebileceğimiz benzerleri Ahlatlıbel'de²⁷⁴, içi siyah dışı kırmızı ya da her iki kısmı da kırmızı renkte, tas olarak adlandırılmış örnekler, Etiyokuşu'nda²⁷⁵, kahverengi ve çark yapımı örnekler Alişar'da²⁷⁶ ve pembe, pembemsi kahverengi ya da devetüyü renk hamurlu, kırmızı astarlı, bazen perdahlı bazen perdahsız yapılmış, dikey ilmek kulplu çanaklar olarak adlandırılmış örnekler de Polatlı'da²⁷⁷ ele geçmiştir. Bu örneklerin dışında Kusura'da da benzer kulplu kap örnekleri ele geçmiştir. Kusura B dönemine ait olan bu örnekler yanı sıra örgü kulplu örneklerde yaygındır²⁷⁸. Kusura C dönemine ait kırmızı astarlı ve kırmızı perdahlı bir kap oldukça benzerdir, ancak burğu şeklinde olan kulpu ağız kenarının üstünde daha fazla yükselmektedir²⁷⁹. Ayrıca gövdesi yatay çizgilerle oluşturulmuş şevron bezemelidir. Yine aynı bölgede Karaoğlan Mevkiinde de benzer kulplu kap örnekleri ele geçmiştir²⁸⁰. İç Anadolu Bölgesi'ne oldukça yakın ve ilişkili bir bölge olmasından dolayı Kusura'da bu tip kapların bulunmuş olması yadırganacak bir durum değildir.

Benzer formlardan büyük tek kulplu fincan ya da küçük akıtacaksız testi olarak adlandırılan kaplar yine kırmızı taşçıklı ve açık hamurlu olmak üzere iki grup seramikten üretilmişlerdir. Ancak açık hamurlu olanların sayısı daha fazladır. Oda 35'ten ele geçen, el yapımı, düzleştirilmiş dipli, basık küresel gövdeli, dışa çekik ağızlı, ağız kenarından yükselen ve omuza bağlanan dikey tek kulplu, kırmızımsı devetüyü renk hamurlu, az perdahlı kabın (Ek 18- Levha 12.c)²⁸¹ benzerleri Batı Anadolu'da Troya'da²⁸² ilk dönem kazılarında ve Elmalı-Karataş'ta²⁸³ ele geçmiştir. Orta Anadolu'da ise Alişar'da benzer örneği vardır. Açık kahverengi hamurlu, iç ve dış yüzeyi düzeltilmiş, kırmızımsı kahverengi astarlı olan fincan, Alişar III dönemine aittir²⁸⁴. Tarsus'ta ele geçen aynı form ve aynı özelliklere sahip bir başka örnek (Ek 18- Levha 12.d)²⁸⁵ mahmuz bir kulpa sahiptir. Bu kulp özelliği zaten İç Anadolu

²⁷⁴ Orthmann, 1963: 122, Lev. 21, 5/16-17

²⁷⁵ Kansu, 1940: 76, Şekil. 70-71; Orthmann, 1963: 128, Lev. 29, 6/25

²⁷⁶ Schmidt, 1932: 111, fig. 125, b2472

²⁷⁷ Lloyd-Gökçe, 1951: 39, fig.8,a; Orthmann, 1963: 132-133, Lev. 35, 8/43-48

²⁷⁸ Lamb, 1938: fig. 8, 3-4

²⁷⁹ Lamb, 1938: 244, Pl. LXXXIII, 5

²⁸⁰ Topbaş-Efe vd. 1998: 48, fig. 37, 12-13; fig. 38, 14-17

²⁸¹ Goldman, 1956: 140, fig. 274, No:453

²⁸² Schmidt, 1902: 77, No: 1800

²⁸³ Warner, 1994: 32, Pl. 162, g. KA 329

²⁸⁴ Schmidt, 1932: 194, Pl. XVI, b181

²⁸⁵ Goldman, 1956: 140, fig. 280, No:457

Bölgesi'ndeki merkezlerden bilinmektedir. Büyük Güllücek²⁸⁶ ve Polatlı²⁸⁷ mahmuzlu kulplu örneklerinin görüldüğü merkezlerdir.

6.3.3. Tankardlar

Tarsus'ta dışa çekik ağızlı tek kulplu fincan olarak adlandırılan ve arkeoloji literatüründe tek kulplu tankard olarak bilinen kap formlarından da ele geçmiştir. Tankard tipi kaplar Batı Anadolu'da ilk kez ETÇ II dönemi sonunda görülmektedir²⁸⁸. Troya'da "A39" formu olarak sınıflandırılmış olan tek kulplu tankardlar, ilk olarak Ila safhasında ele geçmiştir. Daha sonraki dönemlerde özellikle Troya III'te görülmeye devam etmiştir. Ele geçen örnekler genellikle çark yapımı olup gri, siyah ve kırmızı perdahlı örnekler hakimdir²⁸⁹. Tarsus örnekleri, açık hamurlu, bunların kırmızı astarlı ve perdahlı olanları ve siyah astarlı gri hamurlu örnekleri de vardır. Tarsus'ta ele geçen tek kulplu tankardlardan ikisi iyi korunmuştur (Ek 19- Levha 13. a-b)²⁹⁰. Biri, çark yapımı olup, düz dipli, küresel gövdeli, oldukça dışa açık boyun ve ağızlı, ilmek biçiminde dikey tek kulpa sahip, kırmızımsı devetüyü renk hamurlu, kırmızımsı sarı özlüdür. İlkiyle aynı formda olan ikinci örnek ise, griden siyaha değişen renk hamurlu ve el yapımıdır. Her iki örnekte de kulp, boynu yuvarlak karın ile birleştirmektedir. Çukurova Bölgesi'nde aynı tip tankardların ele geçtiği bir diğer merkez ise Mersin-Yümük Tepe'dir. Tek kulplu fincan olarak adlandırılan bu tankard (Ek 19- Levha 13.c) X açmasından ele geçmiştir²⁹¹. Aynı biçimdeki tankard formları Batı Anadolu'da en fazla Troya'da II.,III. ve IV. tabakalarda ele geçmiştir²⁹². Ayrıca Troya'nın ilk dönem kazılarında da oldukça fazla sayıda bu tip tankardlardan ele geçmiştir. Tarsus'ta ele geçen tek kulplu tankardlar form olarak birçok yerleşim ile de benzerlik göstermektedir. Ancak bu örneklerde tek kulp omuzla karnı birleştirmektedir. Bu merkezler Poliochni²⁹³, Kanlıgeçit²⁹⁴, Troya²⁹⁵, Bakla Tepe²⁹⁶, Demircihöyük-Sariket²⁹⁷,

²⁸⁶ Koşay-Akok 1948, Lev. CVII

²⁸⁷ Lloyd-Gökçe 1951, 42, Fig.10, 11

²⁸⁸ Tarihlendirme önerileri için. Bkz. Sotirakopoulou 1993: 5 vd.

²⁸⁹ Blegen-Caskey vd. 1951, 25-26

²⁹⁰ Goldman 1956, 141, fig. 266, No: 467; fig. 356, No: 470 diğer örneklerin resim ya da çizimleri verilmemiştir.

²⁹¹ Garstang 1953, 200, fig. 124, No: 10

²⁹² Blegen-Caskey vd. 1950, fig. 378 (II. tabaka) ; 1951, 26, Fig. 68-69 (III. tabaka) ; 126-127, fig. 160

²⁹³ Bernabó-Brea 1964, Lev. CXLIII, a-d

²⁹⁴ Özdoğan-Parzinger vd. 1997, 79, Res. 25; Özdoğan 1998, Res. 22

²⁹⁵ Blegen-Caskey vd. 1950, fig. 378, 33.229

²⁹⁶ Özkan-Erkanal 1999, 18, Res. 17

²⁹⁷ Seeher 1993, 367, fig. 12

Küllüoba²⁹⁸ Kusura²⁹⁹, Afyon-Kaklık Mevkii³⁰⁰, Aphrodisias³⁰¹, Acemhöyük³⁰² ve Alişar'dır³⁰³.

Tarsus'ta tek kulplu tankardların yanı sıra aynı hamur guruplarından yapılmış çift kulplu tankardlar da vardır. Çoğunluğu çark yapımı olmakla birlikte el yapımı olanları da vardır. Oldukça dışa açığağızlı, ilmek formunda, kalın, ağız kenarına yakın yükseklikte iki dikey kulpa sahip, portakalimsi kırmızı renkten yer yer kremi devetüyü rengine sahip örnekler (Ek 20- Levha 14.a-b)³⁰⁴ yanı sıra, siyah astarlı ve gri hamurlu, perdahlı çift kulplu tankard örnekleri (Ek 20- Levha 14.c) de vardır³⁰⁵. Bu kap formunun benzerleri Troya'da ilk olarak IIa safhasında görülmüş ve prototipi olan "A42" formundan gelişmiş ve "A43" formu olarak sınıflandırılmıştır. IIg tabakasında gri ve siyah perdahlılar, IId ve IIg tabakasında ise kırmızı astarlı örnekler oldukça yaygındır³⁰⁶. İlk dönem kazılarında bu formların oldukça iyi örnekleri ele geçmiştir ve bu örnekler IV. tabakaya tarihlendirilmiştir³⁰⁷. Anadolu'ya özgü bir form olduğu söylenen çift kulplu tankardların en iyi paralelleri Troya dışında Kusura³⁰⁸, Elmalı-Karataş³⁰⁹; İç Anadolu Bölgesi'nde Acemhöyük³¹⁰ ve Kültepe'den³¹¹ ele geçmiştir. Kusura örneği; ince astarlı, mat perdahlı, dış kısmında grimsi siyah, iç kısmında gri renkte ve oldukça nitelikli gri renk hamurludur. Çift kulplu olan bu tankardın iki kulpu arasında tam omuz üzerinde plastik olarak küçük diagonal helezonlar ve küçük top şeklinde bezemeler yapılmıştır. Elmalı-Karataş örneği; siyah astarlı, perdahlı ve çift kulpludur. Çark yapımı olan Acemhöyük örneği bir çömlek mezar içinde ele geçmiştir. Diğer tankard örneklerine göre daha yuvarlatılmış gövdeli, dikey çift kulplu kırmızimsi devetüyü renk hamurlu, astarlı ve perdahlıdır. Çömlek mezarda bulunan bu Batı

²⁹⁸ Efe 2000 a, 119, Res.10; Efe 2000 b, 122, fig.8; Efe 2001, Res.21

²⁹⁹ Topbaş-Efe vd. 1998, 42, fig. 63, No: 185 fig. 72, No: 185

³⁰⁰ Topbaş-Efe vd. 1998, 69, fig. 52, No: 125-126 (18 nolu mezardan); fig. 54, No: 137 (22 nolu Mezardan); fig. 55, No:140 (23 nolu Mezardan)

³⁰¹ Joukowsky 1986, 392-393, fig. 444, 11

³⁰² Öztan 1989, 409; Özgüç 1986, fig. 134, Pl. XII, b2536

³⁰³ Schmidt 1932, 114, 116, fig. 134, Pl. XII, b2536; Özgüç 1986, 42

³⁰⁴ Goldman 1956, 141-142, fig. 356, No:471; fig.265, No: 472 ; Mellink 1989, 325, Lev. 63, No:1-2

³⁰⁵ Goldman 1956, 142, fig. 265, No: 480

³⁰⁶ Blegen-Caskey vd. 1950, 229, fig. 379-380; Fig. 129

³⁰⁷ Schliemann 1881, 600, No: 1091; Schmidt 1902, 89, No: 2001-2002; 96, No: 2122-2123

³⁰⁸ 1963 yılında satın alma yoluyla Afyon müzesine gelmiştir. Bkz. Topbaş-Efe vd. 1998, 42, 77, 83, fig.63, No:184, fig. 72, No:184

³⁰⁹ Mellink 1967, fig. 46; Warner 1994, Pl. 165a

³¹⁰ Özgüç 1986, 41, fig. 3-34

³¹¹ Özgüç 1963, Pl. X, 2-3; Özgüç 1986, 41, fig. 3-31

Anadolu tipi kırmızı perdahlı tankardlar Acemhöyük'ün Tarsus ve Batı Anadolu ile irtibat halinde olduğunu göstermesi bakımından da oldukça önemlidir³¹².

Ürgüp Müzesi'nde Eskişehir-Takmak'tan bulunduğu söylenen koyu gri renkli çift kulplu bir tankard Tarsus çift kulplu tankardlarıyla hem form olarak hem de renk olarak oldukça benzerdir. Eskişehir Bölgesi'nde Çift kulplu tankartların -iki parça dışında- bulunmamış olması bu tankardın önemini daha da artırmaktadır. Genelde İç Anadolu, Troya ve Karataş örnekleri kahverengi tonlarda olmasına karşın bu örneğin koyu gri olması ve Tarsus'la da benzerliği göz önüne alınırsa oldukça ilginçtir³¹³.

Çift kulplu tankardlardan İslâhiye Bölgesi'nde Gedikli'den de ele geçmiştir. Siyah-gri renkli hamurdan yapılmış, çift kulplu kısa boyunlu tankard Tarsus çift kulplu tankardıyla oldukça benzerdir. Gedikli tankardının farklı olarak sadece dip kısmı hafif bir kaide yapacak şekilde bitirilmiştir³¹⁴.

Yine son yıllarda kurtarma kazısı olarak yapılan İzmir Bölgesi Bakla Tepe kazısından tankard ve depas formundan hibrit olarak üretilmiş çift kulplu tankard, Tarsus örneği ile benzerdir. Gri hamurlu olan Bakla Tepe örneği, Tarsus'takine göre daha uzun, dar boyunlu ve küçük küresel gövdelidir³¹⁵.

6.3.4. Depaslar

Tarsus'ta tankardların yanı sıra Goldman tarafından "Dar Tübüler Gövdeli Çift Kulplu Fincan" olarak adlandırılan depaslar da ele geçmiştir. İlk olarak Homeros'un destanlarından yola çıkan Schlieman tarafından Hisarlık Tepe'de (Troya) tespit edilen ve yine destana göre adına "Depas Amphikypellon" denen çift kulplu bardaklar daha sonraki tüm bilim adamlarınca aynı isimle kullanılmaya devam etmiştir³¹⁶. Bu kap tipi, Balkanlardan-Kuzey Suriye'ye kadar uzanan geniş bir alana yayılmıştır. ETC kap repertuarı içinde önemli bir yere sahip olan depaslar Anadolu kültürleri arasında ilişkileri ortaya koyması açısından oldukça önemlidir³¹⁷. Depaslar Batı Anadolu dışında

³¹² Mellink 1989, 327

³¹³ Schachner-Schachner 1995, 308, Res. 2

³¹⁴ Alkim, 1979, 140, Res. 30

³¹⁵ Özkan-Erkanal 1999, 18-19, Res.17

³¹⁶ Rutter 1978, 17

³¹⁷ Hüryılmaz 1995, 177

Orta Anadolu, Güney Anadolu, tez konusunu oluşturan Kilikya Bölgesi, Amuk Ovası ile Suriye’de de ele geçmiştir³¹⁸. Bu bölgelerin dışında Ege Bölgesi’nde, Kiklad Adalarında ve Kıta Yunanistan’da da oldukça geniş bir yayılıma sahiptir³¹⁹.

Genelde bezemesiz olarak yapılan depasların bezemeli örnekleri yanı sıra madeni örnekleri de bulunmaktadır³²⁰. Depaslar Anadolu’da ilk kez Troya’da ele geçmiştir. Troya’da “A45” formu olarak sınıflandırılmış olan depaslar; genellikle çark yapımı, durmasını sağlayacak kadar düzleştirilmiş dipli, ince, uzun ve hemen hemen silindirik formlu, dışa çekik ve basit ağız kenarlı, gövdeye dikey olarak yerleştirilmiş ve bir kalp görünümü veren, yuvarlak ilmek şeklinde çift kulpludur. Troya’da ilk olarak IIc tabakasında görülmeye başlayan depaslar Troya’nın en önemli karakteristiği olmuştur. Bu tabakadakiler kırmızı astarlı ve perdahlyken IId ve IIg tabakalarında gri ve siyah perdahlı çark yapımı olanlar ortaya çıkar ve IId, IIf ve IIg tabakalarında çok yaygın hale gelir³²¹. Troya’nın ilk dönem kazılarında da Schliemann tarafından oldukça fazla sayıda çeşitli dönemlere ait (İkinci, Yanık, Dördüncü, Beşinci ve Altıncı Şehirler) depas bulunmuştur³²².

Tarsus’ta ele geçen depasların çoğunluğu açık renk hamurlu grup içinde yer almakla birlikte kahverengimsi kırmızı hamurlu, gri astar ve hamurlu örneklerde mevcuttur. Çoğu yerel ve çark yapımı olan depaslar, düz dipli, dar ve uzatılmış gövdelidir. Tarsus depasları daha kısa boylu ve daha geniş olup, düz ya da dışa eğik gövdeli ve dışa çekik ağızlıdır. Ağız kenarının altından başlayan ve dip kısmının üstünde gövdeye bağlanan iki dikey kulpa sahiptir³²³.

İthal olarak değerlendirilen Tarsus depasları, birçok yerleşimle benzerlikler göstermektedir. Tarsus’ta korunan en iyi örneklerden biri oda 75’ten ele geçen kahverengi hamurlu, perdahlı ve kendinden astarlı depastır (Ek 21- Levha 15.a)³²⁴. Bu depasın benzerleri Batı Anadolu’da Troya’da³²⁵, İç Batı Anadolu’da da Külliüoba’da vardır. “Luster Ware” özelliği taşıyan ve çark yapımı olan Külliüoba depası, parça

³¹⁸ Depasların yayılım alanıyla ilgili haritalar için bkz. Spanos 1972, Lev. 3; Huot 1982, Lev. 62

³¹⁹ Spanos 1972

³²⁰ Spanos 1972, 101; Şahoğlu 1997, 46

³²¹ Blegen-Caskey vd. 1950, 230; Renfrew 1971, 131

³²² Schliemann 1881, No: 179, 319-323, 1081-1082, 1302, 1393

³²³ Goldman 1956, 142; Mellink 1963, 108; 1989, 325

³²⁴ Goldman 1956, 133, 142, fig. 265, No: 483

³²⁵ Blegen-Caskey vd. 1950, figs. 381-382; 1951, fig. 67

hailinde olup, ince ve kahverengi hamurlu, yüzey koyu kırmızı astarlı ve çok iyi perdahlanmıştır³²⁶. Bu örnek dışında Küllioba'da adak çukurlarında oldukça fazla sayıda depas parçası ele geçmiştir. Bazı parçalara göre boyları 40-50 cm. kadar olan bu depaslar ETÇ III Erken evresine tarihlendirilmiştir³²⁷.

Tarsus'ta ele geçen bir başka depas devetüyü, gri renk hamurlu ve perdahlıdır (Ek 21- Levha 15. b-c)³²⁸.

Tarsus depasları, hibe ya da satın alma yoluyla Uşak müzesinde bulunan ve bezemesiz depaslar grubunda Tip1 olarak adlandırılan depasla benzerlik kurulmaktadır. Kavisli profile sahip olan bu depaslar Tarsus dışında İç Anadolu (Polatlı, Alaca Höyük, Kültepe ve Ilıca), Anadolu dışında Syros adasında Kastri'ye kadar uzanmaktadır. En kuzey sınırda ise Bulgaristan ile Troya arasında ETÇ döneminde ilişkileri ortaya koyan bir depas Svilengrad'da ele geçmiş olup Uşak müzesindeki örnekle benzerlik göstermektedir³²⁹.

Oldukça fazla sayıda ve çeşitli depas formlarının görüldüğü bir başka merkezde Güneybatı Anadolu'da bulunan Aphrodisias'tır. Oldukça koyu gri ve perdahlı yapılmış bir depas, Tarsus örneğiyle oldukça benzerdir. Akropolis'ten ele geçen bu depas Bronz Çağı 4 dönemine tarihlendirilmiştir. Aphrodisias'ta Bronz Çağı 4 dönemi Anadolu ETÇ IIIA dönemine karşılık gelmektedir³³⁰. Aphrodisias'ta değişik formlarda ve yatay ya da hem yatay hem dikey yiv bezemeli depas örnekleri de oldukça fazla sayıda ele geçmiştir³³¹. İç Batı Anadolu Bölgesi'nde Beycesultan'da ise nadir olarak görülmesine rağmen XXI-IX. tabakalarda bazı depas ve parçaları ele geçmiştir. Tarsus depaslarıyla aynı tipte, ancak daha kısa ve daha geniş olan Beycesultan depasları arasında yatay yiv bezemeli ve kaideli olan örneklerde vardır. Beycesultan depasları ETÇ 3a dönemine tarihlendirilmiştir. Beycesultan'da VIa tabakasında ele geçen bir başka depas ise oldukça ilginçtir. Form olarak Tarsus depaslarıyla oldukça benzer formda olan bu

³²⁶ Efe 1998, 169, 174, Çizim 4,3, Res. 9

³²⁷ Efe 2000 b, 212, fig 7; Efe 2001, 108, Res. 11

³²⁸ Goldman 1956, 142, figs. 265, 356, No: 484

³²⁹ Hüryılmaz 1995, 178-179, Şekil 1, Lev. 7b

³³⁰ Joukowsky 1986, 390-391, fig. 324; 589, Şekil 426, No: 9

³³¹ Joukowsky 1986, 589, Şekil 426, No: 1, 9, 10, 11, 13, 16

depasın gövdesinin tamamı mat kırmızı renkte zigzag motifleriyle bezenmiştir. Kulpları da bezemeli olan bu depas ETÇ 3b dönemine tarihlendirilmiştir³³².

Depasların görüldüğü bir başka bölge ise İç Anadolu'dur. İç Anadolu'da nadir olmasına rağmen Kültepe, Polatlı, Alaca Höyük, Alishar ve Ilıca'da ele geçmiştir. Kültepe'de 12. tabakada ele geçen, açık kahverengi astarlı ve dikey kırmızı bant bezemeli depas, Troya IId ve g tabakalarıyla bağlantı göstermesi açısından önemlidir³³³. Kültepe'deki bu depas Tarsus'un çark yapımı konik depaslarıyla aynı tiptedir³³⁴. Polatlı'da 7. tabakadan ele geçen depas, aynı formda, kahverengi hamurlu, parlak portakal renk astarlı, perdahlı ve çark yapımı olup, yatay yivlere sahip olması bakımından farklılık göstermektedir³³⁵. Alaca Höyük'te Orthmann'ın 4. kata Erken Hitit Çağına "Geçiş Evresi"ne tarihlendirdiği depas, yine form olarak aynı olup sadece dip kısmı sivri bitirilmiştir³³⁶. Alishar'da I. tabakadan ele geçen depas benzer formda, ancak oldukça dışa açıktağızlıdır. Kahverengi-kırmızı ya da kahverengiyle yapılmış boya banda sahip olan bu depas daha çok Kültepe örneğiyle benzerdir³³⁷. Ilıca'nın V a tabakasında bulunan depas ise hafif içe çukurlaştırılmış dibinden dolayı farklılık göstermektedir³³⁸. Batı Anadolu tipi kaplar arasında yer alan depaslar Çukurova Bölgesi'nin doğusunda yani Kuzey Suriye'de bazı merkezde de ele geçmiştir. Fırat nehrinin batısında; Gedikli ve Amuk ovasında Tell Ta'yinat'ta, doğusunda ise şimdiye kadar Titriş Höyük, Tell Selankahiye ve Tell Bi'a'da bulunmuştur. İslâhiye Bölgesi'nde Gedikli'de kahve-siyah renk hamurlu ve kızıl-kahve renk hamurlu depaslar vardır. Gedikli depasları; III. katta ölü eşyası olarak kremasyon çömleği içine konan kaplar arasında yer almakta olup, ETÇ dönemine tarihlendirilmiştir³³⁹. Amuk Bölgesi'nde Tell Ta'yinat'ta ele geçen depas ise Amuk J dönemine tarihlendirilmiştir³⁴⁰. Titriş Höyük son yıllarda depasların ele geçtiği bir başka merkezdir. Burada Geç ETÇ dönemine tarihlendirilen, tam olarak korunmuş ve avluda in-situ halde bulunan bir depas ve yine aynı döneme tarihlendirilen bir mezar içinden ele geçen ikinci bir depas örneği Troya II

³³² Lloyd-Mellaart 1962, XIIa tabakası; 205, fig. P.47:60-61; IX. tabaka; 213, fig. P.52: 17, 20-21

³³³ Özgüç 1986, 39-41, fig. 3-27

³³⁴ Mellink 1989, 326

³³⁵ Lloyd-Gökçe 1951, 42-43, Pl. IVa, fig. 10, No:24; Orthmann 1963, 134, Lev. 37, 8/61; Hüryılmaz 1995, 179

³³⁶ Koşay 1938, Lev. XXXIV, 261; Orthmann 1963, 142, Lev. 49, 11/103; Hüryılmaz 1995, 179

³³⁷ Schmidt 1932, 41-42, fig. 43, Pl. VII, b37

³³⁸ Hüryılmaz 1995, 179-180

³³⁹ Alkim-Alkim 1966, 15, Res. 34; Alkim, 1979, 140, Res. 28-29

³⁴⁰ Braidwood-Braidwood 1960, 450, fig. 349

depas tiplerine benzemekte olup, hafiri tarafından Güneybatı Anadolu ya da Ege Bölgesi'nden ithal olmadığı şeklinde değerlendirilmiştir³⁴¹.

Depasların görüldüğü en doğu sınır Tell Selankahiye ve Tell Bi'a'dır. Kuzey Suriye'de Tell Selankahiye'de ele geçen depas, form olarak Tarsus ve Gedikli depaslarıyla oldukça benzerdir. Ancak bu depasın kulpları ağız kenarının hemen altından değil neredeyse gövdenin orta yerinden başlamakta olup, dip kısmı da yuvarlatılmış olarak bitirilmiştir³⁴². Bu depas ayrıca Ürgüp Müzesi'nde bulunan ancak bilimsel kazılardan ele geçmemiş olan bir depasla da benzerlik göstermektedir³⁴³. Tel Bi'a depası ise sadece dip kısmında korunmuş bir parçadır³⁴⁴. Korunan kısmına göre hafif düzleştirilmiş dipli olup form olarak Tarsus ve diğer örneklerle benzer görülmektedir.

Tarsus'ta yukarıda bahsettiğimiz depaslar haricinde çift kulplu fincanlardan bazıları da depas olarak değerlendirilmiştir. Bunlar alt başlık halinde incelenen "Çift Kulplu Fincanlar" bölümünde, ayrıca parça olarak ele geçmiş depaslar da direk ithal malzeme olduğu için "İthal Seramikler" bölümünde değerlendirilmiştir.

6.3.5. Çift Kulplu Fincanlar

Tarsus'ta çift kulplu fincanlar, oldukça fazla sayıda ve çeşitte ele geçmiştir. Özellikle çan biçimli olan çift kulplu fincanlar ve daha az farklı örneklerin oluşturduğu gruplar vardır. Kırmızı astarlı ve perdahlı, açık renk hamurdan üretilmiş olan ve Çift Kulplu Çan Biçimli Fincanlar olarak adlandırılan ilk grup, arkeoloji literatüründe "Çan biçimli kaplar" (bell shaped cup) olarak adlandırılmaktadır³⁴⁵. En erken çift kulplu fincan örnekleri Spanos tarafından Troya IIB dönemine tarihlendirilmiştir³⁴⁶. Çan biçimli fincanlar Akkad dönemine ait "Nasriye Steli" üzerinde Akkad ordusunun zaferini gösteren tasvirde en öndeki askerin sol elinde tuttuğu çift kulplu kap ile karşılaştırılmaktadır³⁴⁷. Tasvirdeki bu kapın, çift kulpu ağız kenarından yükselerek inmekte ve dik bir şekilde gövde üzerine birleşmektedir. Kapın dibi gözüküyor ancak

³⁴¹ Algaze-Mısır 1993, 163, fig. 15; Algaze 1997, 125, fig. 8

³⁴² Loon 1968; Mellink 1986, 150; Spanos-Strommenger 1993, 573-574, fig. 2

³⁴³ Schachner-Schachner 1995, 308, Res. 1

³⁴⁴ Strommenger 1991, 25; Spanos-Strommenger 1993, 573, Pl. 104, 1a-b, fig. 1

³⁴⁵ Mellink 1986, 148; Spanos 1972, 34

³⁴⁶ Spanos 1972, Lev. 8; Şahoğlu 1997, 47

³⁴⁷ Mellink 1963; Şahoğlu 1997, 47

pedestal ya da yuvarlak dip olarak tamamlanabilir. Gövde üzerinde iki derin yiv bulunan bu tip kaplar metal olabilir. Çift kulplu içki kapları Mezopotamya tipinin dışındadır. Özellikle bu tip ilmek şeklindeki kulplar ne İran’da nede Suriye’de üretilmemiştir³⁴⁸. Bu çift kulplu fincanlardan hafif değişikliğe sahip formlarda Tarsus’ta oldukça bol sayıda ele geçmiştir ve Anadolu’da erken örnekleri oluşturmaktadır. Tarsus’ta oda 75 tabanından ele geçen, çark yapımı (?) olan ilk örnek (Ek 22- Levha 16.a-b), hafif dışa çekik ağız kenarlı, kırmızımsı devetüyü renk hamurlu, bütün yüzey ve ağzın içi parlak kırmızı astarlı, mika ve taş parçacıkları katkılıdır. İkinci örnek (Ek 22- Levha 16.c-d) ise, el yapımı olup, ilk örnekle form olarak benzerdir. Pembemsi kırmızı-devetüyü renk hamurlu, dış yüzeyi ve ağzın içi kırmızı, kırmızımsı kahverengi renkler arasındaki renklerle astarlanmış, az kireç ve kuvars katkılıdır³⁴⁹. Bu fincanlarla aynı tipte örnekler İç Batı Anadolu’da Beycesultan’dan ele geçmiştir. El yapımı, devetüyü renk hamurlu ve parlak kırmızı astarlı olan Beycesultan örneği ETÇ 2 dönemine tarihlendirilen XIII. tabakadan ele geçmiştir ve ithal olarak değerlendirilmiştir³⁵⁰.

Tarsus’ta Dar Çan Biçimli, Çift Kulplu Fincanlar olarak adlandırılan bir başka fincan grubu daha vardır. Basit ya da perdahlı kırmızı taşıklı seramik ve açık renk hamurlu seramiklerden üretilmiş olan bu çift kulplu fincanlar, hem el hem de çark yapımı olarak üretilmişlerdir³⁵¹. Oda 66’dan ele geçen el yapımı, yuvarlak dipli, düz denilebilecek gövdeli ve ağız kenarında çok hafif dışa çekik ağızlı ve ağız kenarının hemen altından başlayan ve dip kısmının hemen üstünde gövdeye bağlanan çift dikey kulpa sahip değişik versiyonda, kırmızı renk hamurlu, iç kısmı ve dışı perdahlanmış olan çift kulplu fincan (Ek 23- Levha 17 a) ve oda 63’ten ele geçen benzeri fincan³⁵² “Kastri Grup” içinde yer alan bir başka çift kulplu fincanla oldukça benzerdir³⁵³. Syros-Kastri’de ele geçen kahverengi hamurlu, silindiriğe yakın konik gövdeli düz dipli bu çift kulplu örnek form olarak Tarsus örneğiyle neredeyse aynıdır. Tarsus’taki bu örneği Goldman Alacahöyük’te ele geçen çift kulplu bir fincanla karşılaştırmaktadır³⁵⁴. Alaca Höyük çift kulplu fincanına form olarak yakın bir örnek Afyon Kaklık Mevkii’nden ele

³⁴⁸ Mellink 1963, 106

³⁴⁹ Goldman 1956, ilk örnek; 142, figs. 266, 357, No: 488; ikinci örnek; 142-143, fig. 266, No: 489

³⁵⁰ Lloyd-Mellaart 1962, 190-191, fig. P.46, No:1

³⁵¹ Goldman 1956, 143

³⁵² Goldman 1956, 143, fig. 356, No: 491-492

³⁵³ Sotirakopoulou 1993, fig. 1 No: 4

³⁵⁴ Koşay 1951, Lev. CVI, Res. 3a-b

geçmiştir. ETÇ mezarlarından ele geçen, kırmızımsı kahverengi ve perdahlı olan bu kap, bodur depas olarak adlandırılmıştır³⁵⁵.

Bu grup içinden oda 33'ten ele geçen çift kulplu fincan, el yapımı, düzleştirilmiş dipli, çok az dışa çekik ağızlı ve ince cidarlı olup, hemen ağız kenarından başlayıp gövdenin en şişkin yerinde gövdeye bağlanan çift dikey kulpa sahiptir. Grimsi kahverengi hamurlu olan bu örnek Troya ile karşılaştırılmaktadır³⁵⁶. Ancak Troya örneği A43 form grubunda olup tankard olarak değerlendirilmiştir³⁵⁷ ve Tarsus örneği ile farklılık göstermektedir.

Oda 46'dan ele geçen aynı grup içinde değerlendirilen ancak yukarıda bahsedilen (No:491-493) örneklere göre daha uzun ve düz, ağız kenarına yakın yerde dışa açık formu, küçük düz dipli, ağız kenarının hemen altından başlayıp dip kısmına yakın yerde gövdeye bağlanan ilmek biçimli, çift dikey kulplu, kırmızımsı kahverengi ve kırmızı renk hamurlu fincanlar (Ek 23- Levha 17.b)³⁵⁸ ve oda 32'den ele geçen devetüyü renk hamurlu bir başka çift kulplu fincan (Ek 23- Levha 17.c)³⁵⁹ yine aynı formdadır. Aynı tip grupta sınıflandırdığı Troya'dan ele geçen ve III. döneme tarihlendirilen örnek³⁶⁰ vardır ve bu Tarsus örneğine göre, kulptan sonraki kısmı daha uzun yapılmıştır. Benzer çift kulplu fincan örneklerinden Kültepe'de ETÇ dönemine tarihlendirilen 11b ve 12. katlarda, ele geçmiştir. Bu tabakalardaki Kültepe çift kulplu fincanları, oldukça fazla sayıda ve değişik tiplerdedir. Bunlardan biri açık kahverengi astarlı olup, koyu kırmızı renkle boya bezemeye sahiptir³⁶¹. Kültepe'deki bu örnek yine Spanos tarafından "ABI" tipi olarak sınıflandırılmıştır³⁶². Ayrıca aynı tip kaplardan Tilmen Höyük, Gedikli ve Tell Selankahiye'de de ele geçmiştir³⁶³.

Tarsus'ta yukarıda bahsedilen fincanlarla aynı yerde oda 46'dan ele geçen ve o örneklerden az farklı olan çark yapımı, küçük düz dipli, dipten ağza doğru genişleyen formda ve hafif dışa çekik ve uca doğru incelen ağız kenarlı bir kap, "çift kulplu uca

³⁵⁵ Topbaş-Efe vd. 1998, 73, fig. 56, No: 146 (24 nolu mezardan)

³⁵⁶ Goldman 1956, 143, fig. 356, No: 493

³⁵⁷ Blegen-Caskey vd. 1950, 373, fig. 380, No: 35.456

³⁵⁸ Goldman 1956, 143, figs. 266, 356, No: 494-495

³⁵⁹ Goldman 1956, 143, fig. 357, No:497

³⁶⁰ Blegen-Caskey vd. 1951, 92, fig. 67, No: 37.1120

³⁶¹ Özgüç 1986, 39, fig. 3-26; İll. 3-16 ve 17

³⁶² Spanos 1972, Lev. 7, Şekil 6

³⁶³ Özgüç 1986, 39

doğru incelen ağız kenarlı, çan biçimli fincan” olarak ayrı bir grupta sınıflandırılmıştır. Ağız kenarının altından başlayan ve dip kısmına yakın yerde gövdeye bağlanan çift dikey kulplu bu fincan (Ek 24- Levha 18.a) devetüyü renk hamurlu, kırmızımsı kahverengi astarlı ve perdahlıdır³⁶⁴. Bu örneğe oldukça benzer çift kulplu bir fincan (Ek 24- Levha 18.b) aynı bölgedeki Yümük Tepe’de X açmasından ele geçmiştir³⁶⁵. Bu çift kulplu fincan örneği Mellink tarafından da depas olarak değerlendirilirken³⁶⁶ Özgüç, yukarıda anlatılan son iki gruptaki çift kulplu fincanlarla, form olarak oldukça benzer olan, Kültepe’de 11b ve 12. tabakadan ele geçen çift kulplu fincanlardan bir grubunu, “çark yapımı çift kulplu gobletler” olarak tanımlanmıştır³⁶⁷. Tüm bu veriler neticesinde belki de Nasiriye stelinde çift kulplu goblet olarak adlandırılan ve Mellink’in Anadolu orijinli olduğunu söylediği kap formu³⁶⁸ belki de bu grup içinde değerlendirilebilir.

Tarsus’ta çift kulplu fincanların son grubunu Pedestal Kaideli Çift Kulplu Fincanlar oluşturmaktadır. Çan biçimli gövdeye sahip, kısa dışa yayvan kaideli, hemen ağız kenarının altından başlayıp dip kısmının hemen üstünde gövdeye bağlanan çift dikey kulpa sahip bu grubun tamamı açık renk hamurdan üretilmiş olup yine tamamı çark yapımıdır (Ek 25- Levha 19.a-b)³⁶⁹. Çoğunluğu oda 30’dan olmak üzere oda 32 ve 35’ten ele geçen bu tür kaplar Kilikya Bölgesi’nde aynı renk ve aynı teknikte üretilmiş olan Suriye orijinli gobletlerden etkilenecek üretilmiştir. Özellikle Batı Anadolu kap tipi olan depaslarla gobletlerin karışımından üretilmiş yerli depaslar ya da çift kulplu gobletler demek daha doğru olacaktır. Kilikya Bölgesi’nde moda olan ve bu bölgede Suriye goblet tiplerinin yerini alan pedestal kaideli depaslardan³⁷⁰ oda 35’ten ele geçen pedestal kaideli çift kulplu fincan (Ek 26- Levha 20.a)³⁷¹ Troya’da ilk dönem kazılarında ele geçen bazı örneklerle karşılaştırılmaktadır. II-V. tabakalara verilen Troya örneklerinde oldukça benzerleri yanı sıra kaide kısmı biraz daha yüksek yapılmış örnekler de vardır³⁷². Gedikli’den ele geçen benzer bir fincanda bu grup içinde yer

³⁶⁴ Goldman 1956, 143, fig. 266, No: 507

³⁶⁵ Garstang 1953, 200, fig. 124, No: 12

³⁶⁶ Mellink 1963, 107-108; Mellink 1989, 325

³⁶⁷ Özgüç 1986, 41, fig. 3-28 ; 3-29, İll. 3-18

³⁶⁸ Mellink 1963, 106

³⁶⁹ Goldman 1956, 144, figs. 266, 357, No: 508-513

³⁷⁰ Mellink 1963, 108

³⁷¹ Goldman 1956, 144, Figs. 266, 357, No: 508

³⁷² Schliemann 1881, 588, No: 1084-1085; Schmidt 1902, 22, No: 448 ; 78, No: 1822

almaktadır³⁷³. Yivli depaslar grubunda bahsettiğimiz Afyon Bölgesi'nde Sandıklı-Çalca Köyü'nde ele geçen depasta aynı formdadır³⁷⁴.

6.3.6. Gobletler

Tarsus'ta ETÇ III dönemi sonunda basit kulpsuz gobletler moda olur³⁷⁵. Açık Renk Hamurlu seramik grubu içinde yer alan ve Caliciform olarak bilinen düz ya da pedastal kaideli gobletlerden ETÇ III'te de oldukça fazla sayıda ele geçmiştir ve bu gobletler Suriye ilişkilidir³⁷⁶. Düz dipli gobletler (Ek 26- Levha 20.b)³⁷⁷, oval gövdeli olup, uç kısma doğru incelen ağız kenarlıdır. Kırmızımsı devetüyü renk hamurlu, orta oranda mika ve kireçtaşı katkılı bu gobletlerin tamamı çark yapımıdır ve gövde üzerinde çark izleri çok belirgin olup, neredeyse bezeme niteliği kazanmıştır. Bu tür gobletler en iyi Till Barsib'den³⁷⁸ bilinmektedir. Pedestal kaideli gobletler (Ek 26- Levha 20.c)³⁷⁹ de çark yapımıdır. Oval gövdeli olanlar yanı sıra çan gibi dışa açığazlı örneklerde vardır. Mat açık kahverengi ve devetüyü renk hamurlu genelde kireçtaşı katkılı olan bu gobletlerin yüzeyinde yine çark sonucu oluşmuş yivler mevcuttur. Bu tür gobletler Orta Tunç Çağı'nda da devam eder.

Tarsus'un doğusunda İslahiye Bölgesi'nde Gedikli'den de bu tür gobletlerden ele geçmiştir. İnce mineral katkılı, bej renkli, kendinden astarlı ve hızlı çarkta özenle yapılmış kaplar içinde yer alan bu kaplar başlangıçta sade forma sahipken sonraları form repertuarı zenginleşmiş hem de hızlı çark sonucu üzerinde yatay yiv bezemeler ile süslenmeye başlanmıştır. Çömlekler, kâseler, testiler ve şişeler gibi zarif yapımlı kaplar içinde gobletler de bulunmaktadır³⁸⁰.

Bu tür kaplardan Amuk H, İ ve J evrelerinde³⁸¹, Tilmen Höyük IIIc-k katlarında, Sakçagözü V-VI. katlarda, , Ras Shamra'da, Hama J katında, Habuba Kabira'da ve Tell el-Haji'de ele geçmiştir³⁸². Bu goblet formları Batı Anadolu'da Troya'da ele

³⁷³ Alkım 1967 a, Şek. 11

³⁷⁴ Topbaş-Efe vd. 1998, 83, fig. 63, No: 192; fig. 72, No: 192

³⁷⁵ Mellink 1998, 6

³⁷⁶ Goldman 1956, 133; Mellink 1989, 327

³⁷⁷ Goldman 1956, 144, fig.268, No: 514-516

³⁷⁸ Thureau-Dangin vd. 1936, 77, Pl. XX, 10; 99, Pl. XX,11

³⁷⁹ Goldman 1956, 144, fig. 268, No: 517-524

³⁸⁰ Alkım, 1979, 139, Res. 17-19; Alkım-Alkım, 1966, 20, Res. 47

³⁸¹ Mellink 1989, 327; Braidwood-Braidwood 1960, fig. 349

³⁸² Alkım 1979, 140

geçmiştir³⁸³. Troya’da A Hazinesi’nde altın ve gümüşten kulpsuz gobletler yer alır. Altın gobletler, 7-8 cm. boyunda olup, üzerlerinde eğri çubuk şeklinde bezemeler yapılmış, gümüş örnekler ise düz olarak bırakılmıştır. Troya’nın bu lüks içki kapları Kuzey Suriye’deki yeni goblet modelleriyle yakınlık göstermekte olup en iyi Tarsus örnekleriyle temsil edilmektedir. Bu tür gobletlerin gümüş örneklerinden iki örnek İç Anadolu Bölgesi’nde Eskiypar’dan ele geçmiştir³⁸⁴.

6.3.7. Testiler

Tarsus’ta bir başka önemli form grubunu akıtacaklı testiler oluşturur. Uzun dar ve kısa dar boyunlu akıtacaklı testi örnekleri yanı sıra yine akıtacaklı bodur testiler de vardır. Kırmızı taşçıklı hamurlu ve açık renk hamurlu olmak üzere testiler, genelde perdahlı yapılmıştır. Oda 53’ten ele geçen uzun, dar boyunlu ve akıtacaklı bir testi (Ek 27- Levha 21.a)³⁸⁵; içbükey dibe sahip, küresel gövdeli, boyun akıtacak kısmına doğru hafif incelmekte olup, ağız kenarından başlayıp omza bağlanan ince dikey bir kulpa sahiptir. Kahverengiden griye çalan renk hamurlu, gri özlü, astarlı ve perdahlı olan bu testinin benzerleri Troya’da³⁸⁶ ele geçmiştir. Bu testinin form olarak çok yakın benzeri yine Ege Bölgesi’nde “Kastri Grup”³⁸⁷ içindeki kap formları arasında da yer almaktadır. Aynı formda ancak kısa, dar boyunlu, sarı renk hamurlu ve kırmızı özlü, boyundan dibe doğru 4 adet yiv bezemeye sahip olan bir başka testinin³⁸⁸ form olarak benzeri Alaca Höyük’te³⁸⁹ vardır. Ancak Alaca Höyük’teki örnek gümüşten yapılmıştır. Tarsus’ta ele geçen aynı formda bir başka testi³⁹⁰ daha vardır. Çark yapımı olan bu testi; küresel gövdeli, burma kulpların taklidi olarak yapılmış ilmek kulplu, kırmızımsı renkte hamurlu ve astarlı, boyun çevresinde yiv bezemeye sahip ve perdahlanmıştır. Troya ilk dönem kazılarında ele geçen örnek³⁹¹ ise form olarak oldukça benzer olup, gövde üzerinde çizi ve kabara bezemeli, kulpu ise bezemesiz olarak yapılmıştır. Troya’da daha sonraki kazı dönemlerinde de bu tip testiler ele geçmiştir ve “B16” tipi olarak

³⁸³ Mellink 1998, 3; Schmidt 1902, 231, No: 5864-67

³⁸⁴ Özgüç-Temizir 1993, 617, Pl. 116, 3-4; fig. 45-46

³⁸⁵ Goldman 1956, 145, fig. 269, No: 525

³⁸⁶ Schmidt 1902, 107, No: 2289

³⁸⁷ Sotirakopoulou 1993, 7, fig. 2, No: 5

³⁸⁸ Goldman 1956, 145, fig. 271, No:532

³⁸⁹ Koşay 1951, Pl. CXXXII

³⁹⁰ Goldman 1956, 146, fig.269, No:538

³⁹¹ Schliemann 1881, 114, No:2342; Schmidt 1902, 259, No:58

sınıflandırılmıştır³⁹². Troya'da fazla yaygın olmamakla birlikte ilk olarak Troya Ic safhasında ele geçmiş kaliteli niteliğe sahip olup perdahlı yapılmıştır.

Aynı tip akıtacaklı testilerden bodur olan bir başka örnek³⁹³ Tarsus'ta oda 81'den ele geçmiştir. Bodur gövdeden direk yükselerek açık bir akıtacak kısmı oluşturulmuş ve el yapımı olan bu testi (Ek 27- Levha 21.b), devetüyü renk hamurlu, kırmızı renk astarlı ve perdahlıdır. Bu testinin, İç Anadolu Bölgesi'nde, aynı renk hamurlu ve pembe asarlı olarak, Polatlı'dan³⁹⁴, Batı Anadolu Bölgesi'nde ise kırmızı hamurlu ve yine aynı renk astarlı ve perdahlı benzerleri Kusura'da³⁹⁵ vardır. Kusura B dönemine tarihlendirilmiştir. Aynı tip testiden Güneybatı Anadolu'da kırmızı renkli ve perdahlı bir örnek Elmalı-Karataş'tan ele geçmiştir³⁹⁶.

6.3.8. Mataralar

Testilerin son grubunu oluşturan mataralar ayrı bir önem taşıdığı için testiler bölümü içinde değil de ayrı başlık altında incelenmiştir. Mataralar, arkeoloji literatüründe küre, basık küre veya mercimek (lentoid) gövdeli, silindir boyunlu ve bir ile üç arasında değişen sayıda kulplu, kaide veya destekli dip formu göstermeyen formlar olarak tanımlanmıştır³⁹⁷. Tarsus'ta ele geçen bu tip kaplar mercimek gövdeli (lentoid) testiler olarak adlandırılmıştır. Tarsus'ta ilk kez bu dönemde görülen mataraların tamamı el yapımı olup ve yine tamamı kırmızı taşçıklı seramikten üretilmiştir. Tarsus'ta bu mataralardan toplam üç tane ele geçmiştir³⁹⁸. Her üç matarada basık küre gövdeli ve omuzdan boyna bağlanan tek kulpludur. Boyunlarının bir kısmı veya tamamı korunmamış olan bu mataralardan iyi korunmuş olan kırmızı renk hamurlu ve perdahlı olan bir örnek, normalde kesik gaga ağızlı olması gereken ağız kısmı olasılıkla antik dönemde kırılmış ve kırılan bu kısım yine kendi döneminde törpülenip düzeltilerek kullanımına devam edilmiştir (Ek 28- Levha 22.a-c)³⁹⁹. Mataralardan portakalımsı kahverengi hamurlu olan bir diğerrinin ise boyun dibi etrafı, gövde çevresi ve kulbunun üzeri oyuk çizgilerle çevrelenmiş olup, boyun dibi ayrıca yine oyuk

³⁹² Blegen-Caskey vd. 1950, 67, fig. 240, No:6,7

³⁹³ Goldman 1956,147, fig. 358, No:548

³⁹⁴ Lloyd-Gökçe 1951, 41, fig. 9, b4

³⁹⁵ Lamb 1938, 244, Pl. LXXXIV,4

³⁹⁶ Warner 1994, 79, Pl. 173, b. KA 472

³⁹⁷ Bilgi 1982, 3

³⁹⁸ Goldman 1956, 147-148, figs. 273, 361, No: 557-559

³⁹⁹ Goldman 1956, 147-148, figs. 273, 361, No:557

çizgilerle su damlasına benzer taneciklerle bezenmiştir (Ek 28- Levha 22. d-f)⁴⁰⁰. Bu tip testiler aslında daha çok MÖ. II binde yaygın olup ETC döneminde çok fazla ele geçmemiştir⁴⁰¹. Ancak son yıllarda yapılan kazı ve araştırmalarda örneklerine rastlamaktayız. Bu tip kaplar Tarsus dışında Gedikli, İç Anadolu Bölgesi'nde; Kültepe, Polatlı, Batı Anadolu Bölgesi'nde; Troya, Yortan, Beycesultan, Elmalı-Karataş, Bozüyük, Afyon Kaklık Mevkii, Harmanören (Göndürle) ve Bakla Tepe gibi merkezlerden ele geçmiştir.

İslâhiye Bölgesi'nde Gedikli'de kremasyon mezarlarda ölü eşyası olara ele geçen mataralar mercimek gövdeli ve boyundan omza bağlanan tek kulpludur. Bu kaplar ağız formları bakımından iki tipe ayrılmaktadır. Bunlar ağızları yuvarlak olanlar ve kulp tarafında "V" şeklinde bir yarığa sahip olan kesik gaga akıtacaklı olanlardır. Bu ikinci örnek H. Alkım tarafından yüksek boyunlu ve arkası yırtmaçlı ağızlı (cut-away spout) testi olarak adlandırılmakta ve testinin Kültepe, Beycesultan ve Tarsus'tan ziyade Troya II-IV arasında ve Elmalı-Karataş'ta bulunan bu tip testilerle ve Kıbrıs'ta Philia Kültürünün kırmızı perdahlı I, II ve III numaralı seramiğinin testi ağızları ile yakın benzerlik gösterdiği söylenmektedir⁴⁰². Ancak Gedikli'de yırtmaçlı ağızlı diye adlandırılan testilerin ağızlarına en yakın benzerlik Troya'da "B23" olarak sınıflandırılan ve IV. tabakaya tarihlendirilen çömlek örnekleri ve Beycesultan'da X. tabakada ele geçen ETC IIIa dönemi testi ağızları olarak gözükmektedir⁴⁰³.

Kültepe örneği, kırmızı astarlı, parlak perdahlı olup, Laqipum evinde bir mezarda ölü hediyesi olarak ele geçmiştir. Bu testide suyun akacağı kısım kulpun üstüne yapılmıştır. Farklı teknikte fakat benzer olan testiler Ras-Shamra'da mezarlarda ele geçmiştir ve bu mezarlar C. Schaffer tarafından M.Ö. 2. Binin ilk yarısına tarihlendirilmiştir⁴⁰⁴.

⁴⁰⁰ Goldman 1956, 148, figs. 273, 361, No: 558

⁴⁰¹ Mataralar hk. Geniş bilgi için bkz. Bilgi 1982

⁴⁰² Alkım, 1979, 140-141, Res. 31

⁴⁰³ Blegen-Caskey vd. 1951, fig. 154a (B23) ; fig. 162, No: 37.881; Lloyd-Mellaart 1962, 210-211, fig. P.51, 3-4

⁴⁰⁴ Özgüç 1950, 64, Lev. XXXVIII, 158a-b

Polatlı örneğinin sadece boyun kısmı korunmuştur. Boyundan omza bağlanan tek kulplu olduğu anlaşılan bu matara taşçıklı ve portakalımsı renk hamurlu olması bakımından Tarsus örneğiyle oldukça yakın gözükmetedir⁴⁰⁵.

Troya’da ilk olarak Iıf safhasında ele geçen ve Troya II için ünük olan matara biçimli kap “B8” tipi olarak sınıflandırılmıştır. Küre gövdeli, ikisi omuzlarında ve biri boyundan gövdeye olmak üzere üç kulplu olan bu kabın gövdesinin her iki tarafında yivlerle yapılmış tek merkezli daireler mevcuttur⁴⁰⁶. Bu mataranın bezeksiz olan örneğinden ve boyundan omuza uzatılmış tek kulplu mataralardan değişik varyasyonlarda Troya’da ilk dönem kazılarında da ele geçmiştir. Bunlar II-V. dönemlere tarihlendirilmiştir⁴⁰⁷.

Yortan örneği ise, mercimek biçimli gövdeye ve uzunca bir boyna sahip olup, boyundan omuza bağlanan burmalı tek kulpa ve kesik gaga biçimli akıtacağa sahiptir⁴⁰⁸.

Bu merkezlerin dışında Güneybatı Anadolu’da Elmalı-Karataş’ta da bu tip testilerden ele geçmiştir. Karataş ETÇ II geç mezarlarında, tek kulplu tankard, küçük çömlek ve mermer idollerle ilişkili bir kontekste ele geçmiş minyatür bir matara⁴⁰⁹, ve ETÇ III’te bir mekân içinde ele geçmiş mercimek gövdeli, uzun boyunlu omuzdan boyna bağlanan tek kulplu ve kesik gaga akıtacaklı matara vardır⁴¹⁰.

Bozüyük’te ele geçen örnek mercimek gövdeli, uzun boyunlu omuzdan boyna bağlanan tek kulplu olup ağız kısmı ele geçmemiştir. Olasılıkla kesik gaga ağızlı olmalıdır⁴¹¹.

Bu tip testilerden bir örnekte Afyon-Kaklık Mevki ETÇ mezarlarından ele geçmiştir. Ancak bu testi boyundan omza bağlanan çift kulplu olması bakımından farklılık göstermektedir⁴¹².

⁴⁰⁵ Lloyd-Gökçe 1951, 51, fig. 12, No: 21 (grup 41)

⁴⁰⁶ Blegen-Caskey vd. 1950, 232, 314, fig. 386, No: 36.665

⁴⁰⁷ Schliemann 1881, 432, No:363; 436, No: 377; 449, No: 433; Schmidt 1902, 21, No: 430; 34, No: 636; 95, No: 2105

⁴⁰⁸ Forsdyke 1925, 7

⁴⁰⁹ Mellink 1964, 276, Lev. 82, Res. 29; Mellink 1986, 147

⁴¹⁰ Mellink 1967, 262, Lev. 82, Res. 42; Warner 1994, Pl.172, e.KA 424

⁴¹¹ Bilgi 1982, 5

⁴¹² Topbaş-Efe vd. 1998, 73, fig. 56, No: 147 (24 nolu mezardan)

6.3.9. Çaydanlıklar

Tarsus'ta çaydanlıklar Yandan Akıtacaklı Kaplar olarak adlandırılmıştır. Bu tür çaydanlıklar olasılıkla metal kapların taklitleri olarak yapılmıştır. Metal çaydanlık örnekleri en iyi İç Anadolu'da Alacahöyük'te, Tokat-Kayapınar Hüyüğü ve Kuzeybatı Anadolu'da Troya'dan bilinmektedir. Alacahöyük örneği 7. Kata tarihlendirilen "K" mezarından ele geçmiştir. Basık gövdeli yılan kabartmalı, süzgeçli ve gaga biçimli emzikli ve ağız kenarı etrafında yiv bezemeye sahip tunç bir çaydanlıktır⁴¹³. Alacahöyük'te bu örnekten başka 6. Katta "T" mezarında yine metal çaydanlıklara ait olduğu söylenen tunçtan kulp ve emzik parçaları da ele geçmiştir⁴¹⁴. Tokat'ın Artova ilçesinde Kayapınar Hüyüğü örneği; III. kattan ele geçmiş olup, yuvarlak gövdeli, yuvarlak dipli, ağız kenarında iki yiv bezemeye sahip ve emziklidir. Sepet kulplu olan bu çaydanlık kulp bağlantılarının çaydanlığa birleştirilişi ve kabın üzerindeki bazı izlerden dolayı döküm tekniğinde imal edildiği anlaşılmaktadır⁴¹⁵. Alacahöyük ve Kayapınar örnekleri birbirine oldukça benzerdir. Troya'da ilk dönem kazılarında ele geçen tunç çaydanlık ise kaideli oluşu, volüt şeklinde sepet kulp bağlanma kısımları ve emziği bakımından farklılıklar göstermektedir⁴¹⁶. Troya II-III dönemlerine tarihlendirilen bu kap ve diğerleri çaydanlıkların metal örnekleri için oldukça büyük önem taşımaktadır.

Tarsus'ta kırmızı taşçıklı hamurlu, açık renk hamurlu seramiklerden üretilmiş bu tür kaplardan toplam dört tane bulunmuştur (Ek 29- Levha 23.a-d). Oda 64'ten ele geçen ilk örnek el yapımı, grimsi kırmızı renkli, az perdahlı, düz dipli, küresel gövdelidir. Omuz üzerinde kısa tübüler bir akıtacak kısmına sahiptir. Bu çaydanlığın sepet kulplu olup olmadığı net belli değildir. İkinci örnek; oda 30'dan ele geçmiştir ve ağır çarkta yapılmıştır. Sarımsı devetüyü renk hamurlu ve boyun üzerinde yiv bezemeye sahiptir. Gövdesinin büyük çoğunluğu ve dip kısmı ele geçmeyen bu çaydanlığında sepet kulplu olup olmadığı belli değildir. Küresel gövdeli, omuz üzerine yerleştirilmiş orta uzunlukta boru biçimli akıtacağı vardır. Oda 72 ve 81'de dağınık halde ele geçen üçüncü örnek en iyi durumda olanıdır. El yapımı, kırmızımsı devetüyü renk hamurlu, kırmızı astarlı ve perdahlı olan bu çaydanlık, küresel gövdelidir. Eğik olarak yerleştirilmiş ve diğerlerine göre oldukça uzun bir akıtacağıya sahiptir. Tamamı ele

⁴¹³ Koşay 1951, Lev. CLXXVIII

⁴¹⁴ Arık 1937, Lev. CCLXVII, Al.1822; Lev. CCLXIX, Al. 1829

⁴¹⁵ Temizer 1954, 325-326, Res. 15

⁴¹⁶ Schmidt 1902, 247, No: 6147

geçmemesine rağmen sepet kulplu olduğu anlaşılmaktadır⁴¹⁷. Tarsus'tan ele geçen bu son örnekte emzik kısmı sepet kulpun bağlanma yönünde değil de tam aksi yönde gövdeye bağlanmıştır. Huot tarafından “B3 112” tipi olarak sınıflandırılmış olan bu emzikli örnek tüm Anadolu için ünik gözükmetedir⁴¹⁸.

Çukurova Bölgesi'nde pişmiş toprak çaydanlıkların ele geçtiği bir diğer merkezde Mersin Yümük Tepe'dir. Mersin'de XIII. tabakada oda 153'ten ele geçen biri daha büyük olmak üzere iki çaydanlık vardır (Ek 30- Levha 24.a-b). Her ikisi de çark yapımı olup sepet kulplu olan çaydanlıklardan küçüğü, devetüyü hamurlu, kırmızı astarlı ve perdahlı, büyüğü ise açık kahverengi hamurlu ve perdahlıdır⁴¹⁹. Mersin çaydanlıklarının her ikisinin de emzik yönü kulpla aynı yöndedir ve Huot tarafından “B3 111” tipi olarak sınıflandırılan gruptandır⁴²⁰.

İslâhiye Bölgesi'nde Gedikli'de II. kattan ele geçen bir çaydanlık vardır. Bu çaydanlık, Suriye Boyalı Seramiği olarak bilinen açık renk veya pembe-bej bir hamur üzerine kızıl kahverengi boya bezekli olarak yapılmıştır. Sepet kulplu olmayan bu çaydanlığın ağız kenarının hemen altından başlayıp yükselen emzik kısmı vardır⁴²¹. Gedikli çaydanlığı daha çok Huot'un “B3 121 veya 122” tipleri gibi gözükmetedir⁴²². Ayrıca Gedikli'de ele geçen bej renkli hamurdan yapılmış emzikli bir çömleğin emzik şekli Tarsus çaydanlıklarından ikinci örnek ile benzemektedir⁴²³.

Titriş Höyükte dış kentteki intramural bir oda-mezarda depasla bir arada ele geçen akıtacaklı (ucu koçbaşı şeklinde) sepet kulplu bir kap bulunmuştur. Geç ETC dönemine tarihlendirilen bu kap, çaydanlık olarak değerlendirilebilir⁴²⁴.

Metal çaydanlıkların taklidi olarak yapılmaya başlayan pişmiş toprak çaydanlık örnekleri Troya'da “B9” ve “B10” tipi olarak sınıflandırılmıştır. B9 tipi; düzleştirilmiş dipli, yuvarlak gövdeli, kısa ya da yüksek boyunlu, tübüler akıtacaklı olan Troya

⁴¹⁷ Goldman 1956, 149, fig. 273, No: 569 (ilk örnek) ; fig. 273, No: 571 (2. örnek) ; figs. 273, 361, No: 572 (3. örnek). Toplam 4 tane olan bu tip kaplardan dördüncüsünün çizimi ya da fotoğrafı verilmemiştir.

⁴¹⁸ Huot 1982, fig. 49, B3 112 tipi.

⁴¹⁹ Garstang 1953, 198, fig. 123, No: 5-6

⁴²⁰ Huot 1982, fig. 49, B3 111 tipi.

⁴²¹ Alkım 1979, 141, Res.34

⁴²² Huot 1982, Lev. 49, (B3 121 ya da 122 tipi)

⁴²³ Alkım 1979, 140, Res. 21

⁴²⁴ Algaze 1997, 125, fig. 8-9

çaydanlıkları dikey ya da sepet biçimli ya da her ikisinin de bir arada olduğu varyasyonlara sahiptir. Bu tipler ilk olarak IId safhasında görülmektedir. III. tabakada nadir olup, aynı tiplerden IV. safhada da ele geçmiştir⁴²⁵. Troya'nın ilk dönem kazılarında da bu tip çaydanlıklardan ele geçmiştir⁴²⁶. B10 tipi ise; el yapımı, düz dipli, yuvarlak gövdeli, yuvarlatılmış ağızlı, sepet ya da dikey ilmek biçimli ya da her ikisinin de bir arada olduğu kulplulara sahiptir. Bu tip örnekler ilk olarak Iıf safhasında görülmektedir⁴²⁷. Tarsus çaydanlıklarından ilk örnek Troya'daki bir örnekle akıtacak kısmı bakımından yakın gözükmektedir⁴²⁸. Tarsus üçüncü örneği ise sepet kulpu ve eğik akıtacak kısmı bakımından başka bir örnekle benzerlik göstermektedir⁴²⁹.

İç Anadolu Bölgesi'nde Polatlı'da Erken Bakır Çağı yerli kaplar arasında bulunan iki sepet kulplu çaydanlık vardır. El yapımı, pembe hamurlu, kırmızı astarlı ve perdahlı olan bu çaydanlıklardan birinin kulpu saç örgüsü şeklinde ve her ikisinin de gövdesi zig zag ya da düz yiv bezemeye sahiptir. Form olarak –emzik kısmının yönü hariç- Tarsus sepet kulplu örneğiyle ve Mersin örnekleriyle oldukça benzerdir⁴³⁰. Aynı tipten Kültepe'de⁴³¹ de ele geçmiştir. Kültepe Karum'da IV. ve III. tabakalara tarihlendirilen hem sepet kulplu hem değişik varyasyonlarda oldukça bol sayıda çaydanlıklarda ele geçmiştir⁴³².

Çaydanlıklardan sepet kulplu Mersin örneğine yakın örnekler, Batı Anadolu'da Demircihöyük⁴³³, Yortan⁴³⁴, Kusura'da kırmızımsı devetüyü renk hamurlu bir örnek⁴³⁵, Aphrodisias'da Akropolis'te ETÇ 4-OTÇ dönemine tarihlendirilen bir örnek⁴³⁶, Beycesultan'da ETÇ IIIb dönemine tarihlendirilen VII. tabakadan ele geçen kırmızı boya banyolu bir örnek bulunmaktadır⁴³⁷.

⁴²⁵ Blegen-Caskey vd. 1950, 232. Örnekler için bkz. fig. 387; Blegen-Caskey 1951, 27, 128, fig. 161, No: F8-9. 151; fig. 183, No:7

⁴²⁶ Schliemann 1881, 454, No: 446 (Yanık Şehir) ; Schmidt 1902, 18, No: 390-392; 24, No: 495-496; 28, No: 555; 74, No: 1730-1734

⁴²⁷ Blegen-Caskey vd. 1950, 232

⁴²⁸ Blegen-Caskey vd. 1950, 334, fig. 387, No: 35.436

⁴²⁹ Blegen-Caskey vd. 1950, 307, fig. 387, No: 36.847

⁴³⁰ Lloyd-Gökçe 1951, 47-48, fig. 11, No: 1 ve 3, Lev. Vc, f; Orthmann 1963, 134, Lev.37, No: 8/65

⁴³¹ Orthmann 1963, 162, Lev. 80, No: 26/05

⁴³² Emre 1989, 114-115, fig. 3, 9-13

⁴³³ Seeher 1993, 367, fig. 13

⁴³⁴ Bossert 1942, 17, Res. 97

⁴³⁵ Lamb 1938, 244, Pl. LXXXIV, No: 2

⁴³⁶ Joukowsky 1986, 618, Şekil 44, No: 27

⁴³⁷ Lloyd-Mellaart 1962, 227, fig. P.59, No: 23

Pişmiş toprak çaydanlıklar, İç Anadolu, Güneybatı Anadolu ve Batı Anadolu'da değişik varyasyonlardaki formlarıyla birçok merkezde ele geçmiştir⁴³⁸. Bu merkezler İç Anadolu Bölgesi'nde; Alishar⁴³⁹, Ahlatlıbel⁴⁴⁰, Etiyokuşu⁴⁴¹, Alacahöyük⁴⁴², Pazarlı⁴⁴³ ve Boğazköy⁴⁴⁴, Batı Anadolu Bölgesi'nde Elmalı-Karataş⁴⁴⁵, Kusura⁴⁴⁶, Beycesultan⁴⁴⁷ dir.

6.3.10. Çömlekler

Tarsus'ta ETÇ III döneminde oldukça çeşitli çömlekler ele geçmiştir. Özellikle paralellikler gösteren bu çömleklerden bazıları detaylı olarak incelenmiştir.

Basit, Perdahlı Kulpsuz Çömlekler ilk grubu oluşturmaktadır. Kırmızı taştıklı hamurlu, açık renk hamurlu ve siyah astarlı, gri hamurlu olamaz üzere üç çeşit hamur grubunda üretilmişlerdir. Oda 87'den ele geçen el yapımı, düzleştirilmiş dipli, basık küresel gövdeli, silindirik boyunlu, dışa çekik ağız kenarlı, yatay ağızlı, ağız kenarının içi ve dış yüzeyin tümü metalik bir görünümde perdahlanmış ve omuzu üzerinde üç tene kabartma bezemeye sahip çömleğin (Ek 31- Levha 25.a)⁴⁴⁸ form olarak benzeri Troya'da⁴⁴⁹ ilk dönem kazılarında bulunmuştur. Dip kısmı iç bükey olarak yapılmış kulplu örnekleri de olan Troya örnekleri gümüşten yapılmıştır ve II-III dönemine tarihlendirilmiştir. Yine Tarsus'tan ele geçen benzer formdaki devetüyü renk hamurlu, mat kırmızı renkte boya banyolu bir başka çömleğin benzerleri Açana ve Kargamış'tan ele geçmiştir⁴⁵⁰.

Bir başka çömlek çeşidi de Çift Dikey ve Yatay Kulplu Bezemesiz olanlardır. Bu çömleklerin çoğunluğu kırmızı taştıklı hamurdan üretilmişken açık renk hamurdan

⁴³⁸ Çaydanlıkların Anadolu'daki dağılımlarıyla ilgili harita için bkz. Huot 1982, fig. 49

⁴³⁹ von der Osten 1937 a, Şek. 169; Lev. 8; von der Osten 1937 b, Şek. 52; Orthmann 1963, 111, Lev. 10, No: 2/59-61

⁴⁴⁰ Orthmann 1963, 123, 125-126, Lev. 22-23, No: 5/22-26; Lev. 24-25, No: 5/49, 5/57-60

⁴⁴¹ Kansu 1940, Şekil 99; Orthmann 1963, 130, Lev. 32, No: 6/42

⁴⁴² Arık 1937, Lev. CXXVII; Koşay 1938, Lev. LXXII; Koşay 1951, Lev. 99, 2; Lev. CIII; Lev. XCV; Orthmann 1963, 137-138, Lev. 42-43, No: 11/29-32; 140, Lev.45, No: 11/63-64; 142-143, Lev. 49, No:11/100, 11/105

⁴⁴³ Koşay 1941, Lev. 12; Orthmann 1963, 146, Lev. 55, No: 13/06-07

⁴⁴⁴ Orthmann 1963, 149, Lev. 60, No: 14/33-34

⁴⁴⁵ Mellink 1964, fig. 20; Warner 1994, 102, 198, Pl. 176, KA 686

⁴⁴⁶ Lamb 1938, 244, Pl. LXXXIV, No: 1

⁴⁴⁷ Lloyd-Mellaart 1962, 227, fig. P.59, No: 27-29, Lev. XXIX, No:7

⁴⁴⁸ Goldman 1956, 149, fig. 274, No: 574

⁴⁴⁹ Dörpfeld 1902, figs. 281-283; Schmidt 1902, 237, No: 5973

⁴⁵⁰ Goldman 1956, 150

çok az yapılmıştır. El yapımı olan iç bükey dipli, silindirik boyunlu, omuz üzerinde çift yatay kulplu büyük bir pithos çömleğin (Ek 31- Levha 25.b)⁴⁵¹ sadece gövde formu olarak benzeri Troya'dan⁴⁵² ele geçmiştir. Troya'da ilk olarak Iıd tabakasında görülen, Iıf ve Iıg tabakasında yaygın hale gelen ve “C9” formu olarak sınıflandırılan bu çömleklerden Troya'da ilk dönem kazılarında da ele geçmiştir⁴⁵³. Troya'daki bu çömleğin tıpa tıp benzeri ise Elmalı-Karataş'tan ele geçmiştir ve burada şişe biçimli çömlek olarak adlandırılmıştır⁴⁵⁴. Küllioba'da 1999 yılı çalışmalarında ETC III katlarında ele geçen iki kap oldukça ilginçtir. Kaplardan biri çark yapımı olup, amphora olarak adlandırılmıştır. Bu kap yukarıda bahsettiğimiz Troya ve Elmalı-Karataş örnekleriyle oldukça benzerdir. İkinci kap ise Troya II'den itibaren çok tipik olan dikey ve yatay kulpları olan boyunlu bir çömlektir. Tarsus örneğiyle form olarak neredeyse aynı olan bu çömleğin, sadece tek farkı çift dikey kulp yanı sıra çift yatay kulpa da sahip olmasıdır⁴⁵⁵. Sonuç olarak bu tip boyunlu ve kulplu çömlekler, Tarsus'a bu dönemde gelen yenilikler içinde yer alan bir form olarak değerlendirilebilir.

Bir diğer çömlek grubu da Tarak bezemeli Çift Kulplu örneklerdir. Kırmızı taşçıklı hamurdan yapılan, düz dipli, küresel gövdeli, kısa halka boyunlu, omuz üzerinde dikey olarak yerleştirilmiş yatay kulplara sahip, omuz ve gövde üzerinde olasılıkla bitki yardımıyla da yapılmış olan tarama bezemeye sahip olan ve oda 30 ve 32'den ele geçen bu çömlekler (Ek 31- Levha 25.c-d)⁴⁵⁶ daha çok Suriye Bölgesi ile ilişkilidir.

Çömleklerin son grubunu Çift ya da Daha Fazla Kulplu, Uzun Boyunlu, Plastik Süslemeli, Çizi Bezemeli ve Boyalı örnekler oluşturmaktadır. Eşit oranda kırmızı taşçıklı ve açık renk hamurdan üretilmiş olan bu çömleklerin hem çark hem de el yapımı olanları vardır. Oda 33'ten ele geçen bu tarz çömlek (Ek 32- Levha 26.a)⁴⁵⁷ en iyi örneklerden biridir. El yapımı, düz dipli, oval gövdeli, uzun silindirik boyunlu, dışa çekik ağızlı olan çömleğin omuz kısmına dikey olarak yerleştirilmiş iki volüt biçimli, yatay olarak yerleştirilmiş iki de ilmek biçimli kulp antitetik olarak yapılmıştır.

⁴⁵¹ Goldman 1956, 151, fig. 275, No:590

⁴⁵² Blegen-Caskey 1950, 233, 307, fig. 389, No: 36.863

⁴⁵³ Schmidt 1902, 126-127, No:2482,2489

⁴⁵⁴ Mellink 1967, fig. 43; Warner 1994, 32, Pl. 162, h. KA 377

⁴⁵⁵ Efe 2001, 108, Res. 12 (amphora), 13 (çömlek)

⁴⁵⁶ Goldman 1956, 152, figs. 282, 362, No: 594-595

⁴⁵⁷ Goldman 1956, 131, 152, fig. 275, No: 596

Yüzeyde oyma işlemi uygulanmış, boyunda yivler yapılmış. Düzensiz olan bu yivlerin araları kırmızı renge boyanmış. Yine kırmızı renkle kulplar arasında dikey merdiven motifleri yapılmıştır. Kırmızı renk hamura sahip olan çömlek aynı renk astarlı ve perdahlıdır. Bu çömleğin tam benzeri olmamakla birlikte boyun ve kulp benzerlikleri Troya'da⁴⁵⁸ vardır. Bu tür boyna sahip kaplar Troya'da "C33" olarak sınıflandırılan grup arasında yer almaktadır ve IV. tabakaya tarihlendirilmektedir. Bu çömlekle hemen hemen aynı formda olan bir başka örnek (Ek 32- Levha 26.b)⁴⁵⁹ oda 31'den ele geçmiştir. Boynu diğerine göre biraz daha uzun olan, yivli çift dikey kulpa sahip, boyun düzensiz kabartma yivlerle, gövde sığ yatay yivlerle bezelidir. Bu çömlekte yine boyun özelliği bakımından Troya⁴⁶⁰ ile karşılaştırılabilir. Yine bu dönemde ele geçen benzer çömleklerin, çizi bezemeli zigzag ve çapraz dikiş motifli ve yatay yivli boyun parçaları (Ek 32- Levha 26.c)⁴⁶¹ da Troya⁴⁶² ile karşılaştırılabilir. Boynu aşırı uzun yapılmış bu tür çömleklerin bir başka versiyonu oda 30'dan ele geçmiştir. Gövdenin en geniş yerinde yan yana aynı tip iki kulpun birleştirilmesiyle çift dikey kulp yapılmış. Boyun üzerinde aralıklarla yapılmış sığ yivler ve memecik formunda kabaralarla süslü olan bu çömleğin (Ek 32- Levha 26.d-e)⁴⁶³ benzeri Yortan'da⁴⁶⁴ ele geçmiştir. Yortan örneğinde gövde üzerinde dört tane kulp vardır.

6.3.11. Şişeler

Tarsus'ta ETC III döneminde ele geçen şişeler daha çok açık renk hamurdan üretilmişlerdir. Bunlar ya düz ya da eşit aralıklar ile dipten boyna kadar devam eden kabartma yivlerle bezenmiştir⁴⁶⁵. ETC II'de de görülen spirallı perdahlı metalik seramiklerden olan bu şişeler tamamen Suriye bağlantılıdır. Bu dönemde alabastron biçimli gri şişeler çok sayıda olup daha uzun boylu yapılmışlardır. Bu şişeler ETC III döneminin hemen başında görülmeye başlar ve OTÇ I dönemi başlarına kadar devam eder. Kaliteli olarak yapılmış olan gri spirallı perdahlı şişeler daha çok ithal olarak gözüktür. Dönem sonuna doğru kırmızı taşçıklı seramik bünyesinde kırmızı ve gri astarlı

⁴⁵⁸ Boyun özelliği için; Schliemann 1881, 402, No:256; Kulp için; Schmidt 1902, 81, No:1865; Blegen – Caskey vd. 1951, 137, 199, fig. 181, No:15

⁴⁵⁹ Goldman 1956, 152, fig. 277, No: 597

⁴⁶⁰ Blegen-Caskey vd. 1951, 138,186, fig. 170, No:12

⁴⁶¹ Goldman 1956, 152-153, fig. 277, No: 599, 601

⁴⁶² Schmidt 1902, 105, No: 2262; 119, No: 2408

⁴⁶³ Goldman 1956, 153, figs. 277, 363, No: 605

⁴⁶⁴ Bossert 1942, 16, 22, No: 84

⁴⁶⁵ Goldman 1956, 133

Tarsus yapımı taklitler yer alır (Ek 33- Levha 27. a-c)⁴⁶⁶. Benzer şişeler Kültepe’de ETC III döneminde bulunmuştur⁴⁶⁷. Alabastron biçimli olan şişelerden 13. Tabakada iki tane boyun parçası, 12. Tabakada bir tane şişe, 11b tabakasında da yine iki tane boyun parçası ve bir çömlek mezardan bir şişe ele geçmiştir. Özgüç 12. Tabakada bulunan şişenin Kültepe’ye Kuzey Suriye ya da Güneydoğu Anadolu’dan ithal edilmiş olduğunu söylemektedir. 11b tabakasında çömlek mezardan ele geçen çift halka ağızlı şişe yivlerle bezelidir ve tıpkı Tarsus örneğinde⁴⁶⁸ olduğu gibi Suriye şişelerinin yerli taklidi olarak değerlendirilmiştir. Eskiypar hazinesi içinde tipik alabastron biçimli gümüş bir şişe bulunmuştur. Bu gümüş şişe Yakınoğu’da bulunan ilk örnektir ve metal şişelere benzeyen seramik örneklerin prototipini oluşturmaktadır⁴⁶⁹. Alabastron tipli Suriye şişelerinden bir örnekte Acemhöyük’ten ele geçmiştir. IX. tabakada bulunan Acemhöyük şişesi çark yapımı olup gri renk hamurludur. En yakın paralellik ETC III döneminin son safhasına ait Gedikli şişeleri ile⁴⁷⁰.

İthal Suriye şişeleri Mezopotamya-Suriye ve Anadolu arasındaki bağlantıyı göstermesi açısından oldukça önemli bir malzeme grubudur. Tarsus gri şişelerinin, yapılan kil analizleri sonucu Tarsus’a Gedikli vasıtasıyla geldiğini göstermektedir. Gedikli aynı zamanda Tilmen Höyük ile birlikte doğudaki irtibatı sağlayan merkezdir⁴⁷¹. Çünkü aynı şişelerden Tilmen Höyük III d evresinde ve Gedikli’de ele geçmiştir. Tilmen Höyük şişesi, siyahımtırak gri renkte olup, ithal olarak değerlendirilmiştir⁴⁷². Gedikli örnekleri (Ek 34- Levha 28.a-b) ise, kremasyon gömüde ölü eşyaları arasında bulunmuştur ve ETC III döneminin son safhasına tarihlendirilmiştir⁴⁷³. Daha doğuda bulunan Titriş Höyük’te de son dönem kazılarında Geç ETC dönemine tarihlendirilen bu tür şişelerden ele geçmiştir⁴⁷⁴. Ayrıca benzer biçimli ve teknikteki şişelerden, Tell Ta’yanat’ta Amuk F-J evrelerinde, Hama J2’de, Wreyde mezarlarında, Kargamış’ta, Tell Hammam’da, Till Barsip’te, Amarna gömülerinde, Tell Chuera’da Er Hanedanlar dönemi tabakalarında, Germayir’de ele geçmiştir ve henüz yayınlanmamış olan Gaziantep müzesinde oldukça fazla sayıda

⁴⁶⁶ Goldman 1956, 154, figs. 268, 361, No: 616-617; Mellink 1989, 326, Pl.64, No:1-2

⁴⁶⁷ Mellink 1989, 326; Özgüç 1986, 34-35, 13.tabaka: III.3-4 ve 5; 12.tabaka: III. 3-3; 11.tabaka: III. 3-6 ve 7, figs. 3-6, 7 ve 8.

⁴⁶⁸ Goldman 1956, 154, fig.268, No:617

⁴⁶⁹ Özgüç 1986, 36, fig. 3-9; Özgüç-Temizir 1993, 617, Pl.116, No:1

⁴⁷⁰ Öztan 1989, 409, fig. 39

⁴⁷¹ Mellink 1989, 326

⁴⁷² Alkım, 1964 b, 174, Res. 26

⁴⁷³ Alkım-Alkım 1966, 16, Res. 32; Alkım, 1979, 140, Res. 26-27

⁴⁷⁴ Algaze-Mısır 1996, 134, fig. 12; Algaze 1997, 125, fig. 8

vardır⁴⁷⁵. Bu şişelerin daha şişkin formda ve alabastron formda çok güzel örnekleri Tell Bi'a'dan da bilinmektedir⁴⁷⁶.

Bu tür şişelerden Batı Anadolu'da Troya'da da ele geçmiştir. Burada "B5" tipi olarak sınıflandırılmıştır. B5 tipi; yumurta biçimli, yuvarlatılmış dipli, alçak dar boyunlu ve çark yapımı olarak tanımlanmıştır. Bu şişelerden İlk olarak Troya III dönemin başında bulunmuştur ve Troya için nadir bir kap tipidir. Bu dönemde ele geçen şişe kiremit kırmızısı hamurlu, gri özlü, ince cidarlıdır. Şişenin iç kısmında çark izleri belirgindir⁴⁷⁷. Aynı şişelerden Troya'nın ilk dönem kazılarında daha fazla örnek ele geçmiştir."Yanık Şehir"e tarihlendirilen bu şişelerden sadece bir örnek alabastron biçimli olup, diğerleri daha şişkin gövdelidir⁴⁷⁸. Troya A Hazinesi'nden ele geçen küresel altın bir şişe de Kuzey Suriye Şişeleri ile benzerlik göstermektedir⁴⁷⁹. Batı Anadolu Bölgesi'nde Troya dışında Külliüba kazılarında da bir adak çukurunda Troya tabakları, mermer idol ve depas parçalarıyla bir arada Troya B5 tipinde Suriye şişesi taklit parçaları ele geçmiştir. Ele geçen şişelerden ikisi çark yapımı, kırmızı astarlı ve perdahlı, biri ise el yapımı, siyah astarlı ve perdahlıdır. Geç Troya II. veya III. yerleşmesi ile çağdaş olması gereken bu buluntu grubu T. Efe tarafından Suriye-Kilikya ve Troya ilişkileri açısından büyük önem taşımakta olduğu şeklinde değerlendirilmektedir⁴⁸⁰. Bu merkezlerin dışında Beycesultan'da da XII. Tabakada kırmızı-kahverengi boya banyolu bir Suriye şişe parçası ele geçmiştir. Üst kısmı korunmayan bu şişe Troya B5 tipi olarak verilmiş ve ETÇ 3a dönemine tarihlendirilmiştir⁴⁸¹. Ele geçen tüm bu malzemeler Anadolu kronolojisine tanıklık etmektedir. Daha çok Kuzey Suriye'ye özgü olan bu tür şişelerin Batı Anadolu'da görülmesi doğudan batıya yapılan ticarete tanıklık etmektedir.

6.3.12. Kompozit Kaplar

Kilikya Bölgesi'nde kompozit kaplardan Tarsus'ta ve Mersin'de ele geçmiştir. Tarsus'ta kompozit kaplar ETÇ II döneminde görülmeye başlamıştır⁴⁸². ETÇ III

⁴⁷⁵ Goldman 1956, 36

⁴⁷⁶ Spanos-Strommenger 1993, 578, Pl. 105, 1-2

⁴⁷⁷ Blegen-Caskey vd. 1951, 27, 58-59, fig. 70, 34.750

⁴⁷⁸ Schliemann 1881, 442, No: 407-410; Schmidt 1902, 78, No: 1823-1824

⁴⁷⁹ Mellink 1998, 3; Schmidt 1902, 230, No: 5862

⁴⁸⁰ Efe 1999, 169, Çizim 5, Res. 9; Efe 2000 b, 122; Efe 2001, 52, 55, Res. 27

⁴⁸¹ Lloyd-Mellaart 1962, 205, fig. P. 48:16

⁴⁸² Goldman 1956, 129, fig. 260, No: 360-362

döneminde Tarsus'ta kırmızı taşçıklı hamur ve açık renk hamur gruplarından üretilmiş olan bu tür kapların dörtlü bileşik kaplardan iki tane, üçlü bileşik kaptan bir tane ve ikili bileşik kaplardan da bir tane vardır⁴⁸³. Üçlü bileşik kap (Ek 35- Levha 29.a-b)⁴⁸⁴, oda 87'nin altından ele geçmiş, el yapımıdır. Her bir çömlek, düz dipli, basık küresel gövdeli, hafif dışa çekik ağızlıdır. Üç kaptan ikisinin ağız kenarlarından çıkan çıkıntıyla birleştirilip tek kulp çıkıntısı yapılmış ve üçüncü çömleğinde yine ağız kenarında bağlanan sepet kulp biçiminde kulp kısmı oluşturulmuştur. Açık portakalımsı kırmızı renk hamurlu ve özlü, dış yüzeyi perdahlı olan bu bileşik kapın benzeri Mersin'de XIV-XIII. tabakada da ele geçmiştir. El yapımı, koyu gri-kırmızı özlü, siyah perdahlı ve astarlı olan Mersin örneği de sepet kuplu ve üçlü bileşik çömleklerden oluşmaktadır (Ek 35- Levha 29.c)⁴⁸⁵.

Bu tür bileşik kaplardan Batı Anadolu'da İzmir Bölgesi'nde Bakla Tepe kazılarında ele geçmiştir. ETÇ II sonuna tarihlendirilen mezarlarda ölü eşyası olarak ele geçen Bakla Tepe örneği de yine üçlü kompozit kap olup, çömlekler pyxis olarak değerlendirilmiştir. Pyxislerin her biri küresel gövdeli ve düz dipli, kısa boyunlu, hafif dışa çekik ağız kenarlı bir formda yapılmıştır. Gövdelerinin üst kısmında her birinde üçer adet olmak üzere beyaz macunla kazıma bezeme yer almaktadır. Pyxisler 3,5 cm. genişliğinde tutamaklarla birbirine birleştirilmiştir. Pyxislerin birinin ağız kenarından çıkan yüksek dikey kulp diğer iki pyxisi birbirine bağlayan tutamağın üzerine bağlanmaktadır. Kulp üzerinde birbirine paralel üç yivden oluşan zigzag motifi bulunmaktadır. El yapımı olan bu kompozit kap, kahverengi hamurlu siyah astarlı ve perdahlıdır.

Tarsus'ta ele geçen ikili bileşik kompozit kap (Ek 36- Levha 30.a)⁴⁸⁶, el yapımı olup iki çömlek gövdelerinin en geniş yerinde karından birbirine bağlanmıştır. Ayrıca Ağız kenarlarından çıkan yüksek dikey kulp iki çömleği tekrar birbirine bağlamaktadır. Çömlekler, oval gövdeli, kısa konsantrik boyunlu, hafif dışa çekik ağız kenarlı ve düz dipli olarak yapılmıştır. Grimsi kahverengi hamurlu, Dışta daha sık içte daha seyrek perdahlamaya sahip olan kabın üst kulpunun en üst kısmında çift çizgiden oluşan insize bezeme yapılmıştır. Bu çift kulplu kompozit kabın benzerleri aynı bölgede Mersin-

⁴⁸³ Goldman 1956, 154, fig. 278

⁴⁸⁴ Goldman 1956, 161, fig. 278, No: 621

⁴⁸⁵ Garstang 1953, 198-199, fig. 123, No: 16

⁴⁸⁶ Goldman 1956,154, fig. 278, No: 622

Yümük Tepe den de ele geçmiştir. X açmasının en alt seviyesinden ele geçen, gri özlü ve perdahlı olan bu kompozit kap (Ek 30- Levha 30.b) çift çömleğin birleştirilmesiyle yapılmıştır. Bu çömlekler hem karından hem de ağız kenarlarından sepet kulp biçiminde birleştirilmiştir⁴⁸⁷. Hem Tarsus hem Mersin ikili bileşik kapların oldukça yakın benzeri Batı Anadolu'da Elmalı-Karataş'tan ele geçmiştir. Karından ve yine ağız kenarından çıkan kulpla birbirine bağlanan, çift çömlekten oluşan Elmalı-Karataş⁴⁸⁸ örneği V. tabakadan ele geçmiş olup, siyah perdahlı ve ince bir yapıya sahiptir. Elmalı örneği Tarsus ve Mersin örnekleri ile oldukça yakın görünmektedir. Mersin'de kompozit kaplardan çeşitli tabaklarda başka örnekler de ele geçmiştir. XIIA tabakasında el yapımı, siyah özlü, perdahlı ve siyah astarlı çift bileşik kapta her iki çömleğin boyun kısımlarında ikişer tane deliğe sahiptir⁴⁸⁹. X açmasından ele geçen ve Batı Anadolu tipli kaplar arasında verilen bir kompozit kap daha vardır. Kırmızı hamurlu, astarsız olan bu kompozit kap çift bileşik çömlekten oluşmakta olup çömlekler karından bir ek ile birleştirilmiştir⁴⁹⁰. Bu kompozit kabın en yakın benzeri Ege'de Thermi'de bulunmuştur. Sukabağı biçimli çift kap olarak adlandırılan Thermi örneği, grimsi kahverengi hamurlu olup, Thermi IV. tabakadan ele geçmiştir. Karından birleştirilmiş olan Thermi kompozit kabı ayrıca her iki çömleğin yaklaşık omuz kısmından çıkan ve birbirini bağlayan yatay kulpa sahip olmasıyla farklılık göstermektedir⁴⁹¹. Kompozit kaplar Kilikya bölgesinde daha yaygın olarak görülmekle birlikte Batı Anadolu'da Elmalı-Karataş ve Bakla Tepe dışında Beycesultan da da bilinmektedir. Beycesultan'da XIX ve XVII. tabaklardan ele geçen ikili ve dörtlü bileşik örnekler "Tip 22" olarak sınıflandırılmış olup, ETÇ I dönemine aittir⁴⁹².

⁴⁸⁷ Garstang 1953, 206-207, fig. 127, No: 5

⁴⁸⁸ Mellink 1966, 252, fig. 30

⁴⁸⁹ Garstang 1953, 190-191, fig. 119, No: 6

⁴⁹⁰ Garstang 1953, 200-201, fig. 124, No: 5

⁴⁹¹ Lamb 1936, 121, Pl. XXXVI, No: 366

⁴⁹² Lloyd-Mellaart 1962, 127, fig. P.14. No: 32; fig. P.20. No: 3; Pl. XVIII, d

YEDİNCİ BÖLÜM

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Çukurova Bölgesi'nde yer alan ve bölgenin ETÇ dönemini stratigrafik olarak en iyi veren Tarsus-Gözlü Kule'dir. Tarsus'ta ETÇ I dönemi, ortaya çıkan yeni bir malzeme grubu ile karakterize olmuştur. Bu malzeme, kumlu ve kırmızı taşıklı seramik olup, kırmızı taşıklı seramik "Red Gritty Ware" olarak adlandırılmıştır⁴⁹³. Bu seramiğin yanı sıra Suriye-Mezopotamya'nın saman yüzü seramiği de bu dönemde varlığını sürdürmektedir. Sonuç olarak ETÇ I döneminde Tarsus'ta iki seramik geleneği mevcut olup, bunlar; "Anadolu tipi kırmızı seramik" ile "Suriye tipi açık renkli seramik"tir. Bütün bunlar Tarsus'ta bu dönemde iki farklı halk grubunun yaşadığı göstermektedir⁴⁹⁴.

Tarsus ETÇ II dönemi toplam 7 alt evreye sahiptir⁴⁹⁵. Tarsus'ta ETÇ II döneminde seramik, yerel karakter gelişimi, stil ve tekniği açısından başka hiçbir tabakada görülmeyen çeşitliliğe sahiptir. Kırmızı taşıklı Anadolu seramiği (Red Gritty Ware) egemendir. En iyi minyatür testilerle temsil edilmektedir⁴⁹⁶. Bu dönemde el yapımı ve bazıları insize bezemeli olan kırmızı ve siyah perdahlı Anadolu tipi seramik ortaya çıkar. Bunların yanı sıra saman yüzü seramik (açık devetüyü renkli seramik) önemli oranda varlığını sürdürmektedir. Bu dönemde torna yapımı ve iyi pişmiş açık renk hamurlu çanaklar dikkat çekmektedir. Bu açık renk hamurlu seramik grupları Suriye tipi seramik geleneğinin devamı konumundadır⁴⁹⁷.

ETÇ II döneminde Tarsus'ta ele geçen ithal malzemeler birçok bölge ile ilişkili olduğunu göstermektedir. Bu bölgelerden ilki Orta Anadolu'dur. Tarsus'ta ele geçen el yapımı kırmızı boyalı kırmızı taşıklı bir testi, Konya-Niğde bölgesinden ithal edilmiştir⁴⁹⁸. Hatta bu tip testiler Kültepe'ye kadar bağlantılar göstermektedir. Tarsus'taki diğer bir ilişki yönü Amanoslar'ın doğusundaki bölge yani Zincirli ve Gedikli iledir. Amanosların güneyi boyunca ilişkiler ve ithal malzeme devam

⁴⁹³ Goldman 1956, 72; Huot 1982, 89; Mellink 1989, 320

⁴⁹⁴ Mellink 1989, 320

⁴⁹⁵ Goldman 1956, 12-32; Huot 1982, 90

⁴⁹⁶ Goldman 1956, 108; Mellink 1989, 321

⁴⁹⁷ Goldman 1956, 105, 110-112

⁴⁹⁸ Öztan 1989, 407-410

etmektedir⁴⁹⁹. Bu, goblet ve çömlek olarak iki formun çok iyi bilindiği açık renk hamurlu ve oluklu seramik grubudur. Gobletler (Ek 12- Levha 6.a-b) Gedikli, Amuk ve Filistin Bölgesi ile ilişkileri göstermektedir. Bu dönemde Tarsus'un bir başka ilişki yönü de çark yapımı, spiral perdahlı kaplar (Ek 12- Levha 6.c) ve metalik şişelerle Fırat Bölgesi'dir. Tarsus'ta sadece birkaç örnekle temsil edilen bu tip kaplar Habur ovasında ve Fırat Bölgesi'nde oldukça yaygındır. Benzer örneklerden Kültepe 15. katta da ele geçmiştir. Tarsus metalik şişe örnekleri, Orta Anadolu'da Kültepe ve Alishar ile benzer olup, bu örneklerde Tell Brak, Tell Ta'yinat ve Tell Chuera ile benzetilmektedir. Bu seramikler, Kuzey Suriye ile Kilikya, Anadolu ile Güney Mezopotamya (Ur ve Fara) arasındaki bağlantıyı göstermesi açısından oldukça önemlidir. Sonuç olarak bu tip kaplar Kültepe'den Ur'a kadar görülür ve Tarsus ETÇ II dönemi Kültepe 15. ve 14. tabakalarla, Mezopotamya'da Er Hanedanlar II ile çağdaş görünmektedir⁵⁰⁰.

ETÇ II döneminde Tarsus'ta ele geçen Kıbrıs'ta Erimi Kalkolitik seramiği olarak bilinen, beyaz astar üzerine kırmızı boyalı seramik ile kırmızı ve siyah çizgi perdahlı seramikler⁵⁰¹ (Ek 12- Levha 6.d) Tarsus'un ilişkili olduğu yerlerden bir diğeri de Kıbrıs olduğunu göstermektedir.

Tarsus'ta ETÇ II döneminde bazı malzemelerin değerlendirilmesi sonucunda Batı Anadolu ile de ilişkili olduğu anlaşılmıştır. Goldman'ın çömlek olarak adlandırdığı bir pyxis parçası (Ek 13- Levha 7.a) Troya ve Thermi örnekleri ile benzerlik göstermektedir. Bu örneğin dışında kırmızı seramiklerin en iyi sınıfını oluşturan basit, kırmızı perdahlı kaplardan ağız kenarından delikli çanaklarda (Ek 13- Levha 7.b-c) Batı Anadolu ile ilişkilidir ve benzeri Troya'dan bilinmektedir. Troya'da "A27" olarak sınıflandırılan ve IIF safhasından ele geçen, kabın iç kısmında kulba sahip çanak örneklerinden (Ek 13- Levha 7.d) de Tarsus'ta ele geçmiştir.

Tarsus'ta ETÇ II döneminde, Anadolu Platosu, Amanoslar'ın doğusundaki bölge, Amuk, Fırat, Kıbrıs, Levant, Batı Anadolu, Girit ve Kıta Yunanistan'a kadar görülen bağlantılar bu dönemde Tarsus'un bir liman olarak değerlendirilmesi⁵⁰² fikrini desteklemektedir. Bu liman özelliği sayesinde deniz aşırı ticarete oldukça başarılı

⁴⁹⁹ Mellink 1989, 322

⁵⁰⁰ Özgüç 1986, 38

⁵⁰¹ Goldman 1956, fig. 263, No: 379-380

⁵⁰² Mellink 1989, 323, ; Mellink 1998, 6

olduğunu göstermektedir. Ayrıca İç Anadolu ile olan ilişkileri ise kara yoluyla da ticaret yaptığını göstermektedir. Özellikle Kusura ve Troya ile oldukça yoğun olan ilişkiler Tarsus'un Batı Anadolu ile bağlantısını ve bu bağlantının da Kusura ile olan ilişkileri göz önüne alındığında daha çok karadan ve kıyı kesiminden yapılmış olduğunu göstermektedir.

Tarsus'ta ETÇ III döneminde seramikte büyük bir değişim görülür. Dönem başında tipik kırmızı bir seramik yer alır ve ETÇ III bu seramiğin başlamasıyla karakterize olur. Kalkolitik dönemden devam eden saman katkılı birçok seramik çeşidi tamamen ortadan kalkmıştır⁵⁰³. Tarsus'ta ETÇ III döneminde seramik formlarında da çok belirgin farklılıklar ortaya çıkar. Bu seramik formlarının çoğu Batı Anadolu'ya özgü formlar olup yanı sıra Suriye ve İç Anadolu ilişkili formlarda içermektedir. Bu seramik formları; kâseler, büyük fincanlar, tankardlar, depaslar, çift kulplu fincanlar, gobletler, testiler, mataralar, çaydanlıklar, çömlekler, şişeler, kompozit kaplardan oluşmaktadır.

Kâseler, oldukça çeşitli olup, birçoğu Batı Anadolu ile direkt ilişkilendirilebilecek özelliktedir. Tarsus kulpsuz, yarıküresel kâse formu (Ek 14- Levha 8.a-b), Troya'da II. safhanın tipiği olup, "A 20" ve "A21" tipi olarak sınıflandırılan kâselerle benzetilmektedir. Kâselerin bir başka çeşidi, kulpsuz omurgalı ya da keskin profilli olanlardır (Ek 14- Levha 8.c). Bu kâseler, Troya'da ilk "A18" tipi olarak sınıflandırılan örnekler ile benzerdir. Tarsus kâseleri içinde kulpsuz bariz çark izli kâseler (Ek 16- Levha 10.a-b; Ek 17- Levha 11.a) olarak adlandırılan bir grup daha vardır. Açık renk hamurdan üretilen bu kâseler aslında "Troya Tabakları" olarak bilinen malzeme grubudur ve Troya'da "A2" formu olarak sınıflandırılmıştır. Çark yapımı tabaklar olarak da bilinen bu tabaklardan Troya (Ek 15- Levha 9.a-c) dışında Batı Anadolu'da, Küllüoba⁵⁰⁴, Afyon-Kaklık Mevkii⁵⁰⁵, Aphrodisias⁵⁰⁶ ve Beycesultan⁵⁰⁷, İç Anadolu Bölgesi'nde ise Kültepe 13, 12 ve 11b katlarında⁵⁰⁸ ele geçmiştir.

⁵⁰³ Goldman 1956, 131; Mellink 1989, 324-325

⁵⁰⁴ Efe 1998, 156, Res. 19; Efe 1999, 169, Çiz. 3; Efe 2001, 52, Res. 22

⁵⁰⁵ Topbaş-Efe vd. 1998, 73, fig. 58, No: 158

⁵⁰⁶ Juokowsky 1986, 389-390, Şekil 322, 423; 585, Şekil 423; Mellink 1989, 236

⁵⁰⁷ Lloyd-Mellaart 1962, 201, XXIIc tabakası; fig. P.47,1; X. tabaka; 207, fig. P.50: 1-2; IX. tabaka; fig. P.52: 1,2

⁵⁰⁸ Özgüç 1986, 38-39, fig. 3-22-25

Tarsus'ta bu dönemde tek kulplu yarıküresel gövde formuna sahip kâselerden (Ek 17- Levha 11.b-c) de ele geçmiştir. Bu tip kâseler, Troya'da yeme içme kapları arasında yer alan ve "A16" tipi olarak sınıflandırılan kâselerle benzemektedir. İlk kez Troya I'de görülmeye başlayan bu kâselerden İç Anadolu Bölgesi'nde, Alaca Höyük⁵⁰⁹ ve Alişar⁵¹⁰ gibi merkezlerde de ele geçmiştir. Troya II örnekleriyle benzer olan her iki merkezdeki kâseler, hafirleri tarafından ithal olarak değerlendirilmiştir. Aynı formda el yapımı olan yatay kulplu bir kâse parçası İç Batı Anadolu'da Küllüoba'dan ele geçmiştir⁵¹¹.

Tarsus'ta kâselerin son grubu olan örnekler; basit, çapraz bant bezemeli tripotlardır (Ek 17- Levha 11.d-e). Çapraz boya bezemeli bu kâseler Troya'da "A 18" tipi olarak sınıflandırılan kâselerin formundadır⁵¹². Bu tür bezemeye sahip kaplar Batı Anadolu Bölgesi'nde, Kusura⁵¹³ ve Aphrodisias⁵¹⁴ gibi merkezlerden, İç Anadolu Bölgesi'nde Polatlı⁵¹⁵, dan ele geçmiştir. Çapraz kırmızı bant bezemeli kâselerden Kilikya Bölgesi'nde Tarsus dışında Kilise Tepe⁵¹⁶ ve Kabarsa Höyük'ten⁵¹⁷ de ele geçmiştir. Tüm bu kaplar hem hamur rengi, hem de boyama özelliklerinden dolayı birbirlerine oldukça yakın gözükmektedir. Kilikya'dan İç Anadolu ve Batı Anadolu Bölgesi'ne kadar yaygın olan ve daha çok Batı Anadolu'ya özgü gibi görünen bu kaplar, belki de diğer bölgelere buradan yayılmıştır.

Batı Anadolu'da ilk kez ETÇ II sonunda görülen ve Troya'da "A39" formu olarak sınıflandırılan tek kulplu tankardlar Tarsus'ta hem el hem çark yapımı olan örnekleri yanı sıra Mersin'de benzer tek bir örnek (Ek 19- Levha 13.c) ile temsil edilmektedir. Tarsus tek kulplu tankardlarında (Ek 19- Levha 13.a-b) kulp, boynu yuvarlak karın ile birleştirmektedir. Böyle örnekler, Batı Anadolu'da son yıllarda yapılan Bakla Tepe kazılarında ETÇ II sonuna tarihlendirilen mezarlarda⁵¹⁸, Ege'de;

⁵⁰⁹ Arık 1937, Pl. LXIX, No: 74

⁵¹⁰ von der Osten 1937 a, fig. 237 ve Pl. IX, No: c303, c1274, c276, c490, c801-802

⁵¹¹ Efe 1998, 174, Çizim 4, 1

⁵¹² Blegen-Caskey vd. 1951, 250-251, figs. 240, 246

⁵¹³ Lamb 1937, 17, fig. 6, I a-c

⁵¹⁴ Joukowsky 1986, 389, fig. 321, No: 16

⁵¹⁵ Lloyd-Gökçe 1951, 46, 52, fig. 13, 13-14

⁵¹⁶ Postgate 1997 b, 444, fig. 7

⁵¹⁷ Goldman 1956, 139, fig. 273, No:448

⁵¹⁸ Tek olarak yayını henüz yapılmayan bu tankard toplu kazı buluntusu içinde gösterilmiştir. Özkan-Erkanal 1999, 18, Res. 17

Manika⁵¹⁹, Samos⁵²⁰ ve Kynthos-Delos'ta⁵²¹ ele geçmiştir. Bu tip tek kulplu tankardlar Spanos tarafından "BII" tipi olarak sınıflandırılmıştır⁵²². Trakya Bölgesi'nde Kanlıgeçit kazısında megaron tabakasından bulunan tek kulplu tankardlardan biri Tarsus örneği ile oldukça yakın gözükmetedir⁵²³. Tarsus'ta ele geçen tek kulplu tankardlar form olarak, Poliochni⁵²⁴, Kanlıgeçit⁵²⁵, Troya⁵²⁶, Limantepe⁵²⁷, Bakla Tepe⁵²⁸, Demircihöyük-Sarıket⁵²⁹, Küllüoba⁵³⁰ Kusura⁵³¹, Afyon-Kaklık Mevkii⁵³², Aphrodisias⁵³³, Acemhöyük⁵³⁴ ve Alishar⁵³⁵ tankardları ile benzerdir ancak bu örneklerde tek kulplu omuzla karnı birleştirmektedir.

Tarsus'ta tek kulplu tankardların dışında ilk olarak Troya IIa tabakasından görülmeye başlayan ve "A43" formu olarak sınıflandırılan çift kulplu tankardlardan (Ek 20- Levha 14.a-c) da ele geçmiştir. İslâhiye Bölgesi'nde Gedikli'den de ele geçen ve Anadolu'ya özgü bir form olan çift kulplu tankardların en iyi paralelleri Troya dışında Kusura⁵³⁶, Elmalı-Karataş⁵³⁷; İç Anadolu Bölgesi'nde Acemhöyük⁵³⁸ ve Kültepe'den⁵³⁹ ele geçmiştir. Acemhöyük'te bir çömlek mezarda bulunan Batı Anadolu tipi kırmızı perdahlı tankardlar, Acemhöyük'ün Tarsus ve Batı Anadolu ile irtibat halinde olduğunu göstermesi bakımından oldukça önemlidir⁵⁴⁰. Yine son yıllarda kurtarma kazısı olarak yapılan İzmir Bölgesi Bakla Tepe kazısından tankard ve depas formundan hibrit olarak üretilmiş çift kulplu tankard, Tarsus örneği ile benzerdir⁵⁴¹. Bakla tepe örneği, Tarsus-

⁵¹⁹ Sampson 1985, Res, 84;V

⁵²⁰ Milojevic 1961, Lev. 21,1

⁵²¹ MacGillivray 1980, 17, fig. 5, No: 58, 119

⁵²² Spanos 1972, 111-117, Lev. 7, Şekil 11

⁵²³ Özdoğan 1998, 78, Res. 22; Özdoğan-Parzinger vd. 1998, 148, Res. 19

⁵²⁴ Bernabó-Brea 1964, Lev. CXLIII, a-d

⁵²⁵ Özdoğan-Parzinger vd. 1997, 79, Res. 25; Özdoğan 1998, Res. 22

⁵²⁶ Blegen-Caskey vd. 1950, fig. 378, 33.229

⁵²⁷ Şahoğlu 1998, 4, fig. 2 b-c

⁵²⁸ Özkan-Erkanal 1999, 18, Res. 17

⁵²⁹ Seeher 1993, 367, fig. 12

⁵³⁰ Efe 2000 a, 119, Res.10; Efe 2000 b, 122, fig.8; Efe 2001, Res.21

⁵³¹ Topbaş-Efe vd. 1998, 42, fig. 63, No: 185 fig. 72, No: 185

⁵³² Topbaş-Efe vd. 1998, 69, fig. 52, No: 125-126 (18 nolu mezardan) ; fig. 54, No: 137 (22 nolu Mezardan) ; fig. 55, No:140 (23 nolu Mezardan)

⁵³³ Joukowsky 1986, 392-393, fig. 444, 11

⁵³⁴ Öztan 1989, 409; Özgüç 1986, fig. 134, Pl. XII, b 2536

⁵³⁵ Schmidt 1932, 114, 116, fig. 134, Pl. XII, b2536; Özgüç 1986, 42

⁵³⁶ 1963 yılında satın alma yoluyla Afyon müzesine gelmiştir. Bkz. Topbaş-Efe vd. 1998, 42, 77, 83, fig.63, No:184, fig. 72, No:184

⁵³⁷ Mellink 1967, fig. 46; Warner 1994, Pl. 165a

⁵³⁸ Özgüç 1986, 41, fig. 3-34

⁵³⁹ Özgüç 1963, Pl. X, 2-3; Özgüç 1986, 41, fig. 3-31

⁵⁴⁰ Mellink 1989, 327

⁵⁴¹ Özkan-Erkanal 1999, 18-19, Res.17

Batı Anadolu sahil kesimi ile olan ilişkileri belirginleştirmeye başlaması açısından oldukça önemlidir.

Tarsus'ta Batı Anadolu kap tipi olan depaslar ve bunların değişik varyasyonları bol miktarda ele geçmiştir. ETC kap repertuarı içinde önemli bir yere sahip olan depaslar Anadolu kültürleri arasında ilişkileri ortaya koyması açısından oldukça önemlidir. Depaslar, Batı Anadolu dışında Orta Anadolu, Güney Anadolu, tez konusunu oluşturan Kilikya Bölgesi, Amuk Ovası ile Suriye'de⁵⁴², Ege Bölgesi'nde; Kiklad Adalarında ve Kıta Yunanistan'da da oldukça geniş bir yayılıma sahiptir⁵⁴³. Tarsus depaslarının (Ek 21- Levha 15.a-c) çoğu açık renk hamurlu olmak üzere kahverengi ve gri, çoğu yerel ve çark yapımı olarak üretilmiş olup Spanos tarafından "DVIII" tipi olarak sınıflandırılmıştır. Kilikya Bölgesi'nde metal vazo örnekleri üretilmemekle birlikte gri hamurlu, parlak siyah astarlı, perdahlı, yivli ve ithal olan bazı depas parçaları Mellink tarafından gümüş depasların taklidi olarak değerlendirilmiş ve Akkad stelindeki metal çift kulplu kadehlerle ilişkilendirilmiştir⁵⁴⁴. Bu yivli depaslar Pisidya Bölgesi'ne özgü olup Pisidya tipi olarak bilinmektedir⁵⁴⁵. Pisidya tipi yiv bezemeli depaslar, Aphrodisias ve son yıllardaki kazılarda ele geçen örnekleri ile Harmanören dışında kazı buluntusu olarak Tarsus'ta ele geçmiştir. Tarsus depasları, tezin iç kısmında detaylı bir şekilde araştırılmış olup, buna göre Batı Anadolu Sahil kesimi, Pisidya Bölgesi, İç Batı Anadolu, Anadolu'ya yakın adalar ve İç Anadolu bölgesi ile değişik örnekleriyle oldukça benzerlik göstermektedir.

Depaslar Çukurova Bölgesi'nin doğusunda Gedikli, Amuk, Titriş ve Suriye'de Tell Selankahiye ve Tell Bi'a gibi merkezlerde ele geçmiş olup, bu tip kapların en doğu sınırını oluşturmaktadır. Bu merkezlerde ele geçen depaslar büyük olasılıkla Tarsus vasıtasıyla bu bölgelere ulaşmıştır. Titriş'ten ele geçen depaslar yerli üretimler olarak değerlendirilse⁵⁴⁶ de Pisidya bölgesi ile benzerlik göstermektedir. Tarsus'ta ise Pisidya tipi depasların bolluğu ve direk bu bölgeden ithal depasların olması, Titriş örneklerinin de Tarsus aracılığıyla oraya ulaştığına işaret etmektedir. Gedikli örneklerinin mezarlarda ölü eşyaları arasında ele geçmesi ve yanı sıra Batı Anadolu tipli başka

⁵⁴² Depasların yayılım alanıyla ilgili haritalar için bkz. Spanos 1972, Lev. 3; Huot 1982, Lev.62

⁵⁴³ Spanos 1972

⁵⁴⁴ Mellink 1963, 109; Mellink 1989, 325

⁵⁴⁵ Hüryılmaz 1995, 177 vd.

⁵⁴⁶ Algaze 1997, 121 vd; Algaze-Mısır 1993, 155 vd.

malzeme grubunun da olması burayı ayrı değerlendirmek için yeterli delilleri oluşturmaktadır. Bu dönemde Batı Anadolu etkisi olasılıkla Gedikli'ye kadar uzanmaktadır. Tüm bu buluntular ışığında Tarsus, Batı Anadolu ve İç Anadolu Bölgesini, İslâhiye Bölgesini geçerek Kuzey Suriye ve Fırat Havzasına, oradan da Mezopotamya'ya bağlayan yolda bir kilit görevi taşıdığını delilleriyle göstermektedir.

Tarsus'ta çift kulplu fincanlar oldukça fazla sayıda ve çeşitte ele geçmiş olup Anadolu'da erken örnekleri oluşturmaktadır. Bunlar arasında çan biçimli fincanlar (bell shaped cup) en önemli grubu oluşturmaktadır. Tarsus çan biçimli fincanlarıyla aynı tipteki örnekler, İç Batı Anadolu'da Beycesultan'da⁵⁴⁷, Batı Anadolu sahil kesiminde İzmir-Liman Tepe'de ve çok az değişik formuyla da Bakla Tepe'de⁵⁴⁸ ele geçmiştir.

Çan biçimli fincanların tamamı açık renk hamurdan üretilmiş olup yine tamamı çark yapımıdır. Bu tür kaplar Kilikya Bölgesi'nde aynı renk ve aynı teknikte olan Suriye orijinli gobletlerden üretilmiştir. Bunlara özellikle Batı Anadolu kap tipi olan depaslarla gobletlerin karışımından üretilmiş yerli depaslar ya da çift kulplu gobletler demek daha doğru olacaktır. Bu tür kaplar Tarsus dışında fazla yaygın olmayıp birkaç örnekle Troya, Afyon-Sandıklı ve Kusura'da ele geçmiştir. Buda bize bu tür kapların Tarsus'ta yerel bir üretim malzemesi olduğunu göstermektedir.

Tarsus'ta bu dönemde bir başka önemli form grubunu akıtacaklı testiler oluşturmaktadır. Bu testiler değişik varyasyonlarıyla yine Batı Anadolu ile bağlantılar göstermektedir. Troya'da "B16" tipi olarak sınıflandırılmıştır.

Bu dönemin bir başka formu olan mataralar Tarsus ilişkilerini göstermesi açısından ayrı bir önem taşımaktadır. Tarsus'ta ilk kez ETÇ III döneminde görülen mataraların tamamı el yapımı olup, kırmızı taşıklı hamurdan üretilmiştir. Arkeoloji literatüründe mercimek ya da lentoid testiler olarak da bilinen mataralar daha çok II binde yaygın bir formdur⁵⁴⁹. Bu tip mataralar Tarsus dışında Gedikli⁵⁵⁰, İç Anadolu Bölgesi'nde; Kültepe⁵⁵¹, Polatlı⁵⁵², Batı Anadolu Bölgesi'nde; Troya⁵⁵³ ("B8" tipi),

⁵⁴⁷ Lloyd-Mellaart 1962, 190-191

⁵⁴⁸ Şahoğlu 1997, 48

⁵⁴⁹ Bilgi 1982

⁵⁵⁰ Alkım, 1979

⁵⁵¹ Özgüç 1950

Yortan⁵⁵⁴, Beycesultan⁵⁵⁵, Elmalı-Karataş⁵⁵⁶, Bozüyük⁵⁵⁷, Afyon Kaklık Mevkii⁵⁵⁸, Harmanören (Göndürle)⁵⁵⁹ ve Bakla Tepe gibi merkezlerden ele geçmiştir. Bunların dışında Trakya Bölgesi'nde Kanlıgeçit'te⁵⁶⁰ ve Ege'de Keos-Ayia İrini'de⁵⁶¹ de bulunmuştur. Bu mataralardan hemen hemen hepsi astarlı ve perdahlı olup, Gedikli ve Kanlıgeçit örnekleri hariç tamamı el yapımıdır. Kökeni ve çıkış yeri hakkında net bilgiler olmamakla beraber daha çok Batı Anadolu'ya özgü gibi görünmektedir.

Metal kapların taklidi olarak yapılan pişmiş toprak çaydanlıklar bu dönemin bir başka formudur. Sepet kulplu ya da yandan kulplu örnekleri yanı sıra özellikle İç Anadolu Bölgesi'nde 2. binde daha yaygın olup, çok değişik varyasyonlara sahiptir. Çukurova'da Tarsus dışında Mersin'de⁵⁶² ve daha doğuda Gedikli⁵⁶³ de görülen çaydanlıklar en doğuda Titriş Höyük'te⁵⁶⁴ ele geçmiştir. Hout tarafından "B3 111" tipi⁵⁶⁵ olarak sınıflandırılan Tarsus örneği sepet kulp ve aksi yöndeki akıtacağı ile tüm Anadolu'da ünik görünmektedir. Mersin sepet kulplu çaydanlık örneklerinden, Batı Anadolu'da Demircihöyük⁵⁶⁶, Yortan⁵⁶⁷, Kusura⁵⁶⁸, Aphrodisias⁵⁶⁹, Beycesultan⁵⁷⁰ ve İzmir Bölgesi'nde Bakla Tepe⁵⁷¹ kazılarında ele geçmiştir. Bakla Tepe sepet kulplu çaydanlıkları Geç ETÇ II dönemine tarihlendirilen mezarlarda ölü eşyası olarak ele geçmiştir ve oldukça yaygındır. Bakla Tepe örnekleri Mersin örnekleriyle çok daha yakın gözükmektedir. Genel olarak bakıldığında çaydanlıklar hemen hemen her yerleşmesinde ele geçen İç Anadolu Bölgesi'ne özgü görünmektedir.

⁵⁵² Lloyd-Gökçe 1951, 21 vd.

⁵⁵³ Schlieman 1881; Schmidt 1902; Blegen-Caskey vd. 1950

⁵⁵⁴ Forsdyke 1925

⁵⁵⁵ Lloyd-Mellaart 1962

⁵⁵⁶ Mellink 1967; Warner 1994

⁵⁵⁷ Bilgi 1982

⁵⁵⁸ Topbaş-Efe vd. 1998

⁵⁵⁹ Özsait 2000: 371 vd.

⁵⁶⁰ Özdoğan 1998

⁵⁶¹ Caskey 1972, 357 vd.

⁵⁶² Garstang 1953

⁵⁶³ Alkım, 1979

⁵⁶⁴ Algaze 1997

⁵⁶⁵ Huot 1982, fig. 49

⁵⁶⁶ Seeher 1993, 367, fig. 13

⁵⁶⁷ Bossert 1942, 17, Res. 97

⁵⁶⁸ Lamb 1938, 244, Pl. LXXXIV, No: 2

⁵⁶⁹ Joukowsky 1986, 618, Şekil 44, No: 27

⁵⁷⁰ Lloyd-Mellaart 1962, 227, fig. P.59, No: 23

⁵⁷¹ Özkan-Erkanal 1999, 19, Res. 17

Tarsus ETC III döneminde çeşitli çömlekler ele geçmiştir. Bu çömleklerden çift dikey ve yatay kulpa sahip olan örnekler Batı Anadolu ile benzerlik göstermektedir. Troya'da "C9" olarak sınıflandırılan⁵⁷² bu çömleklerden ayrıca Elmalı-Karataş⁵⁷³ ve Küllüoba'dan⁵⁷⁴ da ele geçmiştir. Bu tip çömlekler Tarsus'a bu dönemde gelen yenilikler içinde yer alan bir form özelliği göstermektedir.

Kilikya Bölgesi'nde Tarsus ve Mersin'de ikili, üçlü ve dördü bileşik ya da kompozit kaplardan ele geçmiştir. Bu tip kaplardan Batı Anadolu'da birkaç merkezde de ele geçmiştir. İzmir Bölgesi'nde Bakla Tepe kazılarında ETC II sonuna tarihlendirilen mezarlarda ölü eşyası olarak ele geçen üçlü kompozit kap Kilikya örnekleri ile oldukça yakın gözükmektedir. Elmalı-Karataş'ta⁵⁷⁵ V. tabakadan ele geçen siyah perdahlı ve ince bir yapıya sahip kompozit kap ikili bileşik kaptan oluşmakta olup Tarsus örneği ile oldukça yakın görünmektedir. Mersin'de ele geçen bazı kompozit kaplar, Ege'de Thermi⁵⁷⁶ ile benzerliklere sahiptir. Tarsus'ta ETC II döneminde görülmeye başlayan kompozit kaplar Batı Anadolu'da en erken Beycesultan da⁵⁷⁷ ETC I döneminde görülmektedir. Ancak bu tür kaplar Kilikya bölgesinde daha yaygındır.

Tarsus ETC III döneminde İç Anadolu Bölgesi ile direk ilişkisini gösteren malzeme grubuna da sahiptir. Bu dönemde Tarsus'ta Batı ve Güneybatı seramik tipleri dışında Anadolu tipi seramik modasına garip bir geriye dönüş vardır. Bu seramik, "Bakır Çağı Seramiği" olarak adlandırılan ilkel bir seramiktir. El yapımı, az pişmiş, kalın astarlı olan bu seramikte kulplu ya da alacalı çanaklar, küçük çömlekler yer almaktadır⁵⁷⁸. Tarsus'ta bir depo çukurundan ele geçen bu seramikler İç Anadolu ETC II seramiklerine benzer ve paralelleri de esas olarak Platoda ve Güneybatı'da görülmektedir. Tarsus'ta bu malzeme grubundan üretilmiş olan kabartma bezemeli ve delikli yatay tutamaklı örnekler Batı Anadolu'da Kusura⁵⁷⁹, Liman Tepe, Adalarda da Thermi⁵⁸⁰ ve Poliochni⁵⁸¹ gibi merkezlerle benzerliklere sahiptir. Yine bu seramik

⁵⁷² Schmidt 1902, 126-127, No:2482, 2489; Blegen-Caskey 1950, 233, 307, fig. 389, No: 36.863

⁵⁷³ Mellink 1967, fig. 43; Warner 1994, 32, Pl. 162, h. KA 377

⁵⁷⁴ Efe 2001, 108, Res. 12 (amphora), 13 (çömlek)

⁵⁷⁵ Mellink 1966, 252, fig. 30

⁵⁷⁶ Lamb 1936, 121, Pl. XXXVI, No: 366

⁵⁷⁷ Lloyd-Mellaart 1962, 127, fig. P.14. No: 32; fig. P.20. No: 3; Pl. XVIII, d

⁵⁷⁸ Goldman 1956, 134-135

⁵⁷⁹ Lamb 1938, 239, 246, 248, fig. 9,1ve 3

⁵⁸⁰ Lamb 1936, Pl. XI, XXXV

⁵⁸¹ Barnebò-Brea 1964, Lev. XXV

grubu arasından ele geçen dikey delikli çift tünel tutamak örneği Troya'da ele geçmiştir ve burada Kilikya'dan ithal olarak değerlendirilmiştir.

Tarsus'ta büyük fincanlar olarak adlandırılan malzeme grubu direk olarak İç Anadolu özelliklerine sahiptir. İç Anadolu'da Ahlatlıbel⁵⁸², Etiyokuşu⁵⁸³, Karaoğlan Mevkii⁵⁸⁴, Alişar⁵⁸⁵, Büyük Güllücek⁵⁸⁶ ve Polatlı⁵⁸⁷ gibi merkezlerle oldukça benzenliklere sahip bu kaplardan Batı Anadolu'da Troya⁵⁸⁸, Elmalı-Karataş⁵⁸⁹ ve Liman Tepe'de⁵⁹⁰ de ele geçmiştir. Liman Tepe örneği de İç Anadolu kökenli seramik olarak değerlendirilmiştir.

Tarsus'ta ETC III döneminde Batı Anadolu tipi malzeme grubu dışında Kuzey Suriye ve Kuzey Mezopotamya ile ilişkileri gösteren buluntu grubu da vardır. Bu dönemde açık renk hamur grubundan üretilen düz ya da pedestal kaideli gobletler ve bunların direk ithal olarak değerlendirilen örnekleri Tarsus'un bu dönemde Kuzey Suriye ile de direk ilişkili olduğunu göstermektedir. Benzer gobletlerden Gedikli, Amuk, Sakçagözü, Ras Shamra ve Hama gibi merkezlerde de ele geçmesi bu görüşü desteklemektedir. Yine açık renk hamurdan üretilmiş olan şişeler daha doğrusu Suriye şişeleri de bu grup içindedir. ETC II döneminde spiral perdahlı metalik seramikler ETC III döneminde alabastron biçimli, daha uzun boylu gri şişeler olarak ortaya çıkar. Tarsus'ta ETC III döneminin hemen başında görülmeye başlayan gri şişeler OTÇ I dönemi başına kadar varlığını sürdürür⁵⁹¹. Tarsus örnekleri daha çok ithal olarak gözükmeyle birlikte yerli hamurdan üretilmiş taklitleri de vardır. Benzer şişelerden İç Anadolu Bölgesi'nde Kültepe⁵⁹², Acemhöyük⁵⁹³ ve gümüş bir örneği de Eskiypar'dan⁵⁹⁴ ele geçmiştir. Bu şişeler İç Anadolu'ya olasılıkla Kilikya Bölgesi'nden ya da Kuzey Suriye'den direk ithal edilmiş olmalıdır. İthal Suriye şişeleri

⁵⁸² Orthmann 1963, 122, Lev. 21, 5/16-17

⁵⁸³ Kansu 1940, 76, Şekil. 70-71; Orthmann 1963, 128, Lev. 29, 6/25

⁵⁸⁴ Topbaş-Efe vd. 1998, 48, fig. 37, 12-13; fig. 38, 14-17

⁵⁸⁵ Schmidt 1932, 111, fig. 125, b2472

⁵⁸⁶ Koşay-Akok 1948, Lev. CVII

⁵⁸⁷ Lloyd-Gökçe 1951, 39, fig.8,a; Orthmann 1963, 132-133, Lev. 35, 8/43-48

⁵⁸⁸ Schmidt 1902, 77, No: 1800

⁵⁸⁹ Warner 1994, 32, Pl. 162, g. KA 329

⁵⁹⁰ Erkanal-Günel 1997, 240, Res. 7

⁵⁹¹ Goldman 1956, 154, fig. 268

⁵⁹² Mellink 1989, 326; Özgüç 1986, 34-35, 13.tabaka: Ill.3-4 ve 5; 12.tabaka: Ill. 3-3; 11.tabaka: Ill. 3-6 ve 7, figs. 3-6, 7 ve 8.

⁵⁹³ Öztan 1989, 409, fig. 39

⁵⁹⁴ Özgüç 1986, 36, fig. 3-9; Özgüç-Temizer 1993, 617, Pl.116, No:1

Mezopotamya-Suriye ve Anadolu arasındaki bağlantıyı göstermesi açısından oldukça önemli bir malzeme grubudur. Tarsus gri şişelerinin, yapılan kil analizleri sonucu Tarsus'a Gedikli vasıtasıyla geldiğini göstermektedir. Gedikli aynı zamanda Tilmen Höyük ile birlikte doğudaki irtibatı sağlayan merkezdir⁵⁹⁵. Aynı şişelerden Tilmen Höyük, Gedikli, Amuk'ta daha doğuda ise Titriş Höyük, Tell Ta'yinat, Hama ve diğer Suriye kentlerinde ayrıca Gaziantep müzesinde ele geçmiştir. Bu tür şişler Batı Anadolu'da doğudan batıya giden malzeme olarak Troya'da⁵⁹⁶ ele geçmiştir ve burada "B5" tipi olarak sınıflandırılmıştır. Bu tür örneklerden Troya dışında, çark yapımı tabaklar ve depaslarla bir arada Küllioba'dan⁵⁹⁷ ve boya banyolu bir örnekte Beycesultan'dan⁵⁹⁸ ele geçmiştir. Tüm bu malzemeler Anadolu kronolojisine açıklık getirmektedir. Kültepe 13. tabakadaki şişe ve Eskiyyapar gümüş şişesi Er Hanedanlar Dönemi III'ün en geç safhası ile, Kültepe 12. ve 11b tabakalarındaki şişeler ise Akkad ve Post-Akkad dönemi ile karşılaştırılmaktadır⁵⁹⁹. Bu şişeler, Suriye-Kilikya-Batı Anadolu ilişkileri açısından büyük önem taşımakta olup, Suriye'ye özgü olan bu şişelerin Batı Anadolu'da da ele geçmesi doğudan batıya yapılan ticarete ve etkileşime tanıklık etmektedir.

⁵⁹⁵ Mellink 1989, 326

⁵⁹⁶ Blegen-Caskey vd. 1951, 27, 58-59, fig. 70, 34.750

⁵⁹⁷ Efe 1999, 169, Çizim 5, Res. 9; Efe 2000 b, 122; Efe 2001, 52, 55, Res. 27

⁵⁹⁸ Lloyd-Mellaart 1962, 205, fig. P.48.16

⁵⁹⁹ Alkım, 1979, 140; Kühne 1976, 50-51; Özgüç 1986, 36

KAYNAKÇA

- Aksu, A.E.-Uluğ, A. vd. (1992), "Quaternary Sedimentary History of Adana, Cilicia and İskenderun Basins: Northeast Mediterranean Sea", *Marine Geology* 104, 55- 71.
- Algaze, G. (1997), "Excavations At Titriş Höyük: The 1995 Season", *XVIII. Kazı Sonuçları Toplantısı (KST I)*, 121- 135.
- Algaze, G.-Mısır, A. (1993), "Şanlıurfa Museum/University of California Excavations and Surveys at Titriş Höyük, 1991", *XIV. Kazı Sonuçları Toplantısı (KST) I*, 155- 174.
- Algaze, G.-Mısır, A. (1996), "Titriş Höyük, A Small EBA Urban Center in Southeastern Anatolia: The 1994 Season", *XVII. Kazı Sonuçları Toplantısı (KST) I*, 129- 150.
- Alishan, L.M. (1899), *Sissouan ou l'Arméno - Cilicie. Description Géographique et Historique*, Venise-S. Lazare.
- Alkım, H. (1979), "Gedikli (Karahüyük) Çanak-Çömleğine Toplu Bir Bakış", *VIII. Türk Tarih Kongresi*, Ankara, 135- 142.
- Alkım, U.B. (1959), "Ein altes Wegenetz im südwestlichen Antitaurus-Gebiet", *Anadolu Araştırmaları I,2*, 207- 222.
- Alkım, U.B. (1960), "1958 Yılı Yesemek Çalışmaları", *Bulleten XXIV/93*, 1- 23.
- Alkım, U.B. (1964 a), "Archäologische Untersuchungen im Amanusgebiet (1958-1961)", *Rencontre Assyriologique Internationale (RAI) 11*, 33- 34.
- Alkım, U.B. (1964 b), "İslahiye Bölgesinde Türk Tarih Kurumu Adına 1955- 1962 Yılları Arasında Yapılan Tarihi ve Arkeolojik Araştırmalar", *Atatürk Konferansları 1963*, 163- 178.
- Alkım, U.B. (1965), "The Road from Sam'al to Asitawandawa: Contributions to the Historical Geography of the Amanus Region", *Anadolu Araştırmaları II/1-2, Fs. H.Th. Bossert*, 1-45.
- Alkım, U.B. (1967 a), "İslahiye Bölgesi Araştırmaları: Tilmen ve Gedikli Hüyük Kazıları (1964)", *Türk Arkeoloji Dergisi (TAD) XIV-1,2*, 69- 78.
- Alkım, U.B. (1967 b), "İslahiye Bölgesi Araştırmaları ve Gedikli (Karahöyük) Kazısı (1965)", *Türk Arkeoloji Dergisi (TAD) XIV-1,2*, 79-86.
- Alkım, U.B. (1968 a), "İslahiye Bölgesi Araştırmaları ve Gedikli Hüyük Kazısı (1966)", *Türk Arkeoloji Dergisi (TAD) XV-2*, 39- 48.

- Alkım, U.B. (1968 b), “İslahiye Bölgesi Araştırmaları ve Gedikli ve Kırışkal Hüyük Kazıları (1967)”, *Türk Arkeoloji Dergisi (TAD) XV- 2*, 5- 9.
- Alkım, U.B. (1969 a), “The Amanus Region in Turkey: New Light on the Historical Geography and Archaeology”, *Archaeology* 22, 280- 289.
- Alkım, U.B. (1969 b), “İslahiye Bölgesi Çalışmaları (1968)”, *Türk Arkeoloji Dergisi (TAD) XVII- 1*, 39- 42.
- Alkım, U.B. (1974 a), “A Subterranean Construction at Kırışkal”, *Fs.A.M. Mansel*, Ankara, 821- 830.
- Alkım, U.B. (1974 b), *Yesemek Taş Ocağı ve Heykel Atelyesinde Yapılan Kazı ve Araştırmalar*, Ankara.
- Alkım, U.B.-Alkım, H. (1966), “Gedikli (Karahöyük) Kazısı Birinci Ön-Rapor”, *Bulleten XXX*, 1- 26.
- Altay, M.H. (1965), *Adım Adım Çukurova*, Adana.
- Arik, R.O. (1937), *Türk Tarih Kurumu Tarafından Yapılan Alaca Höyük Hafriyatı. 1935'deki Çalışmalara ve Keşiflere Ait İlk Rapor*, Ankara.
- Arik, R.O. (1944), “1942’de Türk Tarih Kurumu Adına Yapılan Bitik Kazısı ve Hatay Tetkikleri Hakkında Kısa Rapor”, *Bulleten VIII/30*, 341- 384.
- Arslan, O.-Bediz, A. (1999), *Adana İli Sınırları İçerisinde Yeralan Tespiti ve Tescili Yapılmış Olan Höyük ve Kaleler*, ÇÜ Arkeoloji Bölümü’ne Sunulmuş Yayınlanmamış Yüksek Lisans Semineri, Adana.
- Barber, E.W. (1994), *Women’s Work: The First 20000 Years, Women, Cloth and Society in Early Times*, New York- London.
- Bernabó- Brea, L. (1964), *Poliochni I*, Roma.
- Betina, I.F. (2001), *Der Fernhandel des assyrischen Reiches zwischen dem 14. und 11. Jh. v. Chr.*, *Alter Orient und Altes Testament*, Bd.265, Bücher.
- Bilgi, Ö. (1982), *M.Ö. II. Bin Yılında Anadolu’da Bulunmuş Olan Matara Biçimli Kaplar*, İstanbul.
- Bing, J.D. (1969), *A History of Cilicia During the Assyrian Period*, (Ph.D.Indiana University), Indiana.
- Bittel, K. (1940), “Der Depotfund von Soloi-Pompeiopolis”, *Zeitschrift für Assyriologie und vorderasiatische Archaeologie, (NF) Neue Folge (ZA(NF)) 12*, 183- 205.
- Blegen, C.- Caskey, J. L. vd. (1950), *Troy. The First And Second Settlements. II*. Princeton.

- Blegen, C.- Caskey, J. L. vd. (1951), *Troy. The Third, Fourth And Fifth Settlements, II*, Princeton.
- Boardman, J. (1965), "Tarsus, al Mina and Greek Chronology", *The Journal of Hellenic Studies (JHS)* 85, 99- 108.
- Bossert, H.Th. (1942), *Altanatolien*, Berlin.
- Bossert, H.Th. (1957), "1956 Yaz Mevsiminde Misis'te Yapılan Kazı Hakkında Rapor", *Türk Arkeoloji Dergisi (TAD)* VII- 1, 40- 41.
- Bossert, H.Th. (1958), "1957 Misis Hafriyatı Hakkında Rapor", *Türk Arkeoloji Dergisi (TAD)* VIII- 2, 5.
- Bossert, H.Th. (1959), "1958 Misis Hafriyatı Hakkında Rapor", *Türk Arkeoloji Dergisi (TAD)* IX- 1, 11.
- Bossert, H.Th. (1960), "1959 Misis Çalışmaları", *Türk Arkeoloji Dergisi (TAD)* X-1, 15.
- Bossert, H.Th.-Alkım, U.B. (1947), *Karatepe, Kadirli ve Dolayları. İkinci Ön-Rapor*, İstanbul.
- Bossert, H.Th.-Alkım, U.B. vd. (1950), *Karatepe Kazıları Birinci Ön-Rapor*, Ankara.
- Bossert, H.Th.-Çambel, H. (1946), *Karatepe. Yeni Bir Eti Harabesi*, İstanbul.
- Braidwood, R.J. (1937), *Mounds in the Plain of Antioch: An Archaeological Survey*, Oriental Institute Publications (OIP) XLVIII, Chicago.
- Braidwood, R.J.-Braidwood, L.S. (1960) *Excavations in the Plain of Antioch I. The Earlier Assemblages Phases A-J*, Oriental Institute Publications (OIP) LXI, Chicago-Illinois.
- Braidwood, R.J.- Burke, J.E. vd. (1951) "Ancient Syrian Coppers and Bronzes", *Journal of Chemical Education* 28, 87- 96.
- Branigan, K. (1967), "Further Light on Prehistoric Relations Between Crete and Byblos", *American Journal of Archaeology (AJA)* LXXI, 117- 121.
- Breasted, J.H. (1933), *The University of Chicago Survey*, Oriental Institute Publications (OIP) XII, Chicago.
- Breniquet, C. (1995), "La Stratigraphie des Niveaux Prehistoriques de Mersin et l'Evolution Culturel le en Cilicie", *Anatolia Antiqua (ANAN)* III, 1- 31.
- Buchholz, H.- G. (1999), *Ugarit, Zypern und Ägäis*, Alter Orient und Altes Testament (AOAT) 261, Münster.
- Budde, L. (1969) *Antike Mosaiken in Kilikien, Frühchristliche Mosaiken in Misis-Mopsuestia, Band I*, Beiträge zur Kunst des frühchristlichen Ostens, Cilt: 5, Recklinghausen.

- Canby, J.V. (1965), "Early Bronze 'Trinket' Moulds", *Iraq* 27, 34- 61.
- Caneva, I. (2000), "Early Metal Production in Cilicia: A View from Mersin-Yumuktepe", *Anatolian Metal I, Der Anschnitt. Die Zeitschrift für Kunst und Kultur im Bergbau, Beiheft 13*, (Ed: Ü. Yalçın), Bochum, 69- 74.
- Caskey, J. L. (1972), "Investigations in Keos, II, A Conspectus of the Pottery", *Hesperia* 41, 357- 401.
- Clayton, P. A. (1994), *Chronicle of the Pharaohs, The Reign-by-Reign Record of the Rulers and Dynasties of Ancient Egypt*, London.
- Cline, E. (1994), *Sailing the Wine-Dark Sea. International Trade and the Late Bronze Aegean*, Oxford.
- Dercksen, J. G. (1996), *The Old Assyrian Copper Trade in Anatolia*, İstanbul.
- Dewdney, J. C. (1971), *Turkey. An Introductory Geography*, London.
- Dörpfeld, W. (1902), *Troja Und Ilion. Ergebnisse Der Ausgrabungen In Den Vorhistorischen Und Historischen Schichten von Ilion, 1870- 1894*, Athen.
- Duru, R. (2003), *Unutulmuş Bir Başkent Tilmen*, İstanbul.
- Duru, R. (2004), *Eski Önasya Dünyasının En Büyük Heykel Atelyesi Yesemek*, İstanbul.
- Dussaud, R. (1927), *Topographie historique de la Syrie antique et médiévale*, Paris.
- Düşmez, S. (1943), "Çukurova Coğrafyasına Toplu Bir Bakış", *Görüşler* 52, 4.
- Efe, T. (1998), "Seyitgazi/Küllüoba 1996 Yılı Kazısı", *XIX. Kazı Sonuçları Toplantısı (KST) I*, 151- 171.
- Efe, T. (1999), "Küllüoba 1997 Yılı Kazısı", *XX. Kazı Sonuçları Toplantısı (KST) I*, 165- 181.
- Efe, T. (2000 a), "Küllüoba 1998 Yılı Kazısı", *21. Kazı Sonuçları Toplantısı (KST) I*, 117- 128.
- Efe, T. (2000 b), "Seyitgazi/Küllüoba Kazısı", *Türkiye Arkeolojisi ve İstanbul Üniversitesi (1932- 1999)*, (Ed. Oktay Belli), Ankara, 118- 122.
- Efe, T. (2001), "Küllüoba 1999 Yılı Kazısı", *22. Kazı Sonuçları Toplantısı (KST) I*, 105-118
- Efe, T.- Ay-Efe, D.Ş. (2001), "Küllüoba: İç Kuzeybatı Anadolu'da İlk Tunç Çağı Kenti. 1996- 2000 Yılları Arasında Yapılan Kazı Çalışmalarının Genel Değerlendirmesi", *Türkiye Bilimler Akademisi Arkeoloji Dergisi (TÜBA-AR)* 4, 43-78.
- Ehrich, A. M. H. (1939), "Early Pottery at the Jebel Region", *Memoirs of the American Philosophical Society XIII*, Philadelphia.

- Ehringhaus, H. (1999), "Grabung am Sirkeli Höyük 1997", *XX. Kazı sonuçları Toplantısı (KST) I*, 383- 397.
- Emre, K. (1989), "Pottery of Levels III and IV at the Karum of Kanesh", *Anatolia and The Ancient Near East, Studies in Honor of Tahsin Özgüç*, (Ed. K.Emre vd.), Ankara, 111- 128.
- Erkanal, H.- Günel, S. (1997), "1995 Liman Tepe Kazıları", *XVIII. Kazı Sonuçları Toplantısı (KST) I*: 231- 259.
- Erten, E. (2002), "19th Century Travellers and Soli Pompeiopolis", *19.yy.'da Mersin ve Akdeniz Dünyası Kolokyumu, Mersin 18 -20 Nisan*, Mersin, 117- 123.
- Forbes, R. J. (1950), *Metallurgy in Antiquity*, Leiden.
- Forsdyke, E. J. (1925), *Catalogue of the Greek and Etruscan Vases in The British Museum I, I*, London.
- French, D.H. (1990), "Gaziantep ve Hatay Müzelerinde Bulunan Sakçagözü ve Tell Esh-Sheik Kazıları Malzemesi", *VII. Araştırma Sonuçları Toplantısı (AST)*, 435- 441.
- Gale, N. (1985), "Alloy Types and Copper Sources of Anatolian Copper Alloy Artifacts", *Anatolian Studies (AS) XXXV*, 143- 173.
- Garstang, J. (1908), "Excavations at Sakje-Geuzi, in North Syria: Preliminary Report for 1908", *Liverpool Annals of Archaeology and Anthropology (LAAA) I*, 97- 117.
- Garstang, J. (1915), "Second Interim Report on the Excavations at Sakje-Geuzi, in North Syria 1911", *Liverpool Annals of Archaeology and Anthropology (LAAA) V*, 63-72.
- Garstang, J. (1937 a), "Explorations in Cilicia: The Neilson Expedition, Preliminary Report", *Liverpool Annals of Archaeology and Anthropology (LAAA) XXIV/1-2*, 52-68.
- Garstang, J. (1937 b) " Explorations in Cilicia: The Neilson Expedition, Fifth Interim Report", *Liverpool Annals of Archaeology and Anthropology (LAAA) XXVI/3- 4*, 89- 92.
- Garstang, J. (1939 a), "Discoveries at Mersin", *Antiquity XIII*, 238- 242.
- Garstang, J. (1939 b), Discoveries in Cilicia, *Paletsine Exploration Quarterly (PEQ) LXXI*, 137- 143.
- Garstang, J. (1947), " Mersin Kazısı", *Halil Ethem Hatıra Kitabı Cilt:1*, Ankara, 1- 7.
- Garstang, J. (1953), *Prehistoric Mersin, Yümük Tepe in Southern Turkey*, Oxford.

- Garstang, J.- Pythian-Adams, W. J. (1937), "Third Report on the Excavations at Sakje Geuzi, 1908- 1911", *Liverpool Annals of Archaeology and Anthropology (LAAA) XXIV*, 119-140.
- Gates, M. H. (1994), "1992 Excavations at Kinet Höyük (Dörtüyl/Hatay)", *XV. Kazı Sonuçları Toplantısı (KST) I*, 193- 200.
- Gates, M. H. (1999 a), "1997 Archaeological Excavations at Kinet Höyük (Yeşil-Dörtüyl/Hatay)", *XX. Kazı Sonuçları Toplantısı (KST) I*, 259- 281.
- Gates, M. H. (1999 b) "Kinet Höyük in Eastern Cilicia: A Case Study for Acculturation in Ancient Harbours", *OLBA IIII*, I.Uluslararası Kilikia Arkeolojisi Sempozyumu Bildirileri, 303- 312.
- Gelb, I. J. (1939), *Hittite Hieroglyphic Monuments*, Oriental Institute Publications (OIP) XLV, Chicago.
- Girginer, K. S. (2000), "Tepebağ Höyük (^{URU}Adaniya) Kizzuwatna Ülkesinin Başkenti Miydi?", *Efsaneden Tarihe, Tarihten Bugüne Adana: Köprü Başı*, (Eds: S. Koz-E. Artun), İstanbul, 70- 85.
- Girginer, K. S. (2003), "Adana ve Çevresi Kizzuwatna Araştırmaları Projesi: M.Ö. 2.Binde Develi ve Tufanbeyli'nin Arkeolojik Önemi", *I. Bütün Yönleriyle Develi Bilgi Şöleni*, Develi, 231- 249.
- Girginer, K. S. (2004 a), "Adana Yüzev Araştırmaları 2003 Tufanbeyli - Saimbeyli", *Anadolu Akdenizi Arkeoloji Haberleri 2*, 63- 67.
- Girginer, K. S. (2004 b), "2002 Yılı Adana İli ve Çevresi Yüzev Araştırmaları (Tufanbeyli) ve Kizzuwatna Araştırmaları I", *21. Araştırma Sonuçları Toplantısı (AST) I*, 311- 324.
- Girginer, K. S. (2005 a), "2003 Yılı Adana İli ve Çevresi Yüzev Araştırmaları (Saimbeyli)", *22. Araştırma Sonuçları Toplantısı (AST) 2*, 159- 174.
- Girginer, K. S. (2005 b) "Kizzuwatna Araştırmaları Projesi: 2002 Yılı Adana ve Çevresi Arkeolojik Yüzev Araştırmaları ve Kummanni- Comana İlişkileri", *Acts of the Vth International Congress of Hittitology*, (Ed: A. Süel), Çorum 02- 08 Eylül 2002, Ankara, 377-404.
- Girginer, K. S.-Erhan, F. (2005), "Adana Yüzev Araştırmaları 2004: Kozan", *Anadolu Akdenizi Arkeoloji Haberleri 3*, 93- 95.
- Girginer, K. S.- Girginer, Ö. O. vd. (2006), "2004 Yılı Adana ve Kayseri Yüzev Araştırmaları (Sarız ve Kozan)", *23. Araştırma Sonuçları Toplantısı (AST) 2*, 293- 308.

- Gjerstad, E. (1934), "Cilician Studies", *Revue Archaeologique (RA)* 6/III, 155- 203.
- Goldman, H. (1935), "Preliminary Expedition to Cilicia, 1934, and Excavations at Gözlü Kule, Tarsus, 1935", *American Journal of Archaeology (AJA)* XXXIX/4, 526- 549.
- Goldman, H. (1937), "Excavations at Gözlü Kule, Tarsus, 1936", *American Journal of Archaeology (AJA)* XLI/2, 262- 286.
- Goldman, H. (1938), "Excavations at Gözlü Kule, Tarsus, 1937", *American Journal of Archaeology (AJA)* XLII/1, 30- 54.
- Goldman, H. (1940), "Excavations At Gözlükule, 1940", *American Journal of Archaeology (AJA)* XLIV, 60- 86.
- Goldman, H. (1950), *Excavations at Gözlü Kule, Tarsus, The Hellenistic and Roman Period*, Vol: I (Text-Plates), Princeton.
- Goldman, H. (1956), *Excavations at Gözlü Kule, Tarsus, From the Neolithic through the Bronze Age*, Vol: II (Text-Plates), Princeton.
- Goldman, H. (1963), *Excavations at Gözlü Kule, Tarsus, The Iron Age*, Vol: III (Text-Plates), Princeton.
- Gough, M. R. E. (1976), "Mopsuestia", *Princeton Encyclopedia of Classical Sites*, Princeton, 593- 594.
- Göney, S. (1976), *Adana Ovaları I*, İstanbul.
- Haines, R. C. (1971), *Excavations in the Plain of Antioch II: The Structural Remains of the Later Phases: Chatal Höyük, Tell al-Judaidah, and Tell Ta'yinat*, Oriental Institute Publications (OIP) XCII, Chicago.
- Hogarth, D.G. (1893), "Passes of the Eastern Taurus and Anti Taurus", *Modern and Ancient Roads in Eastern Asia Minor*, Part 1, Royal Geographical Society Supplementary Papers, Vol. III, Part 5, (Eds: D.G. Hogarth-J.A.R. Munro), London, 643- 678.
- Hrouda, B. (1997 a), "Vorläufiger Bericht über die Ausgrabungsergebnisse auf dem Sirkeli Höyük/Südtürkei von 1992-1996", *İstanbul Mitteilungen (Ist.Mitt.)* 47, 91- 150.
- Hrouda, B. (1997 b), "Vorläufiger Bericht über die Ausgrabungsergebnisse auf dem Sirkeli Höyük/Süd Türkei von 1992- 1995", *XVIII. Kazı Sonuçları Toplantısı (KST) I*, 291- 331.
- Hrouda, B. (1998 a) "Ergebnisse der Ausgrabung auf dem Sirkeli Höyük Herbst 1996", *XIX. Kazı Sonuçları Toplantısı (KST) I*, 467- 482.

- Hrouda, B. (1998 b), "Survey in der Umgebung von Sirkeli Höyük 1994", *Fs. H. Çambel*, İstanbul, 427- 433.
- Humann, C.- Koldewey, R. (1898), *Ausgrabungen in Sendschirli II*, Berlin.
- Huot, J. L. (1982), *Les Céramiques Monochromes Lisées en Anatolie à l'époque du Bronze Ancien I ,2*, Paris.
- Hüryılmaz, H. (1995), "Uşak Arkeoloji Müzesi'nden Bir Grup Depas Amphikypellon", *İ. Metin Akyurt-Bahattin Devam Anı Kitabı*, İstanbul, 177- 188.
- Hütteroth, W.- D.- Höhfeld, V. (2002), *Türkei. Geographie, Geschichte, Wirtschaft, Politik*, Darmstadt.
- İzbrak, R. (1996), *Türkiye I*, İstanbul.
- Joukowsky, M. S. (1986), *Prehistoric Aphrodisias I*, Providence-Louvain.
- Kansu, Ş. A. (1940), *Türk Tarih Kurumu Tarafından Yapılan Etiyokuşu Hafriyatı Raporu 1937*, Ankara
- Karg, N. (1999), "Tarsus and Anatolian Chronology in Retrospect", *OLBA II/II*, I. Uluslararası Kilikia Arkeolojisi Sempozyumu Bildirileri, 283- 301.
- Koşay, H. Z- Akok, M. (1948) "Büyük Güllücek Araştırmaları", *Belleten XII*, 472-478.
- Koşay, H. Z. (1938), *Türk Tarih Kurumu Tarafından Yapılan Alaca Höyük Hafriyatı, 1936'daki Çalışmalara ve Keşiflere Ait İlk Rapor*, Ankara
- Koşay, H. Z. (1941), *Türk Tarih Kurumu Tarafından Yapılan Pazarlı Hafriyat Raporu*, Ankara.
- Koşay, H. Z. (1951), *Türk Tarih Kurumu Tarafından Yapılan Alaca Höyük Kazısı 1937-1939'daki Çalışmalara ve Keşiflere Ait İlk Rapor*, Ankara.
- Köroğlu, G. (1999), "Yumuktepe Höyüğü 1997 Yılı Ortaçağ Kazı Çalışmaları ve İslami Döneme Ait Bir Cam Kandil", *OLBA II/I*, I.Uluslararası Kilikia Arkeolojisi Sempozyumu Bildirileri, Mersin, 241- 252.
- Köroğlu, K. (1998), "İlk Arkeolojik Kazılardan Günümüze Yumuktepe", *5. Yılında Yumuktepe*, (Ed: K. Köroğlu), İstanbul, 1- 4.
- Kum, N. (1944), "Çukurova'da Tarih, Arkeoloji ve Folklor Tetkikleri", *Görüşler 6/55*, 9- 11.
- Kum, N. (1955) "İslâm ve Osmanlı Türkleri Devrinde Misis. Anıtlar, Kitabeler", *Anadolu Araştırmaları (An.Ar.) I/1*, 97- 108.
- Kuruçayırılı, E.- Özbal, H. (2003) "Tarsus, Gözlükule'den Yeni Metal Analiz Sonuçları ve Değerlendirmeleri", *18. Arkeometri Sonuçları Toplantısı*, 49- 59.

- Kühne, H. (1976), *Die Keramik vom Tell Chuëra und ihre Beziehungen zu Funden aus Syrien-Palästina, Der Türkei Und Dem Irag*. Berlin.
- Lamb, W. (1936), *Excavations at Thermi in Lesbos*, Cambridge.
- Lamb, W. (1937) "Excavations at Kusura Near Afyonkarahisar: I", *Archaeologia* 86, 1-64.
- Lamb, W. (1938), "Excavations At Kusura Near Afyonkarahisar: II", *Archaeologia* 87, 217- 273.
- Landsberger, B. (1948), *Sam'al. Karatepe Harabelerinin Keşfi ile İlgili Araştırmalar*, Ankara.
- Langlois, V. (1861), *Voyage dans la Cilicie et dans les Montagnes du Taurus, Exécuté pendant les années 1852- 1853*, Paris.
- Langlois, V. (1947), *Eski Kilikya*, (Çev: M.R. Balaban), Mersin.
- Lawrence, A. W. (1978), "The Castle of Baghras", *The Cilician Kingdom of Armenia*, (Ed. T.S.R. Boase), Edinburgh & London, 35- 40.
- Lloyd, S.- Gökçe, N. (1951), "Excavations At Polatlı", *Anatolian Studies (AS)I*, 21- 75.
- Lloyd, S.- Mellaart, J. (1962), *Beycesultan. I, The Chalcolithic and Early Bronze Age Levels*, London.
- Louis, H. (1985), *Landeskunde der Türkei vornehmlich aufgrund eigener Reisen, Geographische Zeitschrift Beihefte. Erdkundliches Wissen, Heft 73*, Stuttgart.
- MacGillivray, J. A. (1980), "Mount Kynthos in Delos: The Early Cycladic Settlement", *Bulletin de Correspondence Hellenique (BCH) CIV*, 3- 45.
- Magie, D. (1950), *Roman Rule in Asia Minor to the End of the Third Century Christ*, I- II, Princeton.
- McEwan, C. W. (1937), "The Syrian Expedition of the Oriental Institute of the University of Chicago", *American Journal of Archaeology (AJA) XLI*, 8- 16.
- Mellaart, J. (1954) "Preliminary Report on A Survey Of Preclassical Remains in Southern Turkey", *Anatolian Studies (AS) IV*, 175- 240.
- Mellink, M. J. (1963), "An Akkadian Illustration of a Campaign in Cilicia", *Anatolia VII*, 101- 115.
- Mellink, M. J. (1964) "Excavations at Karataş-Semayük in Lycia, 1963", *American Journal of Archaeology (AJA) 68*, 269- 278.
- Mellink, M. J. (1966), "Excavations At Karataş-Semayük in Lycia, 1965", *American Journal of Archaeology (AJA) 70*, 245- 257.

- Mellink, M. J. (1967), "Excavations At Karataş-Semayük İn Lycia, 1966", *American Journal of Archaeology (AJA)* 71, 251- 267.
- Mellink, M. J. (1986), "The Early Bronze Age in West Anatolia", *The End Of The Early Bronze Age in The Aegean*, (Ed. G. Cadogan), Leiden, 139- 152.
- Mellink, M. J. (1989), "Anatolian and Foreign Relations of Tarsus in the Early Bronze Age", *Anatolia and the Ancient Near East. Studies in Honor of Tahsin Özgüç*, (Ed. Kutlu Emre vd.), Ankara, 319- 331.
- Mellink, M. J. (1991), "Anatolian Contacts With Chalcolithic Cyprus" *Bulletin of the American Schools of Oriental Research (BASOR)* 282- 283, 167-175.
- Mellink, M. J. (1992), "Anatolian Chronology", *Chronologies in Old World Archaeology*, (Ed. R. W. Ehrich), Chicago- London, 207- 220.
- Mellink, M. J. (1993), "The Anatolian South Coast in the Early Bronze Age: The Cilician Perspective", *Between the Rivers and Over the Mountains: Archaeologica Anatolica et Mesopotamica Alba Palmieri Dedicata*, (Ed: M. Frangipane), Roma, 495- 508.
- Mellink, M. J. (1998), "Anatolia and the Bridge From East to West in The Early Bronze Age", *Türkiye Bilimler Akademisi Arkeoloji Dergisi (TÜBA-AR)* 1, 1- 8.
- Milojčić, V. (1961), *Samos I*. Bonn.
- Muhly, J. D. (1999), "Copper and Bronze in Cyprus and the Eastern Mediterranean", *The Archaeometallurgy of the Asian Old World*, (Ed: V.C. Pigott), Philadelphia, 15- 25.
- Müller, D. (1997), *Topographischer Bildkommentar zu den Historien Herodots. Kleinasien*, Tübingen- Berlin.
- Neroutsos, N. de M. (1878), "Travaux d'Auxentius sur le Sarus à Adana en Cilicie", *Bulletin de Correspondence Hellenique (BCH)* II, 359- 363.
- Neumann, K. J. (1983), "Zur Landeskunde und Geschichte Kilikiens", *Jahrbücher für classische Philologie* 29, 527- 551.
- Orthmann, W. (1963), *Die Keramik Der Frühen Bronzezeit Aus Inneranatolien*, Berlin.
- Ozener, F. S. (1993) "İskenderun Körfezi Çevresindeki Antik Yerleşim Alanlarının Jeomorfolojik Yönden Yorumu", *VIII. Arkeometri Sonuçları Toplantısı*, 337- 345.
- Özbayoğlu, E. (2003) "Notes on Natural Resources of Cilicia: A Contribution to Local History", *OLBA VIII*, 159- 171.

- Özdoğan, M. (1998), “Tarihöncesi Dönemlerde Anadolu İle Balkanlar Arasındaki Kültür İlişkileri ve Trakya’da Yapılan Yeni Kazı Çalışmaları”, *Türkiye Bilimler Akademisi Arkeoloji Dergisi (TÜBA-AR) I*, 63- 93.
- Özdoğan, M. (2000), “Halet Çambel Tarafından Gerçekleştirilen Çalışmalar – Özet-”, *Türkiye Arkeolojisi ve İstanbul Üniversitesi (1932-1999)*, (Ed: O. Belli), Ankara, 39- 41.
- Özdoğan, M.- Parzinger, H. vd. (1997), “Kırklareli Höyüğü 1995 Yılı Kazısı”, *XVIII. Kazı Sonuçları Toplantısı (KST) I*, 53- 80.
- Özdoğan, M.- Parzinger, H. vd. (1998), “Kırklareli Höyüğü 1996 Yılı Kazısı”, *XIX. Kazı Sonuçları Toplantısı (KST) I*, 123- 149.
- Özgen, İ.- Gates, M. H. (1993), “Report on the Bilkent University Archaeological Survey in Cilicia and the Northern Hatay: August 1991”, *X. Araştırma Sonuçları Toplantısı (AST)*, 387- 394.
- Özgüç, T.- Temizer, R. (1993), “The Eskiypar Treasure”, *Aspects Of Art And Iconography: Anatolia And Its Neighbors. Studies in Honor Of Nimet Özgüç*, (Ed.M. Mellink vd.) Ankara, 613- 628.
- Özgüç, T. (1950), *Kültepe Kazısı Raporu 1948*, Ankara.
- Özgüç, T. (1963), “Yeni Araştırmaların Işığında Eski Anadolu Arkeolojisi”, *Anatolia VII*, 23- 42.
- Özgüç, T. (1986), “New Observations On The Relationship Of Kültepe with Southeast Anatolia and North Syria During The Third Millenium B.C.” *Ancient Anatolia, Aspects Of Changes And Cultural Development, Essays in Honor Of Machteld J. Mellink* (Ed. J.V. Canby vd.), University Of Wisconsin Press, 31- 47.
- Özkan, T.- Erkanal, H. (1999), *Tahtalı Barajı Kurtarma Kazısı Projesi*, İzmir.
- Özsait, M. (2000), “1998 Yılı Harmanören (Göndürle Höyük) Mezarlık Kazısı”, *21. Kazı Sonuçları Toplantısı (KST) I*, 371- 380.
- Öztan, A. (1989), “A Group Of Early Bronze Age Pottery From The Konya and Niğde Region”. *Anatolia and The Ancient Near East, Studies İn Honor Of Tahsin Özgüç*, (Ed. K. Emre vd), Ankara, 407- 418.
- Özyar, A. (2005) “Field Seasons 2001- 2003 of the Tarsus-Gözlükule Interdisciplinary Research Project”, *Field Seasons 2001- 2003 of the Tarsus-Gözlükule Interdisciplinary Research Project*, (Ed: A. Özyar), İstanbul, 8- 47.

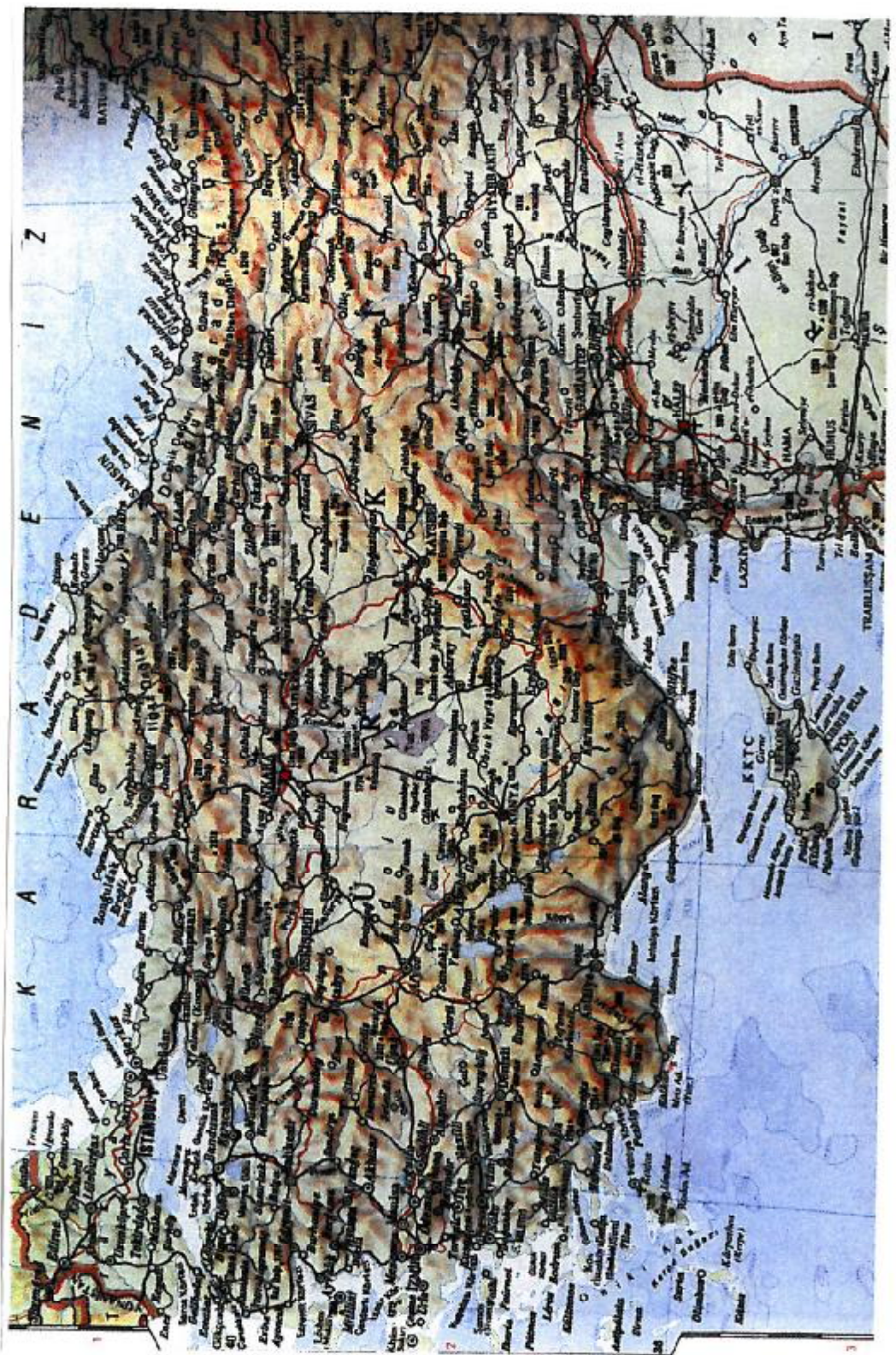
- Özyar, A.- Danışman, G. vd. (2003), “Tarsus-Gözlükule 2001 Yılı Enterdiscipliner Araştırmaları”, *20. Araştırma Sonuçları Toplantısı (AST) I*, 273- 282.
- Postgate, J. N. (1996), “Kilise Tepe 1994 A Summary of the Principal Results”, *XVII. Kazı Sonuçları Toplantısı (KST) I*, 419- 431.
- Postgate, J. N. (1997 a) “Kilise Tepe”, *Anatolian Archaeology* 3, 8- 9.
- Postgate, J. N. (1997 b), “Kilise Tepe 1995 A Summary of the Principal Results”, *XVIII. Kazı Sonuçları Toplantısı (KST) I*, 441- 456.
- Renfrew, C. (1971), *The Emergence Of Civilisation: The Cyclades and the Aegean in the Third Millenium B.C*, London.
- Rutter, J. B. (1978), *Ceramic Change in the Aegean Early Bronze Age. The Kastri Group, Lefkandi I And Lerna IV: A Theory Concerning The Origin Of The Early Helladic III Ceramics*, Occasional Paper 5 Institute of Archaeology University of California, Los Angeles.
- Sampson, A. (1985), *Manika: An Early Helladic Town In Chalcis*, Athens
- Schachner, Ş.- Schachner, A. (1995), “Ürgüp ve Nevşehir Müzelerindeki “Depas Amphikypellon” ve “Tankart” Tipli Kaplar ve Düşündürdükleri”, *İ. Metin Akyurt-Bahattin Devam Anı Kitabı*, İstanbul, 307-316.
- Schaffer, F. X. (1903), *Cilicia*, Petermanns Mitteilungen, Ergänzungsband 30, Gotha: Justus Perthes.
- Schliemann, H. (1881), *Ilios. Stand Und Land Der Trojaner*. Leipzig.
- Schmidt, B. von H. (1902), *Heinrich Schliemann's Sammlung Trojanischer Altertümer*, Berlin.
- Schmidt, E. F. (1932), *The Alishar Hüyük. Seasons Of 1928 And 1929. I*, Oriental Institute Publications (OIP) XIX, Chicago.
- Seeher, J. (1993), “Demircihöyük Nekropol Kazısı 1991 Yılı Sonuçları”, *XIV. Kazı Sonuçları Toplantısı (KST) I*, 365- 379.
- Seton-Williams, M. V. (1954), “Cilician Survey”, *Anatolian Studies (AS) IV*, 121- 174.
- Sevin, V.-Caneva, I. (1995), “1993 Yılı Mersin/Yumuktepe Kazıları”, *XVI. Kazı Sonuçları Toplantısı (KST) I*, 27- 41.
- Sevin, V.- Caneva, I. (1996), “1994 Yılı Mersin/Yumuktepe Kazıları”, *XVII. Kazı Sonuçları Toplantısı (KST) I*, 71- 86.
- Sevin, V.- Caneva, I. (1997), “1995 Yılı Mersin/Yumuktepe Kazıları”, *XVIII. Kazı Sonuçları Toplantısı (KST) I*, 23- 41.
- Smith, W. S. (1965), *Interconnection in the Near East*, New Haven.

- Sotirakopoulou, P. (1993), "The Chronology Of The 'Kastri Group' Reconsidered", *The Annual of the British School at Athens (BSA)* 88, 5- 20.
- Spanos, P. Z- Strommenger, E. (1993), "Zu Den Beziehungen Zwischen Nordwestanatollen Und Nordsyrien/ Nordmesopotamien im III. Jahrtausend Vor Christus", *Aspects Of Art And Iconography: Anatolia And Its Neighbors. Studies in Honor Of Nimet Özgüç*, (Ed. M. Mellink vd.), Ankara, 572- 578.
- Spanos, P. Z. (1972), *Untersuchung über Den Bie Homer 'Depas Amphikypellon' Genannten Gefabtypus*, Tübingen.
- Staff, N. 1918- 1919: *A Handbook of Asia Minor III/3: The South Coast Lands Between the Dalaman Chai and the Lamas Su: IV/2, Cilicia, Antitaurus, and North Syria*, London.
- Steadman, S. R. (1994), "Prehistoric Sites on the Cilician Coastal Plain: Chalcolithic and Early Bronze Age Pottery from the 1991 Bilkent University Survey", *Anatolian Studies (AS)* XLIV, 85-103.
- Strommenger, E. (1991), "Ausgrabungen in Tell Bi'a 1990", *Mitteilungen der deutschen Orientgesellschaft (MDOG)* 123, 41- 70.
- Sümer, O. (1941), "Tarihten Yapraklar: Misis", *Görüşler* 35, 14- 16, 29-30.
- Sümer, O. (1942), "Tarsus Gözlükule Hafriyatı", *Görüşler* 44, 13.
- Swift, G. F. Jr. (1958), *The Pottery of the Amuq Phases K to O and Its Historical Relationship*, Dissertation the University of Chicago.
- Symington, D. (2001), "Hittites at Kilise Tepe", *Kilikia: Mekanlar ve Yerel Güçler (M.Ö.2.Binyıl-M.S.4.y.y.)*, Uluslararası Yuvarlak Masa Toplantısı Bildirileri, *Varia Anatolica* XIII, (Eds: E. Jean-A.M. Dinçol vd.), Paris, 167-184.
- Şahoğlu, V. (1997), *MÖ 3. Binde Anadolu-Kiklad İlişkileri*, Ankara, *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*.
- Taylor, J. du P. vd. (1950), "Excavations at Sakceğözü", *Iraq* XII/2, 53- 138.
- Temizer, R. (1954), "Kayapınar Hüyüğü Buluntuları", *Belleten* XVIII, 317- 330.
- Temizsoy, İ. (1993), "1991 Yılı Yesemek Açık Hava Müzesi Kazı Raporu", *III. Müze Kurtarma Kazıları Semineri*, 87- 101.
- Thureau- Danguin, F. –Dunand, M. (1936), *Til-Barsib*, Paris.
- Topbaş, A.- Efe, T. vd. (1998), "Salvage Excavations of the Afyon Archaeological Museum, Part 2: The Settlement Of Karaoğlan Mevkii And The Early

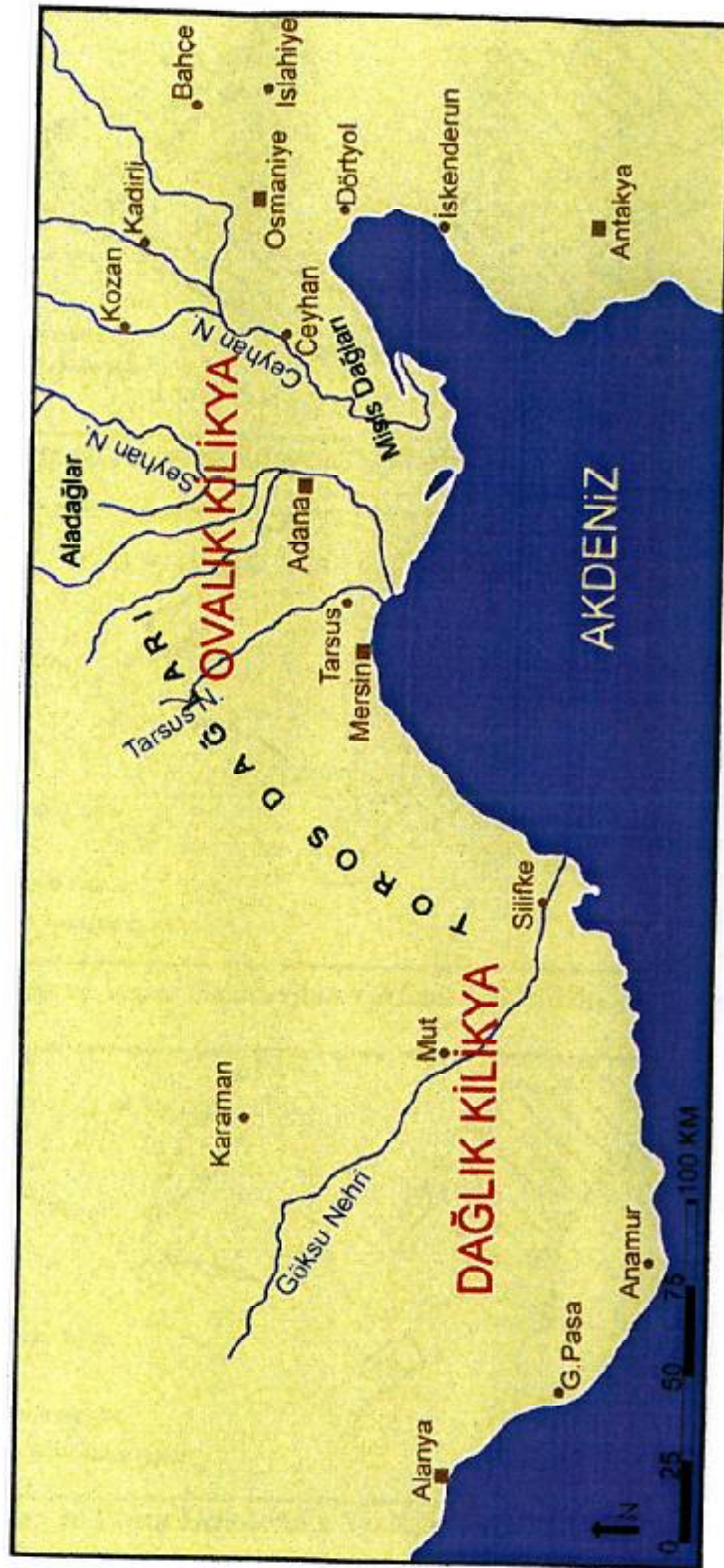
- Bronze Age Cemetery of Kaklık Mevkii”, *Anatolia Antiqua (ANAN)* VI, 21-94..
- Ünal, A.- Girginer, K. S. (2007), *Kilikya- Çukurova, İlk Çağlardan Osmanlılar Dönemi'ne Kadar Kilikya'da Tarihi Coğrafya, Tarih ve Arkeoloji*, İstanbul.
- Ünal, A. (1994), “Misis”, *Reallexikonder Assyriologie und Vorderasiatischen Archaeologie (RIA)* 8/3- 4, 269- 270.
- Ünal, A. (2000), “Çukurova'nın Antik Devirlerde Taşdığı İsimler ile Fiziki ve Tarihi Coğrafyası”, *Efsaneden Tarihe, Tarihten Bugüne Adana: Köprü Başı*, (Eds: S. Koz-E. Artun), İstanbul, 18- 41.
- Vaan, R. L. (1993), “A Survey of Ancient Harbours in Rough Cilicia: The 1991 Preliminary Survey”, *X. Araştırma Sonuçları Toplantısı (AST)*, 29- 40.
- Vaan, R. L. (1997), “A Survey of Ancient Harbors in Rough Cilicia: 1995 Season at Korykos”, *XIV. Araştırma Sonuçları Toplantısı (AST) I*, 259- 271.
- van Loon, M. (1968), “First Results of the 1967 Excavations At Selenkahiye”, *Anneles Archeologique Arabes Syriennes XVIII*, 21- 45.
- von der Osten, H. H. (1930), *Explorations in Hittite Asia Minor 1929*, Oriental Institute Communications (OIC):8, Chicago.
- von der Osten, H. H. (1937 a), *The Alishar Höyük. Seasons Of 1930- 32. I*, Oriental Institute Publications (OIP) XXVIII, Chicago.
- von der Osten, H. H. (1937 b), *The Alishar Höyük. Seasons Of 1930- 32. III*, Oriental Institute Publications (OIP) XXX, Chicago.
- von Luschan, F.R.E. (1893), *Ausgrabungen in Sendschirli I*, Berlin.
- von Luschan, F.R.E. (1902), *Ausgrabungen in Sendschirli III*, Berlin.
- von Luschan, F.R.E. (1911), *Ausgrabungen in Sendschirli IV*, Berlin.
- von Luschan, F.R.E.- Andrea, N. (1943), *Ausgrabungen in Sendschirli V*, Berlin.
- Wagner, G.A.- Öztunalı, Ö. (2000), “Prehistoric Copper Sources in Turkey”, *Anatolian Metal I. Der Anschnitt. Die Zeitschrift für Kunst und Kultur im Bergbau, Beiheft 13*, (Ed: Ü. Yalçın), Bochum, 58-66.
- Warner, J. (1994), Elmalı-Karataş II. The Early Bronze Age Village Of Karataş. Bryn Mawr.
- Watson, J.P. (1992), “Anatolian Chronology”, *Chronologies in Old World Archaeology*, (Ed. R.W. Ehrich), Chicago- London, 61- 86.
- Winlock, H.E. (1921), “An Egyptian Statuette from Asia Minor”, *Bulletin of the Metropolitan Museum of Art (BMMA)* XVI/9, 208- 210.

- Woolley, C.L. (1938), "The Excavations at Al Mina, Sueidia", *The Journal of Hellenic Studies (JHS)* 58, 133- 170.
- Woolley, C.L. (1953), *A Forgotten Kingdom*, London.
- Woolley, C.L. (1955), *Alalakh. An Account of the Excavations at Tell Atchana in the Hatay, 1937- 1949*, London.
- Yağcı, R. (2001), "Soli/ Pompeiopolis Kazıları 1999", 22. *Kazı Sonuçları Toplantısı (KST)* 2, 259- 272.
- Yakar, J. (1984), "Regional and Local Schools of Metalwork in Early Bronze Age Anatolia Part I", *Anatolian Studies (AS)* XXXIV, 59- 86.
- Yakar, J. (1985), "Regional and Local Schools of Metalwork in Early Bronze Age Anatolia Part II", *Anatolian Studies (AS)* XXXV, 25- 38.
- Yalçın, Ü. (2000) "Frühchalkolitische Metallfunde von Mersin-Yümüktepe: Beginn der Extraktiven Metallurgie?", *Türkiye Bilimler Akademisi Arkeoloji Dergisi (TÜBA-AR)* III, 109- 128.
- Yalçın, A.R. (1939), "Çukurova'da Arkeoloji Durumu, Krallıklar, Eski Yollar, Anıtlar, Araştırmalar ve Kazılar", *Görüşler* 17, 16.
- Yavuz, S.- Özmen, Ö. (2000), "Gezginlerin Yüzyılların Gerisinden Gelen Sesi", *Efsaneden Tarihe, Tarihten Bugüne Adana: Köprü Başı*, (Eds: S. Koz-E. Artun), İstanbul, 288- 305.
- Yener, K.A. (1995), "Swords, Armor, and Figurines, A Metalliferous View from The Central Taurus", *Biblical Archaeologist* 58/2, 101- 107.
- Yener, K.A. (2000) "1998 Tell Kurdu Kazısı", 21. *Kazı Sonuçları Toplantısı (KST)* I, 185- 192.
- Yener, K.A.- Harrison, T. vd. (2002), "University of Chicago, Oriental Institute 2000 Yılı Hatay Aççana, Tayinat Höyükleri ve Samandağı Yüzey Araştırmaları", 19. *Araştırma Sonuçları Toplantısı (AST)* 2, 289- 302.
- Yener, K.A.- Schloen, D. vd. (2005), "University of Chicago, Oriental Institute Aççana Höyük (Antik Alalakh) Çalışmaları, 2003", 26. *Kazı Sonuçları Toplantısı (KST)* I, 45- 52.
- Yener, K. A.-Wilkinson, T. J. (1997), "1995 Chicago Oriental Institute Hatay-Amik Ovası Bölge Projeleri", XIV. *Araştırma Sonuçları Toplantısı (AST)* II, 413- 431.
- Zoroğlu, K. L. (1995), *Tarsus Tarihi ve Tarihsel Anıtları*, Adana.

EK 1- HARİTA 1

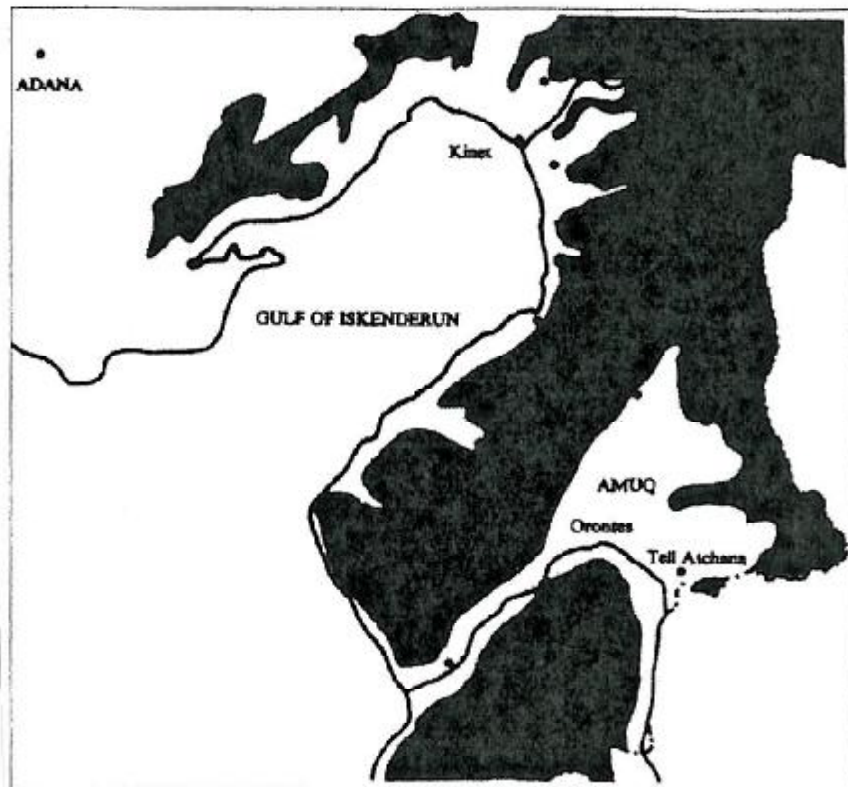

EK 2- HARİTA 2

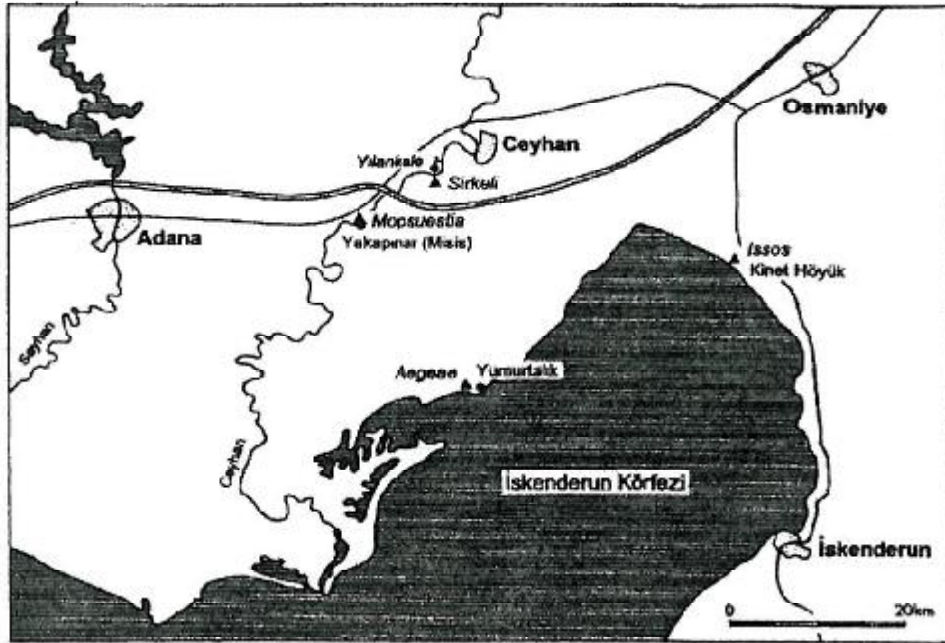

Dağlık ve Ovalık Kilikya

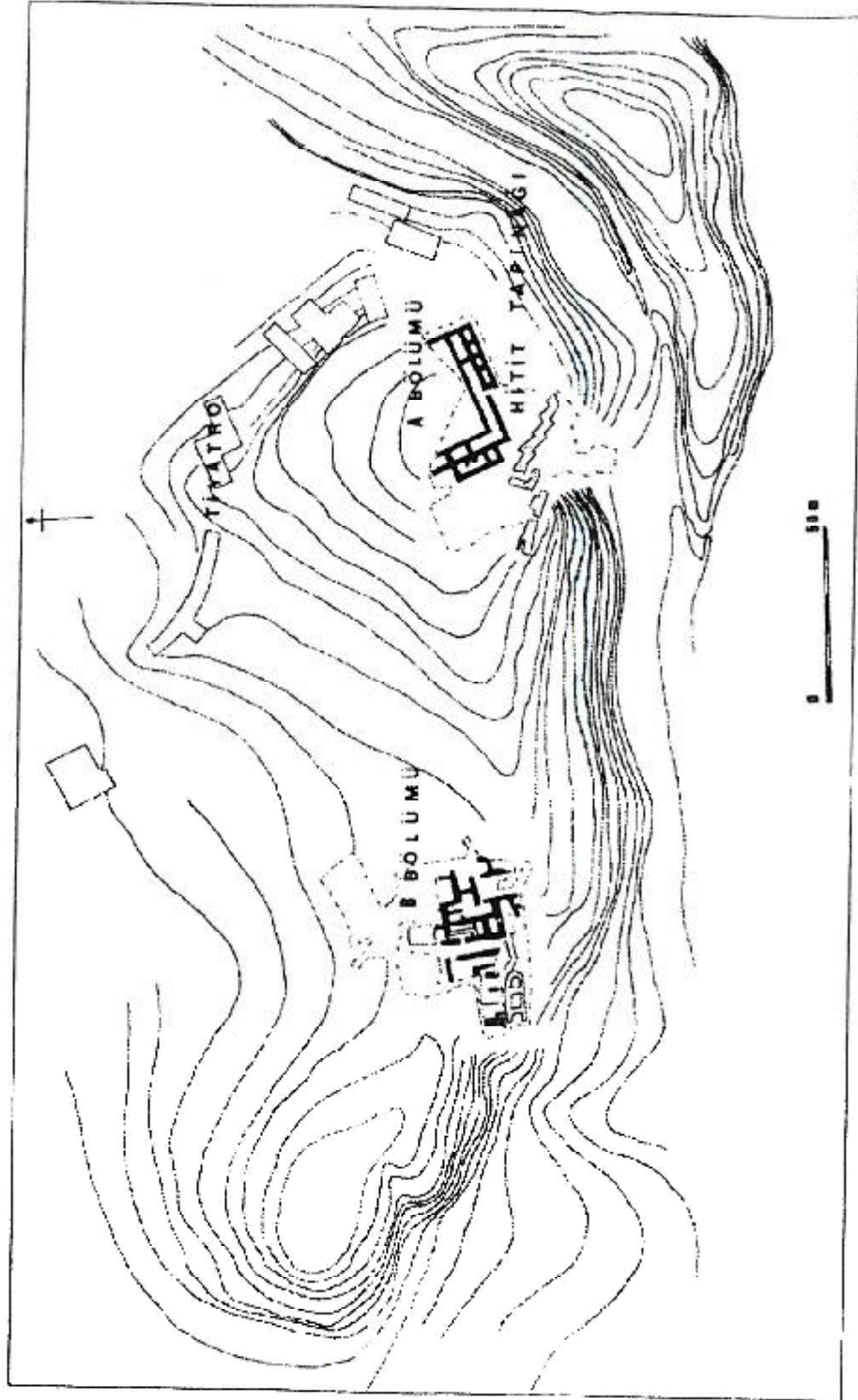
EK 3- HARİTA 3

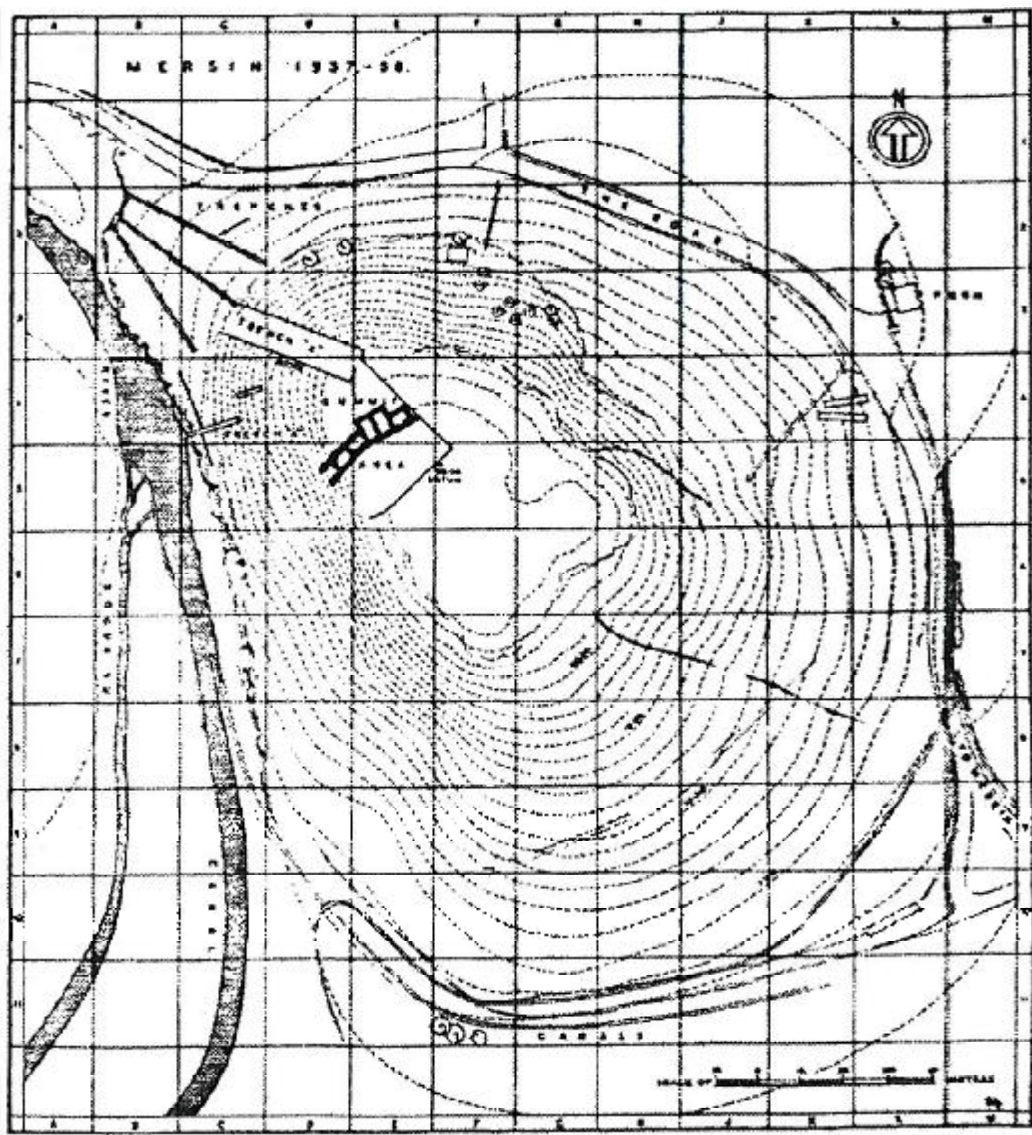
EK 4- HARİTA 4

EK 5- PLAN 1

EK 6- PLAN 2

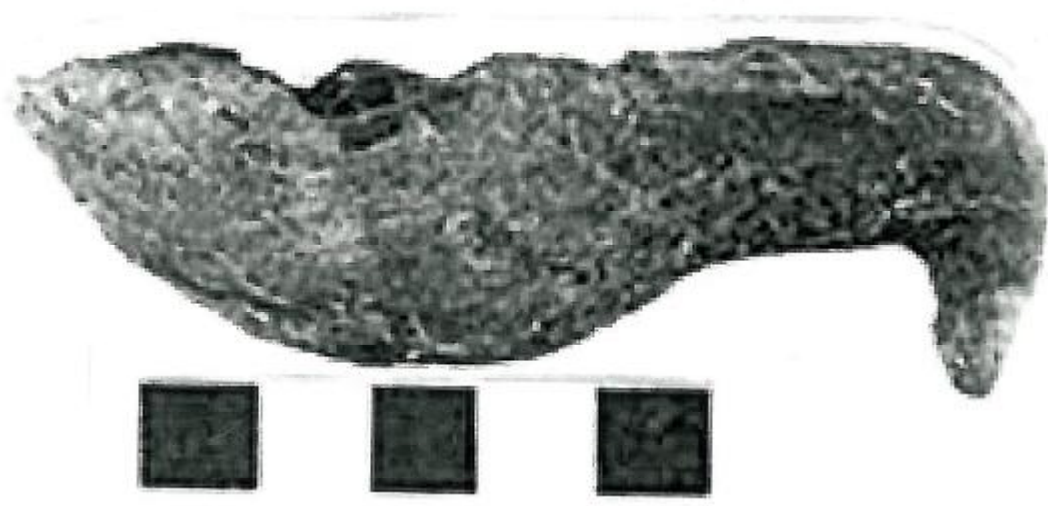

EK 7-LEVHA 1

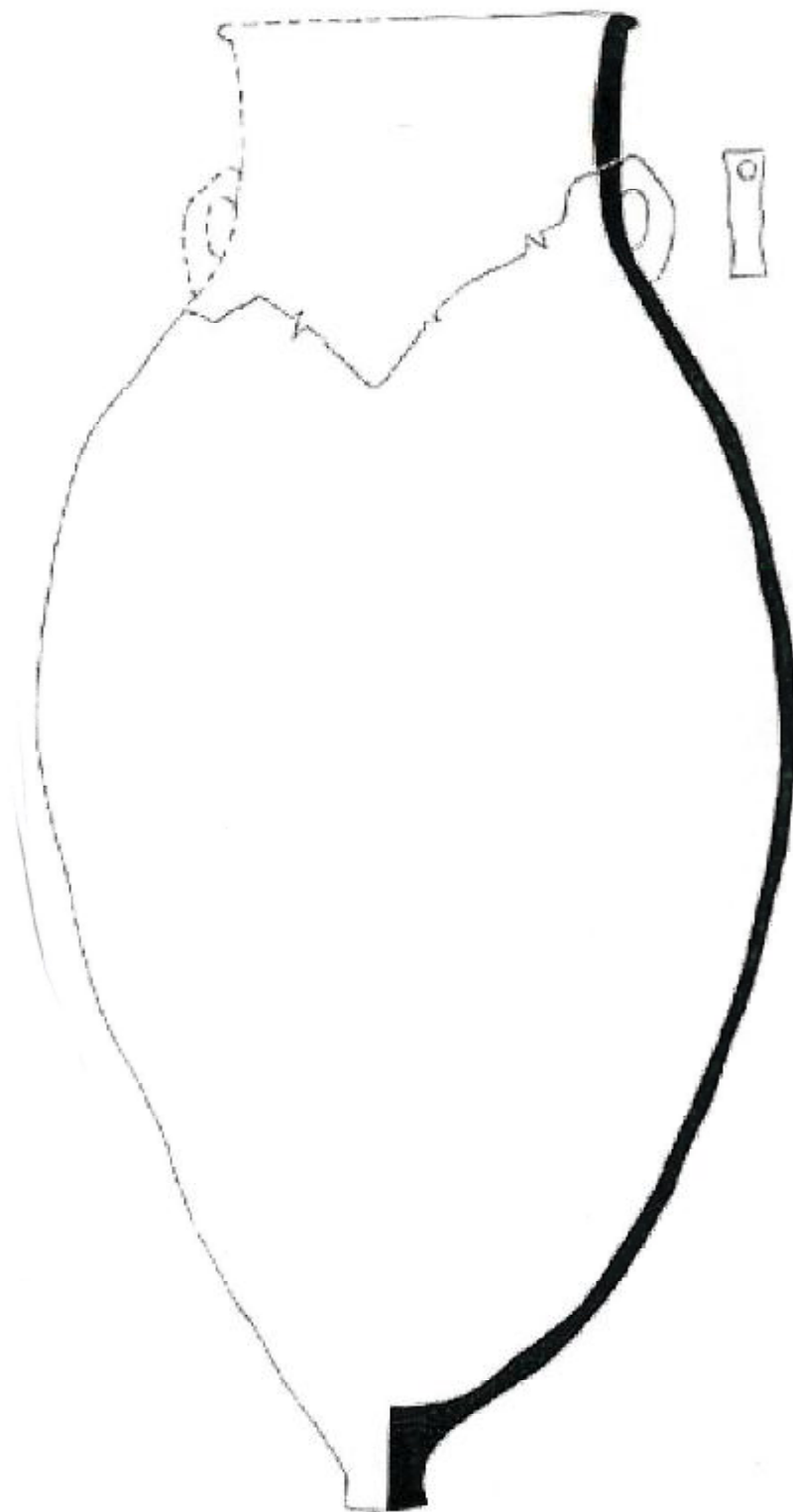
a

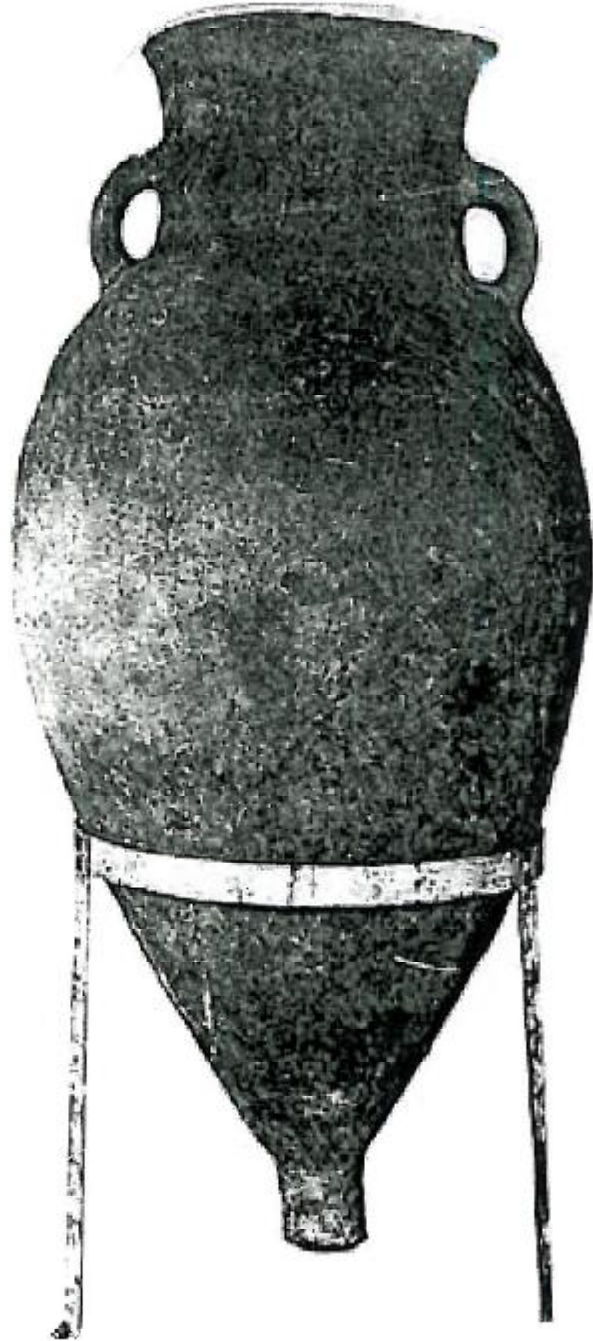
b

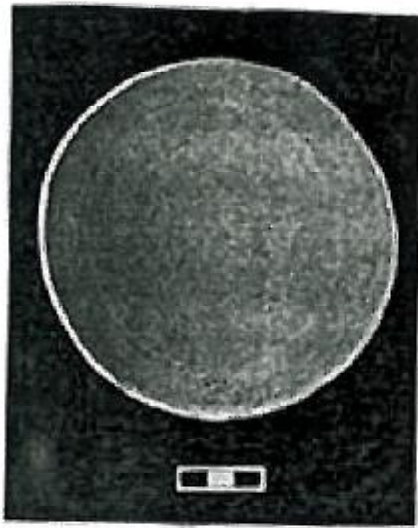
c

EK 8- LEVHA 2

EK 10- LEVHA 4

a

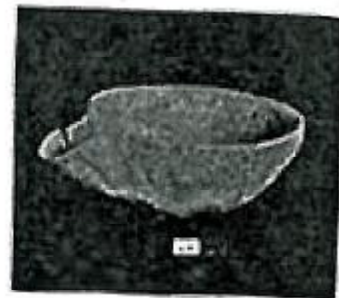
b

c

d

EK 11- LEVHA 5

a

b

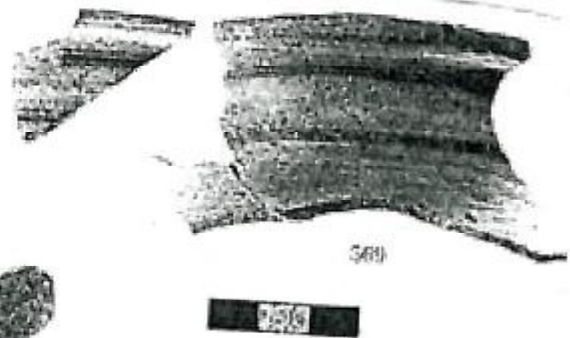
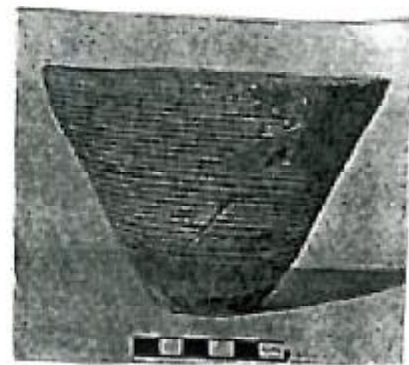
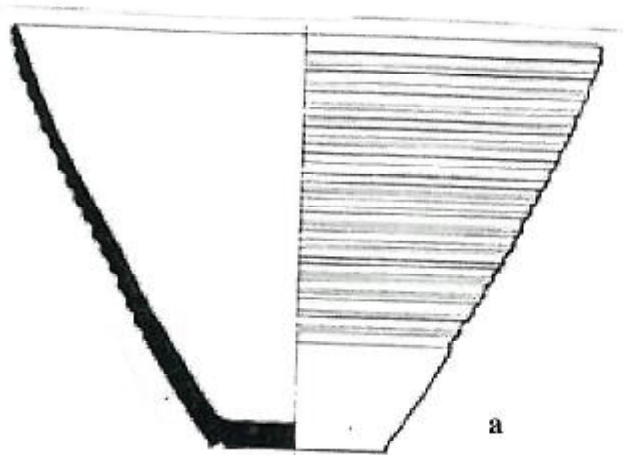

c

d

EK 12- LEVHA 6

d

EK 13- LEVHA 7

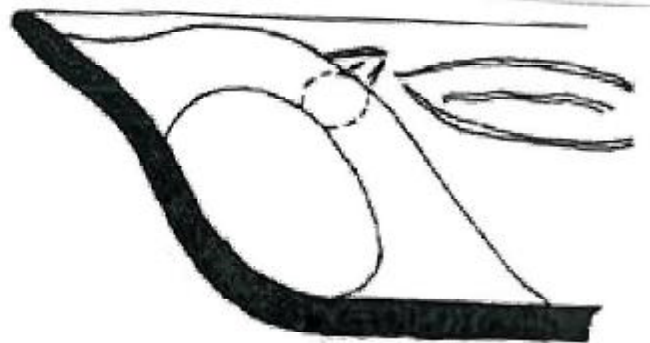
a

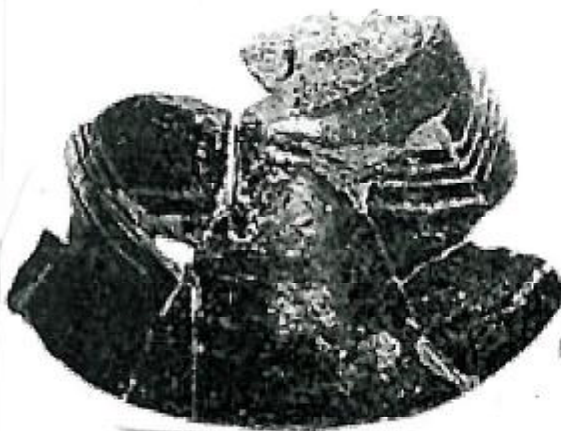
b

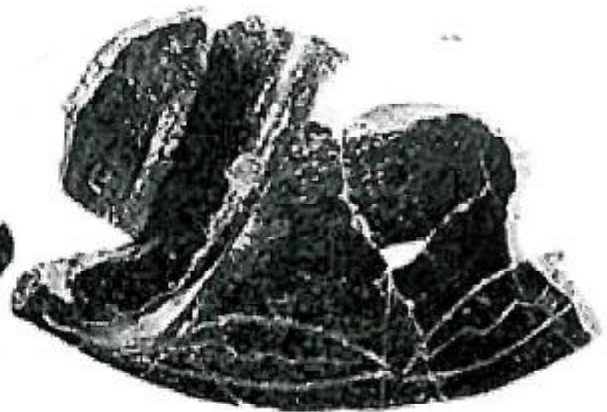
c

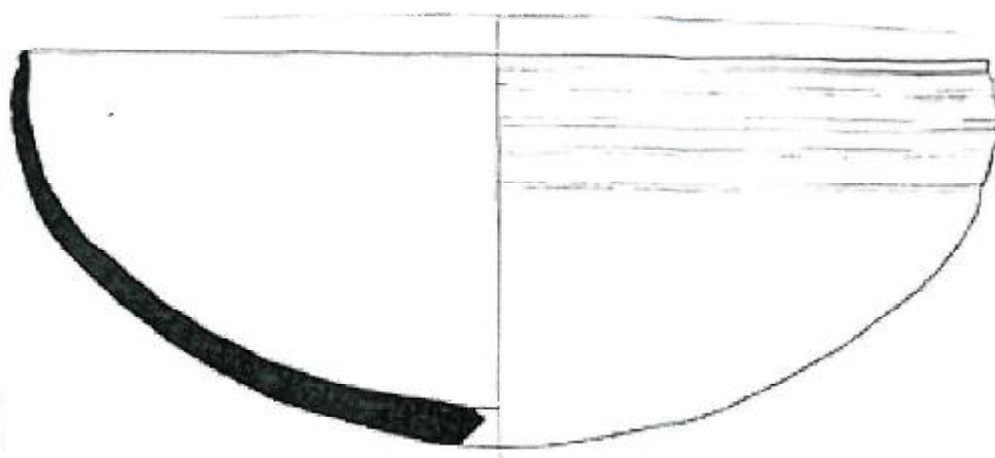
d

e

EK 14- LEVHA 8

a

b

c

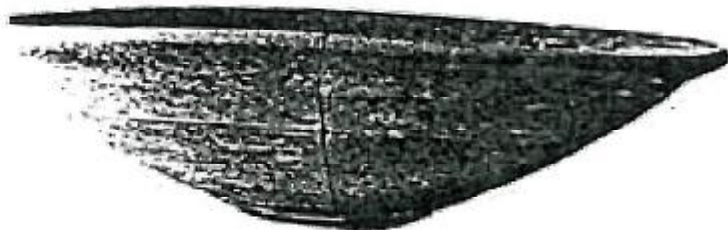
EK 15- LEVHA 9

a

b

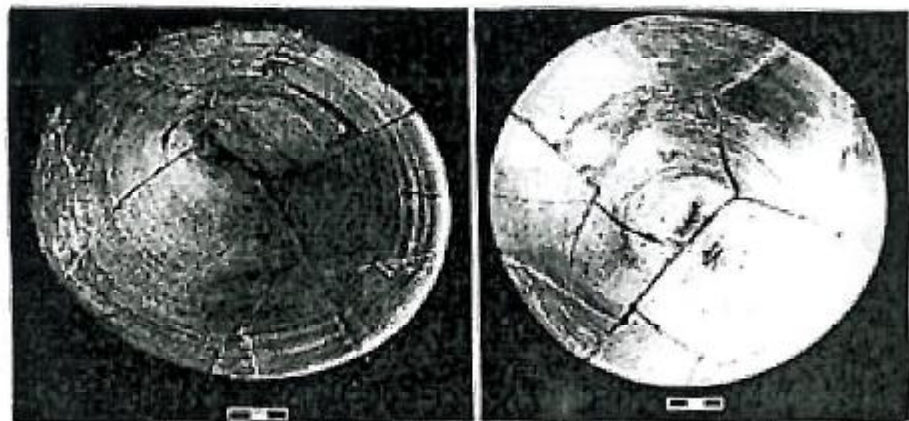

c

EK 16- LEVHA 10

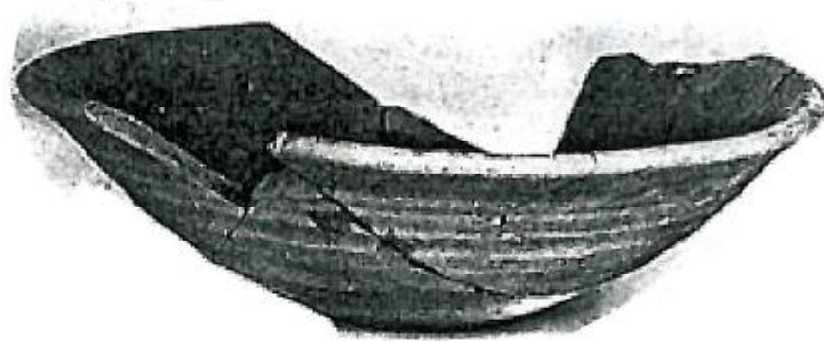

a

b

EK 17-LEVHA 11

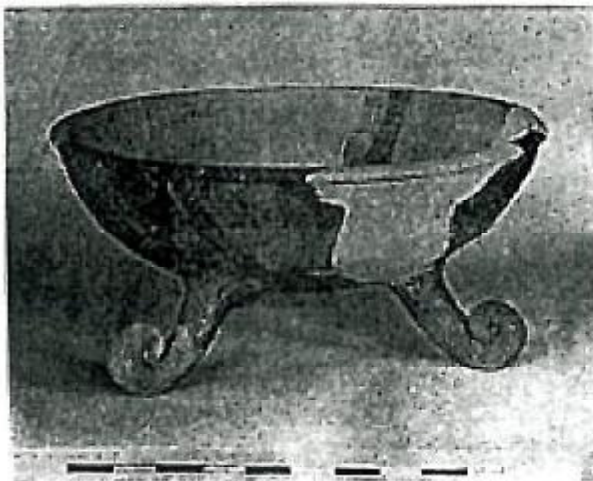
a

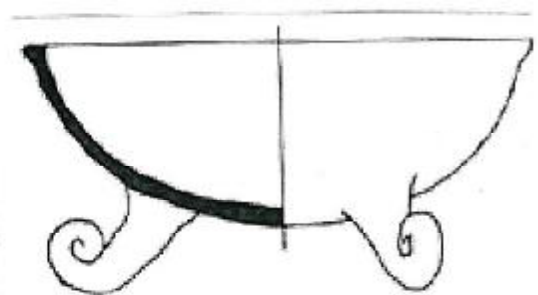
b

c

d

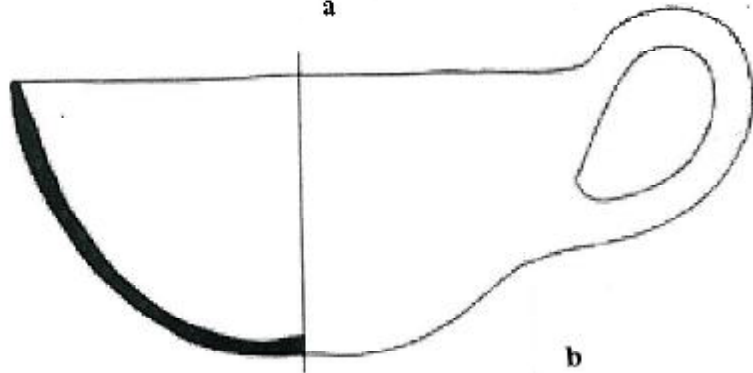

e

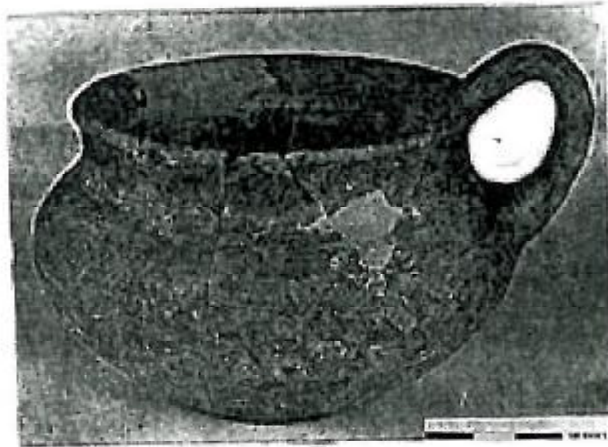
EK 18- LEVHA 12

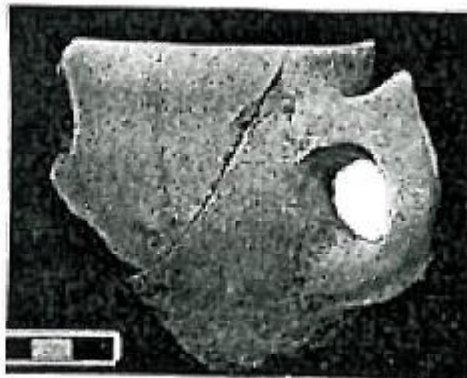
a

b

c

d

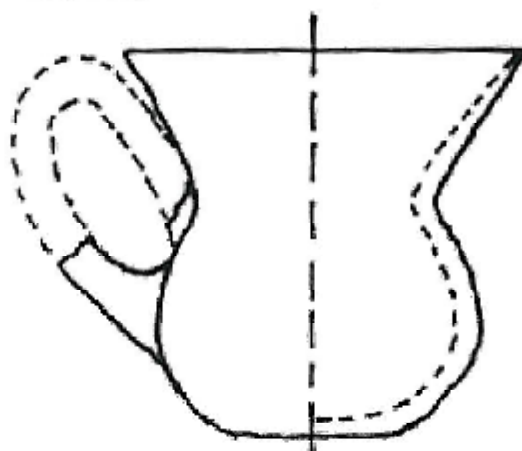
EK 19- LEVHA 13

a

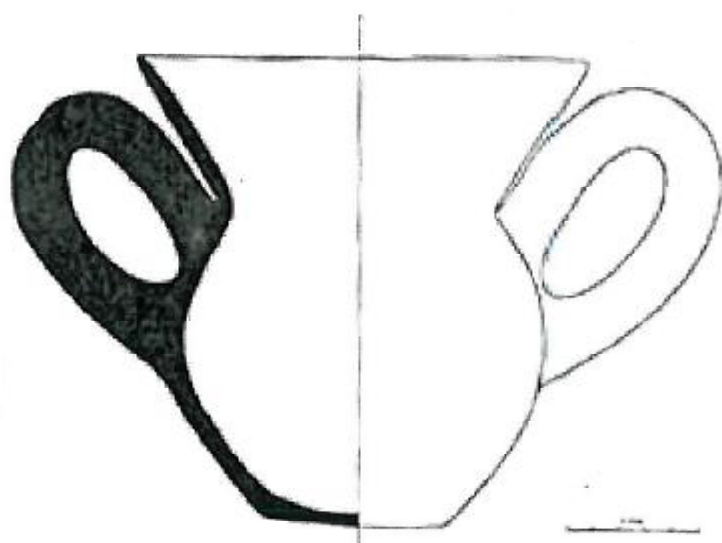

b

c

EK 20- LEVIA 14

a

b

c

EK 21- LEVHA 15

a

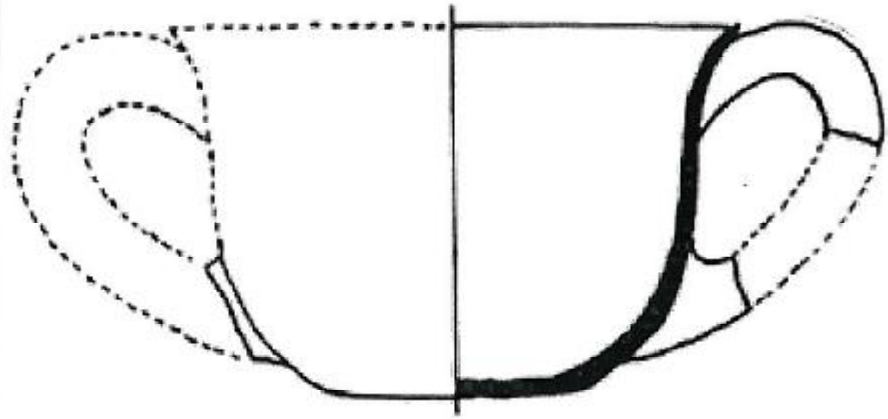

b

c

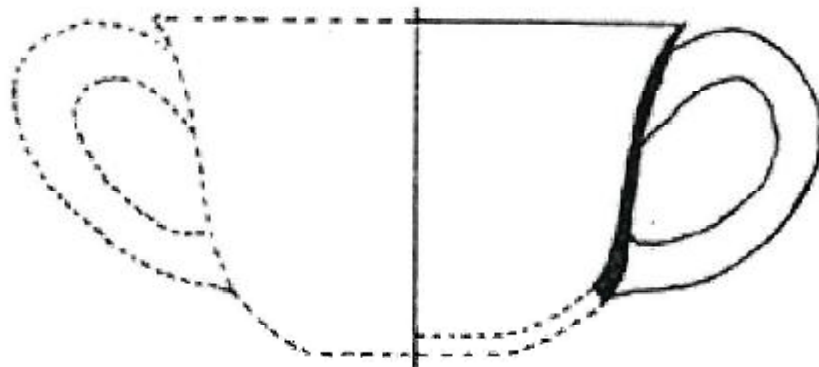
EK 22- LEVHA 16

a

b

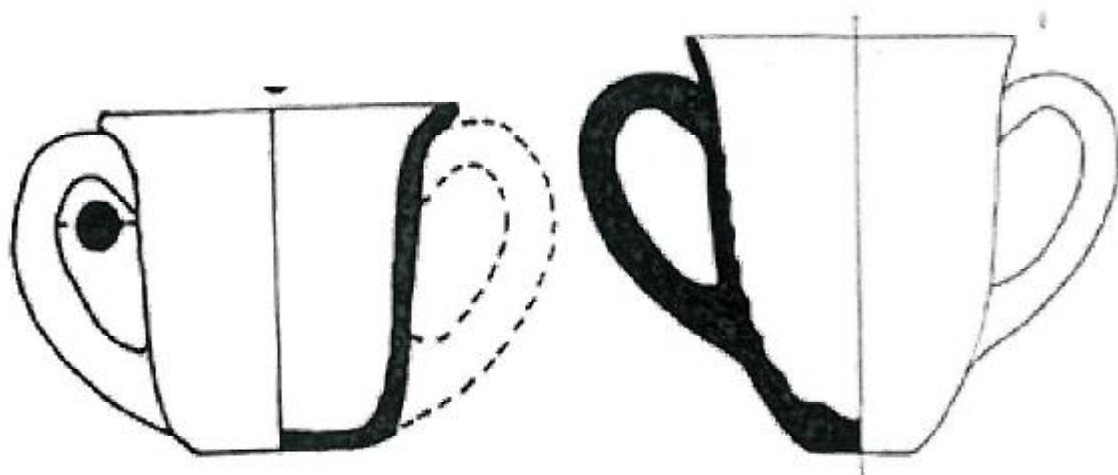

c

d

EK 23- LEVHA 17

a

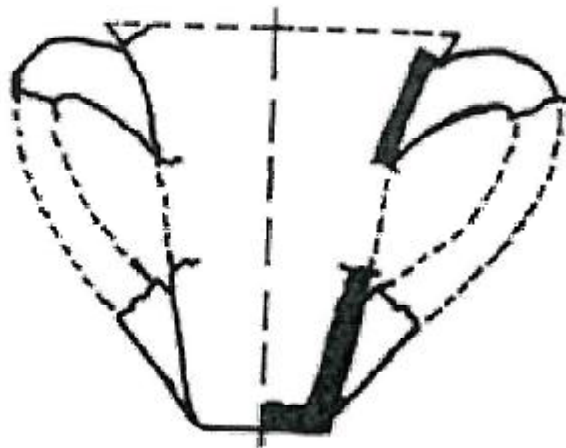
b

c

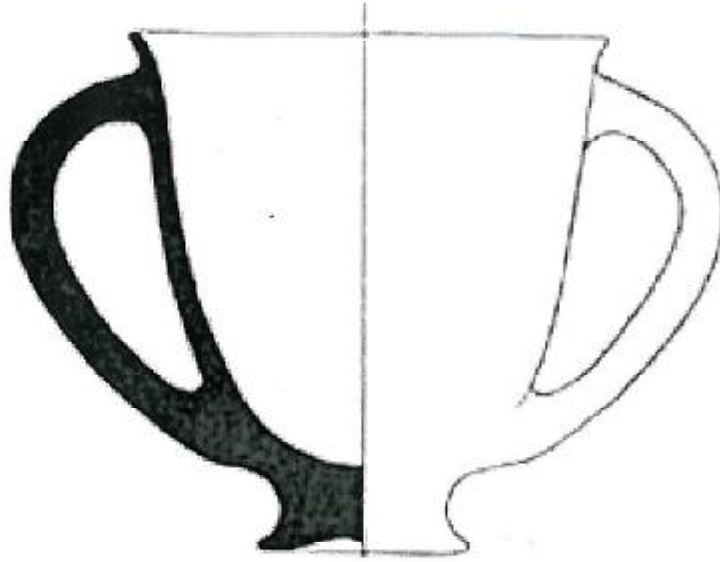

a

d

EK 25- LEVHA 19

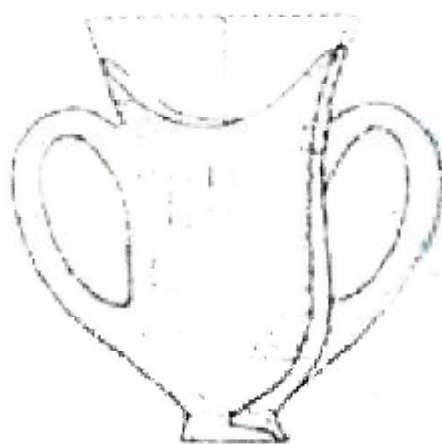

a

b

EK 26- LEVHA 20

a

b

c

EK 27- LEVHA 21

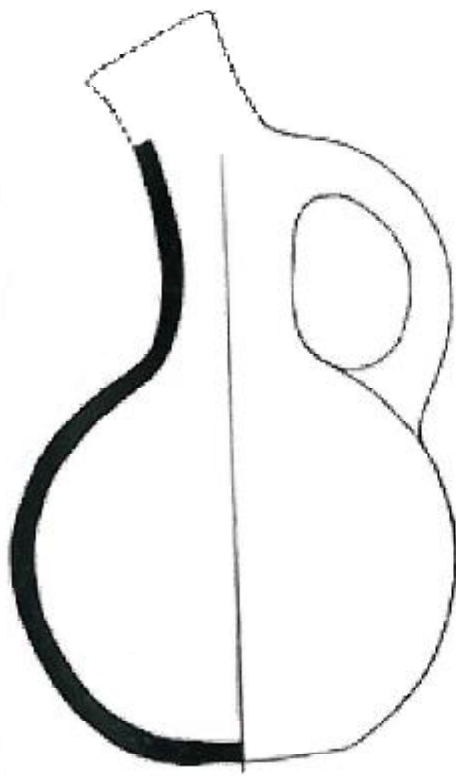

a

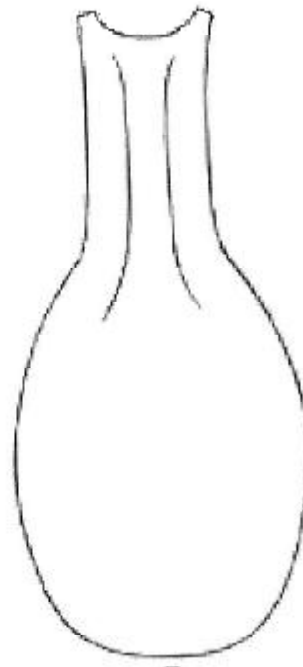

b

EK 28- LEVHA 22

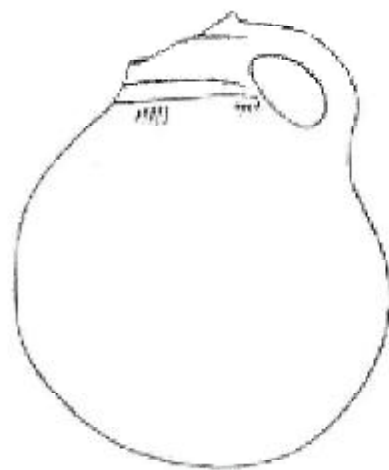
a

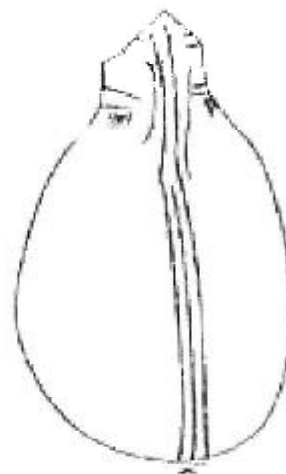
b

c

d

e

f

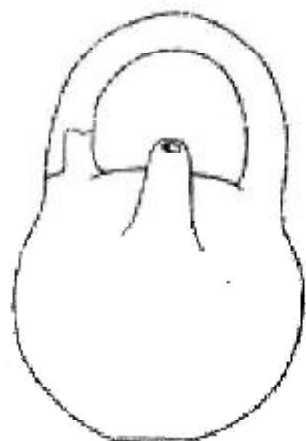
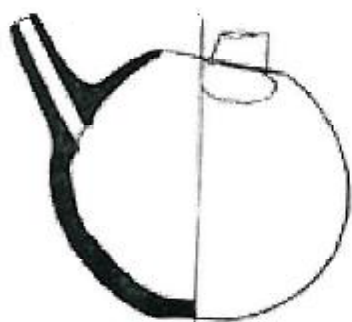
EK 29- LEVHA 23

a

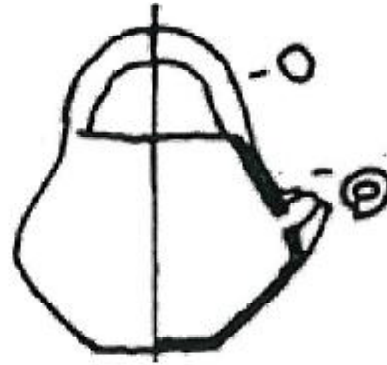
b

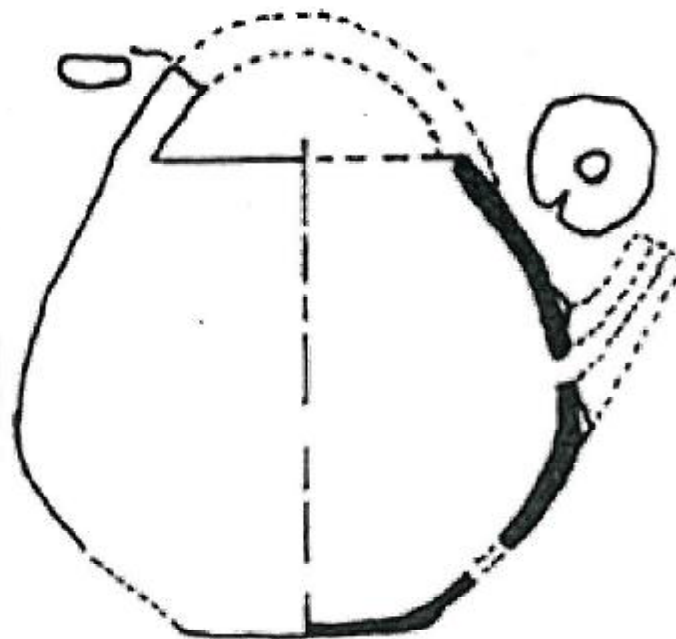
c

d

a

b

EK 31- LEVHA 25

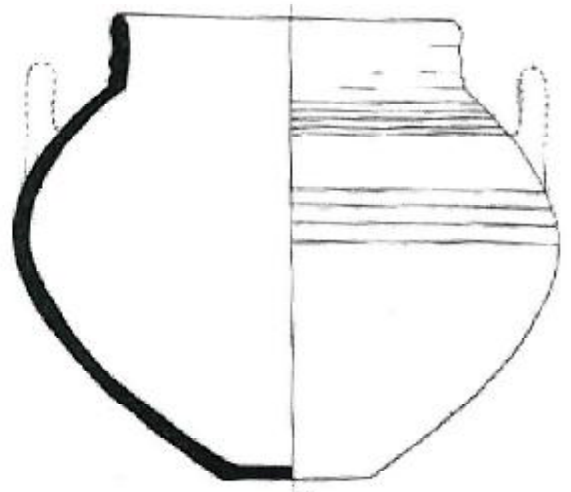
a

b

c

d

EK 32- LEVHA 26

a

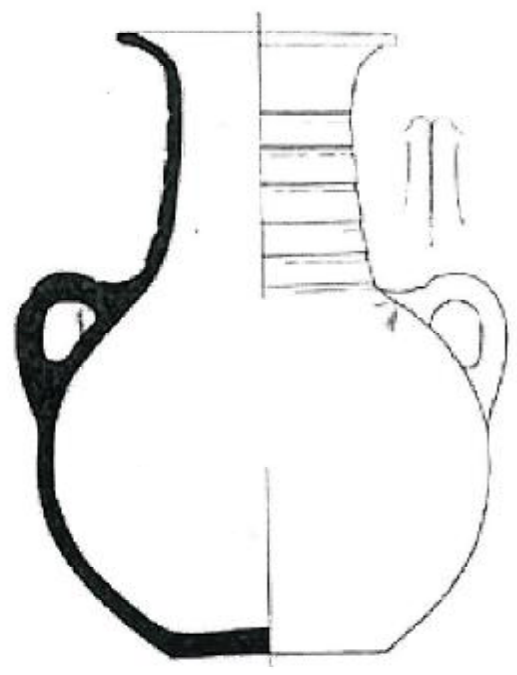
b

c

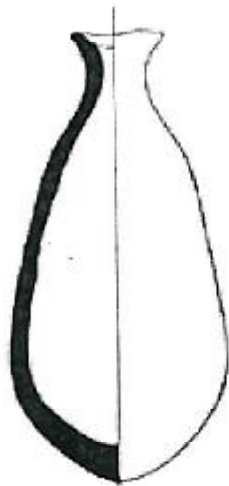

d

e

EK 33- LEVHA 27

a

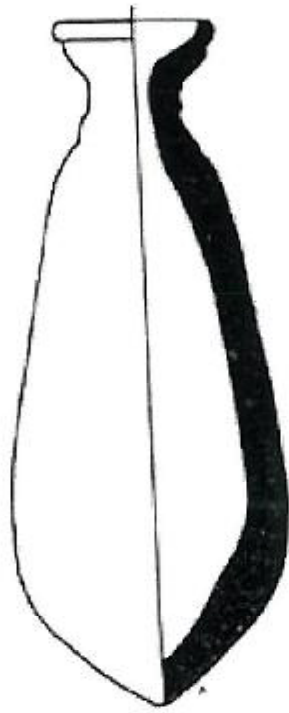

b

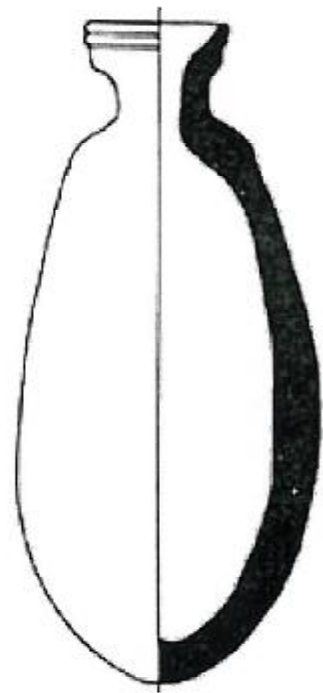

c

EK 34- LEVHA 28

a

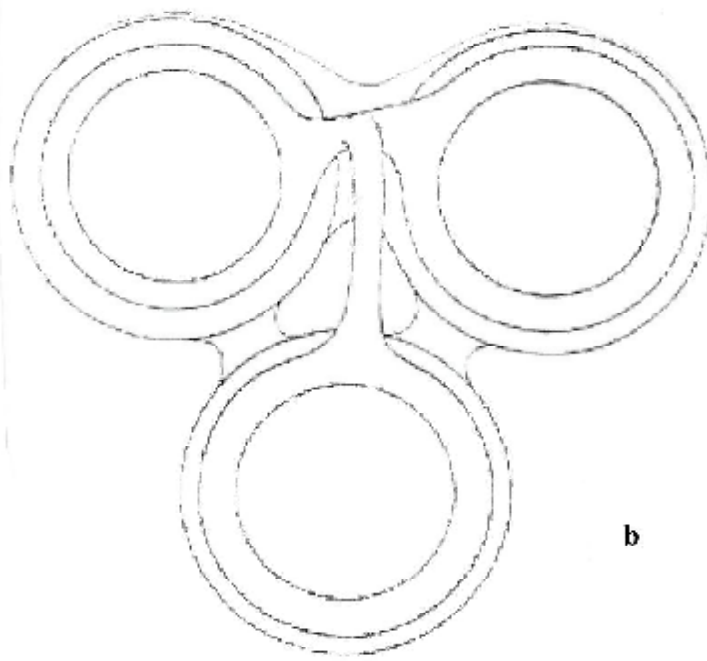

b

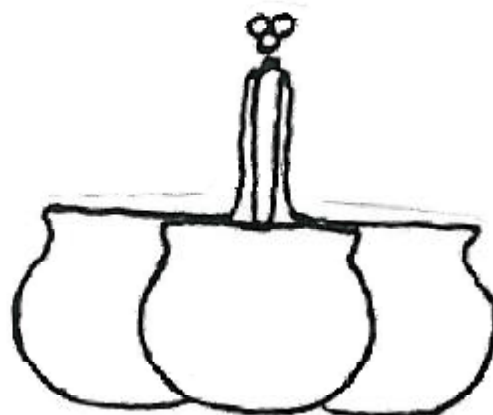
EK 35- LEVHA 29

a

b

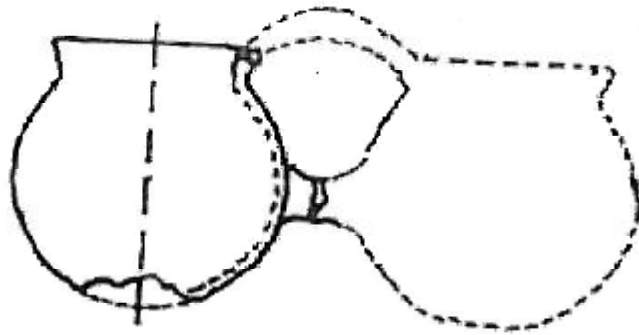

c

EK 36- LEVHA 30

a

b